

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๔๗ ตอนที่ ๔๖๑ – ๔๗๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๔๖๑

ส. ภวังคจิตเกิดดับสลับต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าวิถิจิตจะเกิด วิถิจิตที่ ๑ คือ อารัมภจิต มี ๒ ดวง

จิตที่กระทำอารัมภกิริยาทางทวารทั้ง ๕ คือ ปัญจทวารารัมภจิต

จิตที่กระทำอารัมภกิริยาทางมโนทวาร คือ มโนทวารารัมภจิต

ทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็นกิริยาจิต หมายความว่า ไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่อกุศลจิต และไม่ใช่วิบากจิต เพราะฉะนั้น อารัมภจิตเป็นกิริยาจิต ไม่ได้สั่งสมสันดานตนเอง ไม่ว่าจะเป็นวิบากจิตหรืออารัมภจิต ไม่ได้สั่งสมสันดาน

หลังจากที่อารัมภจิตดับไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นจิตเห็นซึ่งเป็นจักขุวิญญาณ ก็เป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรมที่ได้กระทำแล้ว ทำให้ได้เห็นอารมณ์ที่ดีเป็น อภิสุขารมณ์ หรือว่าอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจเป็นอนิสสุขารมณ์

หรือทางหู โสตวิญญานก็เป็นวิบากจิต ไม่มีใครรู้ว่า ต่อไปโสตวิญญานจะได้ยินเสียงอะไร แล้วแต่เหตุในอดีตทั้งสิ้น ทางจมูก ฆานวิญญานที่รู้กลิ่นก็เป็นวิบากจิต ทางลิ้น จิตที่ลิ้มรส ชิวหาวิญญานก็เป็นวิบากจิต ทางกาย จิตที่รู้เย็น ร้อน อ่อน แข็งเป็นกายวิญญาน ก็เป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรมซึ่งกระทำให้จิตเหล่านี้เกิดขึ้น รับรู้อารมณ์ต่อจากอารัมภจิต เมื่อดับไปแล้วก็เป็นอนันตรปัจจัยทำให้สัมปฏิจฉันนจิต เกิดรับรู้อารมณ์นั้นต่อ

สัมปฏิจฉันนจิตเป็นวิบาก เป็นผลของกรรมเดียวกับที่ทำให้จักขุวิญญาณ เกิดขึ้น เมื่อสัมปฏิจฉันนจิตดับไป กรรมเดียวกันนั้นเองทำให้สันตிரณจิตซึ่งเป็นวิบาก เกิดขึ้นกระทำสันติริณกิจ

เพราะฉะนั้น ในวิถิจิต จักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาน หรือฆานวิญญาน หรือชิวหาวิญญาน หรือกายวิญญานเป็นวิบาก สัมปฏิจฉันนจะเป็นวิบาก สันติริณะเป็นวิบาก ไม่ได้สั่งสมสันดาน เพียงแต่เกิดขึ้นกระทำกิจและดับไป ต่อจากนั้น

โงฐัพพนจิต ได้แก่ มโนทวาราวชชนจิต ซึ่งกระทำอวิชชชกิจทางมโนทวาร แต่กระทำโงฐัพพนกิจทางปัญจทวาร เป็นกิริยาจิต ไม่ได้สั่งสมสันดาน เกิดขึ้นและดับไป

เมื่อโงฐัพพนจิตดับไปแล้ว จิตที่เกิดขึ้นคือ ชวนวิถิจิต กระทำกิจแล่นไปในอารมณ์ เป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิตสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ สำหรับพระอรหันต์เป็นกิริยาจิต เกิดดับสืบต่อกัน ๗ ขณะ ซึ่งขณะนั้นสั่งสมสันดานตน

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ทราบไหมว่า กำลังสั่งสมสันดานอยู่ แล้วแต่ว่าจะสั่งสมสันดานที่เป็นอกุศล หรือว่าจะสั่งสมสันดานที่เป็นกุศล ทราบหรือยัง ทราบโดยการฟังแต่ที่จะให้ทราบจริง ๆ ต้องเป็นในขณะที่สติปัฏฐานเกิด และระลึกรู้ลักษณะของจิต จึงจะรู้ว่า ขณะที่เป็นกุศล ต่างกับขณะที่เป็นอกุศล

ในคราวก่อนท่านผู้ฟังถามว่า ที่ว่ามีแขกมา เป็นคำในพระไตรปิฎก หรือในอรรถกถาหรือเปล่า

ใน **อัฐรสาลินี** อุปมาการเกิดขึ้นรับรู้อารมณ์ทางทวารต่าง ๆ ว่า

พระราชาพระองค์หนึ่งบรรทมหลับอยู่บนพระแท่นบรรทม มหาเด็กลูกของพระองค์นั่งถวายเป็นนวดพระยุคลบาทอยู่ นายทวารหุหนวกยืนอยู่ที่พระทวาร ทหารยาม ๓ คน ยืนเรียงลำดับอยู่ ที่นั้นยังมีคนบ้านนอกคนหนึ่ง ถือบรรณาการมาเคาะประตูเรียก นายทวารหุหนวกไม่ได้ยินเสียง มหาเด็กลูกถวายนวดพระยุคลบาท จึงได้ให้สัญญาณ เขาจึงเปิดประตูด้วยสัญญาณนั้น ทหารยามคนที่ ๑ รับเครื่องราชบรรณาการส่งให้คนที่ ๒ คนที่ ๒ ส่งให้คนที่ ๓ คนที่ ๓ ทูลเกล้าถวายพระราชา พระราชาได้เสวย

อุปมาไว้โดยละเอียด แต่อย่าคิดเป็นเรื่องว่า มีพระราชาพระองค์หนึ่งที่บรรทมหลับอยู่จริง ๆ เพราะจิตเกิดขึ้นทีละดวง ทีละขณะ ขณะที่เป็นภวังคจิต ก็เป็นเพียงจิตที่เกิดขึ้นกระทำภวังคกิจ ขณะนั้นจะเห็นอะไร จะได้ยินอะไร จะคิดอะไรไม่ได้เลย เพราะเกิดขึ้นกระทำภวังคกิจและดับไป แต่คำอุปมาเปรียบเทียบแสดงให้เห็นการที่จิตแต่ละขณะจะเกิดขึ้นรับรู้อารมณ์ว่า ขณะที่อารมณ์กระทบกับประสาท อารมณ์เปรียบ

เหมือนคนบ้านนอกที่ถือเครื่องบรรณาการมาที่ประตูวัง ซึ่งในอัฐฐสาลินีอุปมาว่า นายทวารหุหนวกยืนอยู่ที่พระทวาร จักขุวิญญาณเป็นนายทวารหุหนวกอยู่ที่ประตู ไม่สามารถได้ยินเสียงเคาะที่ประตู

หน้าที่ของจักขุวิญญาณไม่ใช่ได้ยินเสียงเคาะ แต่ที่ได้ยินเสียงนั้น เป็นมหาดเล็กผู้ถวายอยู่งานนวดที่พระยุคลบาทของพระราชา ได้แก่ ปัญจทวาราวัชชนจิต เป็นผู้ทูลว่า มีคน มีแขกมาที่พระทวาร เพราะฉะนั้น ก็ให้สัญญาณ คือ จำพึงถึงและกดดับไป ให้สัญญาณแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณก็เกิดขึ้นกระทำกิจเห็นที่จักขุปสาท ต่อจากนั้น ทหารยามคนที่ ๑ ก็รับเครื่องราชบรรณาการ ได้แก่ สัมปฏิจฉันนจิต ส่งให้คนที่ ๒ คือ สันตிரณจิต คนที่ ๒ ส่งให้คนที่ ๓ คือ ไวญฐัพพนจิต คนที่ ๓ ทูลเกล้าถวายพระราชา คือ ชวนจิต พระราชาได้เสวย

มีคำอธิบายว่า ข้อเปรียบเทียบนี้แสดงเนื้อความอะไร แสดงเนื้อความว่า อารมณมีกิจ คือ หน้าที่เพียงกระทบปสาทเท่านั้น

คนบ้านนอกไม่ได้เข้าไปเฝ้าพระราชา แต่ว่าเครื่องราชบรรณาการส่งต่อจากคนที่ ๑ ให้คนที่ ๒ ให้คนที่ ๓ และจึงถึงพระราชา

เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณเท่านั้นที่กระทำกิจเห็น อารมณอยู่ที่ทวาร อารมณสามารถเพียงกระทบปสาทเท่านั้น แต่ว่าจิตรู้อารมณสืบต่อกัน อารมณไม่ได้ข้ามพ้น หรือว่าล่องล่ำปสาทไปที่อื่นเลย อารมณจะเลยปสาทเข้าไปที่ไหนได้ไหม เป็นรูปที่กระทบปสาท

ถ้าเป็นรูปารมณ ทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ มีกิจเพียงกระทบปสาทเท่านั้น นี่เป็นคำอุปมาที่จะให้พิจารณา ให้เข้าใจโดยละเอียดถึงกิจแต่ละกิจ ของวิถิจิตแต่ละขณะว่า จักขุวิญญาณกระทำกิจเห็น เหมือนนายทวารซึ่งเปิดประตูดู ทำกิจที่นั่น สัมปฏิจฉันนจะเป็นทหารยามคนที่ ๑ ที่รับเครื่องราชบรรณาการส่งให้คนที่ ๒ เพราะ จักขุวิญญาณกระทำกิจเห็นและดับไป จักขุวิญญาณกระทำกิจของสัมปฏิจฉันนไม่ได้ จักขุวิญญาณจะรับอารมณไม่ได้ เพราะจักขุวิญญาณกระทำทัสสนกิจได้อย่างเดียว คือ เห็นที่ประตู แต่ว่าสัมปฏิจฉันนจะเป็นทหารยามคนที่ ๑ กระทำกิจรับ และส่งให้คน

ที่ ๒ คือ สันติธรรมะ ซึ่งสันติธรรมะก็ส่งให้โงฐัพพะ โงฐัพพะก็ส่งให้พระราชา พระราชาก็เสวยเครื่องราชบรรณาการนั้น

เพราะฉะนั้น ที่ใช้คำว่า เสพ ที่ใช้คำว่า เสวย เพื่อที่จะให้เข้าใจจริง ๆ ถึงสภาพของจิตที่เป็นกุศลหรืออกุศล ซึ่งกระทำชวนกิจเวลาที่มีอารมณ์ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นจิตที่อิมด้วยโลภะ หรือว่าอิมด้วยโทสะ หรือว่าอิมด้วยโมหะ หรือว่าอิมด้วยกุศล เพราะกระทำกิจแล่นไปในอารมณ์ ไม่ใช่เพียงเห็น ไม่ใช่เพียงรับ ไม่ใช่เพียงพิจารณา ไม่ใช่เพียงตัดสินใจ กิจทั้งหมดกระทำหมดแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นปัจจัยให้กุศลเกิดขึ้นเสพอารมณ์นั้น หรืออกุศลเกิดขึ้นชองเสพอารมณ์นั้น แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นวิถีจิตที่อิมจริง ๆ เพราะว่าเกิดขึ้นเสพอารมณ์นั้นถึง ๗ ขณะ

กำลังอิมใหม่ ทางตาต้องดูนาน ๆ หรือเปล่าถึงจะอิม

ทางหู ถ้าเป็นโมฆวาระก็ไม่ได้ยินเสียง เสียงกระทบ แต่ไม่ได้ยิน หรือถ้าเป็นโงฐัพพวาระ กุศลอกุศลก็ยังไม่เกิด อิมใหม่ ยังไม่ได้รับประทาน ไม่อิม แต่พอถึงชวนจิต เสพอารมณ์นั้น เป็นจิตประเภทเดียวกันที่เกิดดับสลับต่อซ้ำกันถึง ๗ ครั้ง คือ ๗ ขณะ แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

โดยปัจจัย ชวนวิถีสังสมสันดานตนโดยสามารถของชวนจิต เพราะมีอาเสวนปัจจัย กระทำกิจเสพอารมณ์นั้นซ้ำถึง ๗ ขณะ เพราะฉะนั้น ก็มีกำลังที่จะทำให้วิบากซึ่งเป็นผลเกิดขึ้นในอนาคต ถ้าเป็นกุศลก็ดี แต่ถ้าเป็นอกุศล ไม่ทราบว่าจะรู้ตัวหรือเปล่าว่า สังสมอกุศลประเภทใดมากมาย หนาแน่น พอพูน ทันทีที่ลืมตาตื่นขึ้น ก็หลงเลย เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า

แต่เวลาที่เป็นภวังคจิต ไม่ได้รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจก็ไม่ได้นึกคิด เพราะถ้าคิดนึกหรือฝัน ก็เป็นมโนทวารวิถีจิต ไม่ใช่ภวังคจิต

เวลาที่เป็นภวังค์จริง ๆ โลกนี้ไม่ปรากฏ ความสำคัญที่คิดว่า เป็นบุคคลนี้ในโลกนี้ และจะอยู่ในโลกนี้อีกนานสักเท่าไร เป็นไปในขณะที่นึกคิดถึงเรื่องในโลกนี้ ซึ่ง

เป็นวิถิจิต แต่เวลาที่เป็นภวังคจิต ไม่มีการรู้อารมณ์ต่าง ๆ ของโลกนี้ โลกนี้จึงไม่ปรากฏ แต่ในขณะนั้น มีอนุสัยกิเลส ไม่ใช่ไม่มีกิเลส เพราะกิเลสมี ๓ ชั้น คือ อนุสัยกิเลส เป็นกิเลสอย่างละเอียด ๑ ปริยฐานกิเลส เป็นกิเลสอย่างกลาง ๑ และ วิตกกัมมกิเลส เป็นกิเลสอย่างหยาบ ๑

อนุสัยกิเลสซึ่งเป็นกิเลสอย่างละเอียดที่สะสมนอนเนื่องอยู่ในภวังคจิตนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นปรากฏกระทำกิจการงาน ปริยฐานกิเลส กิเลสอย่างกลาง เกิดขึ้นกระทำกิจที่ชวนวิถึ วิตกกัมมกิเลส กิเลสอย่างหยาบ ซึ่งไม่พ้นจากชวนวิถึ

เพราะฉะนั้น จิตที่ไม่ใช่วิถิจิตเท่านั้นที่จะมีอนุสัยกิเลส หลังจากที่วิถิจิตเกิดขึ้นแล้ว จะไม่เป็นอนุสัยอีกต่อไป แต่จะเป็นปริยฐานกิเลส หรือวิตกกัมมกิเลส

ให้ทราบว่า เวลาที่วิถิจิตเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหู ได้กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ลิ้มรสที่ปรากฏทางลิ้น รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย หรือว่าจะคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ทางใจ ขณะนั้นมีการสังสมสันดานตน เพราะเป็นชวนวิถึ และขณะนั้นไม่ใช่อนุสัยกิเลส ถ้าเป็นอกุศลก็เป็นปริยฐานกิเลส กิเลสอย่างกลาง หรือวิตกกัมมกิเลส กิเลสอย่างหยาบ ซึ่งกระทำให่วงทวนจริตทางกาย ทางวาจา

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ เห็น ไม่ใช่อนุสัยกิเลส เวลาที่ชวนวิถิจิตเกิด จะต้องเป็นปริยฐานกิเลส หรือวิตกกัมมกิเลส แต่ไม่รู้ตัวใช่ไหมว่า สังสมสันดานตลอดทุกขณะที่ชวนวิถิจิตเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

ถ้าท่านผู้ฟังตื่นมารู้สึกสดชื่น จิตใจสบาย ดี หรือไม่ดี

ดี ดีแน่นอน ดูเหมือนว่าท่านปรารถนาแต่ความรู้สึกสบาย วันไหนตื่นขึ้นมาอ่อนเพลีย จิตใจอาจจะเศร้าหมอง ชุ่มมัว ไม่ทราบว่าวันนี้เป็นอะไรไม่ค่อยจะแจ่มขึ้น ขณะนั้นไม่ชอบ เพราะลักษณะของโทสมูลจิตซึ่งประกอบด้วยโทมนัสเวทนา เป็นสภาพความรู้สึกของจิตที่เสีย โทมนัสเวทนาในขณะนั้นทำให้สภาพของจิตปรากฏเป็นจิตที่เสีย

ทุกท่านปรารถนาที่จะตื่นขึ้นมาสดชื่น ไม่ว่าจะเห็นอะไรก็รู้สึกว่าเป็นวันนี้สบายใจ ชอบไหมอย่างนี้ ปกติชอบ แต่ให้ทราบว่า ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด หรือถ้ากุศลจิตไม่เกิด ขณะนั้นสิ่งสมสันดานของความพอใจในสภาพของจิตที่สบาย แซ่มขึ้น เป็นโลภมูลจิต ขณะนั้นสะสมอกุศลสันดานที่ละเล็กทีละน้อย ๆ อย่างบางเบา จนกระทั่งไม่รู้สึกรู้สึ เพราะฉะนั้น ปริยฐานกิเลสก็มีขั้นที่ว่า จะเป็นปริยฐานกิเลสอย่างบางเบา หรือว่า อย่างรุนแรง ซึ่งถ้าจำแนกแล้ว อกุศลธรรมทั้งหมด คือ อกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท ก็มีถึง ๙ กอง ขึ้นละเอียด ขึ้นกลางขึ้นต่าง ๆ และขึ้นหยาบ

เพราะฉะนั้น การที่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม ได้เข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน ได้ฟังเรื่องของจิตอย่างละเอียดถึงวิถีจิตต่าง ๆ ในขณะที่มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย การคิดนึก ซึ่งเป็นชีวิตปกติประจำวัน ให้ทราบว่า เพื่อประโยชน์ คือ ให้รู้ตัวเองว่า มีอกุศลที่สั่งสมมามากสักแค่ไหน ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิดมีใครจะบอกได้ไหมว่า อกุศลลดน้อยลง เนื่องจากปัญญาไม่ได้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง อกุศลนั้นจะลดน้อยลงได้อย่างไร แม้แต่เพียงตื่นขึ้นมาสบาย วันนี้สดชื่น ก็ไม่รู้แล้วว่า ขณะนั้นสิ่งสมสันดานที่เป็นความพอใจ และสั่งสมมาเท่าไรแล้วที่จะพอใจอย่างนี้ โดยไม่เห็นว่าเป็นโทษ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด

การสั่งสมสันดาน ที่ละเล็กทีละน้อย ทีละวิถีไป แล้วแต่ว่าจะเป็นจักขุทวารวิถี โสททวารวิถี ฆานทวารวิถี ชิวหาทวารวิถี กายทวารวิถี หรือมโนทวารวิถี และในภพนี้ ในชาตินี้มากสักเท่าไร ในภพก่อน ๆ ชาติก่อน ๆ มากสักเท่าไร ถ้ายังไม่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ภพต่อ ๆ ไปจะเพิ่มขึ้นอีกมากสักเท่าไร และการที่จะให้ปัญญารู้แจ้ง อริยสัจธรรมที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท จะเร็วหรือจะช้า

ไม่ใช่อยู่ดี ๆ ก็ไปทำ เดือนสองเดือนเป็นพระอรหันต์ โดยที่ปัญญาไม่ได้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง แม้แต่ลักษณะของสติซึ่งเป็นสภาพที่ระลึก รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ก็ยังไม่มีรู้ว่ามีลักษณะอย่างไร เพราะฉะนั้น ปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง ก็ย่อมมีไม่ได้

พระธรรมที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียด เพื่อให้เป็นบุคคลผู้ไม่ประมาทที่จะรู้จักสภาพธรรมตามความเป็นจริง แม้แต่การสังสมสันดาน ทุกท่านก็จะรู้ได้ว่า แต่ละท่านที่ต่างกันไป เพราะอกุศลชวนวิถีสักหรืออกุศลชวนวิถีสักเกิดมากกว่ากัน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจ

๔๖๒

ถ. ที่อาจารย์บรรยายว่า จักขุวิญญูญาณกระทบอารมณ์ เหมือนแขกที่นำเอาเครื่องบรรณาการมา แขกนั้นไม่ได้เข้าไปทางทวาร หมายความว่า เป็นอารมณ์ทางปัญจทวาร

ส. อารมณ์มีความสามารถหรือว่ากระทำกิจได้เพียงกระทบปสาท

ถ. กระทบปสาท และดับไป หหมดไป

ส. อารมณ์ยังไม่ดับ แต่ว่าอยู่ที่ปสาทเท่านั้น

ถ. อยู่แค่ที่ปสาท แต่ที่เสพอารมณ์ จิตที่ทำหน้าที่ต่อไป คิดแล้วเหมือนภาพลวงทั้งนั้น ของจริงอยู่แค่กระทบจักขุปสาท และหมดไปเท่านั้นเอง อยู่ภายนอก

ส. เท่านั้นเอง แต่จิตรับอารมณ์ แม้ว่าจะไม่ได้กระทำกิจเห็น และอารมณ์นั้นก็ยังไม่ดับไป

ถ. ต่อไปจากจักขุปสาทไปถึงชวนะ ก็ยิ่งลวงหนักเข้าไปใหญ่

ส. เพราะฉะนั้น ทุก ๆ ท่านจะไปเอารูปารมณมาเป็นของท่าน เป็นไปไม่ได้ เพราะรูปารมณเพียงกระทบจักขุปสาทได้เท่านั้นเอง แต่จิตก็พอใจในสิ่งที่เพียงปรากฏที่ปสาทอย่างมากมาย จนกระทั่งเป็นอกุศลประการต่าง ๆ

ถ. เป็นของลวง ต่อจากนั้นก็เป็นอย่างลวงทั้งหมด

ส. ลวงทั้งหมด ถูกลวง ทุกท่านอยากจะได้รูป แต่รูปที่ท่านจะได้นี้ เพียงแค่กระทบทวาร เกินกว่านั้นเอามาได้ไหม เพียงแค่นั้นก็ยังอยากได้ เห็นความหลงไหมว่า ทนที่ที่ตื่นขึ้นมาจากเป็นภวังค์ ก็หลงเลย

ถ. อย่างที่เขาเปรียบ เหมือนสุนัขที่แทะกระดูก อร่อยที่น้ำลาย อย่างนั้นจริง ๆ

ส. พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาไว้มาก นี่คือนิพพานของพระธรรมที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียด เพื่อที่จะให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ด้วยสติที่ระลึกได้

ถ. สติปัฏฐานที่เกิด รู้ที่รูปที่กระทบจักขุปสาทเท่านั้น รู้จุดนั้น

ส. แต่ไม่เห็น สัมปฏิจจันนะไม่เห็น สันตிரณะไม่เห็น โภจวิภังคะไม่เห็น เพียงรับเครื่องราชนครบาลการ รับและส่งต่อ ๆ แต่ผู้ที่เสวย ผู้ที่กิน ผู้ที่เล่นไปในอารมณ์ คือ พระราชา ได้แก่ ขณวิภังคะ

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า สังสมสันดานของตน โดยเป็นโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ถ้าเป็นสติปัฏฐาน สังสมอะไร เป็นการสังสมปัญญา

ส. เป็นสังขารขันธที่จะปรุงแต่ง

ถ. สังสม รู้ว่า ตัวถูกหลวงอยู่ตลอดเวลา

ส. รู้ว่าลักษณะสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นนามธรรม หรือเป็นรูปธรรม

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของรูปซึ่งเป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจไว้มากมาย เพื่อที่จะให้เกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สิ่งที่ดีควรจะยินดีพอใจ เช่น ลักษณะของมหาภูตรูป ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ซึ่งข้อความใน **อวัฐสาลินี** แสดงไว้มาก เช่น กล่าวว่า

พึงทราบภาวะที่รูปได้ชื่อว่า “มหาภูตตะ” โดยเหตุมีความปรากฏเป็นของใหญ่โต เป็นต้น

จริงอยู่ รูปเหล่านี้เรียกกัณว่า มหาภูตตะ โดยเหตุเหล่านี้ คือ ปรากฏเป็นของใหญ่โต ๑ เป็นเหมือนมหาภูตตะ คือ นักเล่นกล ๑ เป็นเหมือนกับมหาภูตตะ คือ ยักษ์ผู้ชายและยักษ์ผู้หญิง ๑ ต้องบำรุงรักษามาก ๑ มีความเปลี่ยนแปลงมากมาย ๑ และเป็นสิ่งใหญ่ที่มีอยู่ ๑

ข้อความโดยละเอียดจะค่อย ๆ กล่าวถึงบ้างทีละเล็กทีละน้อย เพราะถ้ากล่าวถึงทั้งหมดจะเลยเรื่องของสังสมสันดานตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะของจิต แต่ก็ขอแสดงข้อความบางประการว่า ลักษณะของมหาภูตรูปนั้นเป็นอย่างไร

ที่ว่าอุปมาเหมือนอย่างมหาภูตตะ มียักษ์ผู้ชาย เป็นต้น สิ่งเอาผู้คนใดเข้ามหาภูตตะเหล่านั้น จะเข้าไปข้างในของคนนั้นก็หาไม่ได้ หรือจะอยู่ข้างนอกก็ไม่พบ และใช้ว่าจะไม่แอบอิงคนผู้นั้นก็หาไม่ ข้อนี้ฉันใด แม้มหาภูตรูปเหล่านี้

ก็เหมือนฉันนั้นแหละ จะเข้าค้นหาภายในของกันและกันก็หาไม่ได้ จะอยู่ภายนอกหาตัวก็ไม่เจอ และใช้ว่ามหาภูตรูปจะไม่อิงอาศัยกันและกันก็หาไม่ ฉะนั้น รูปจึงชื่อว่ามหาภูตตะ แต่เพราะมันเหมือนกันกับมหาภูตตะ มียักษ์ผู้ชาย เป็นต้น โดยเหตุที่มหาภูตรูปเป็นธรรมชาติอยู่ในฐานะที่ใคร ๆ คิดไม่ถึง

มีใครรู้จักมหาภูตรูปจริง ๆ หรือยัง ที่ว่าเปรียบเหมือนยักษ์ผู้ชายเข้าไปสิงคนอยู่ข้างใน แต่หาข้างในไม่เห็นใช่ไหมว่า ยักษ์อยู่ที่ไหน และหาข้างนอกก็ไม่เจออีก เพราะว่ายักษ์นั้นเข้าไปสิงอยู่ข้างใน เพราะฉะนั้น ก็ยากที่จะเข้าใจลักษณะของมหาภูตรูป โดยเหตุที่มหาภูตรูปเป็นธรรมชาติอยู่ในฐานะที่ใคร ๆ คิดไม่ถึง

ถ้าท่านผู้ฟังจะถามมหาภูตรูป มหาภูตรูปอยู่ที่ไหน หามาให้หน่อยเวลานี้ ใครจะเอามหาภูตรูปมาให้ ข้างนอกนี้

รู้หรือ ว่าเป็นมหาภูตรูป เพราะว่าโดยทั่วไป คนหาได้ซะได้ หาเก๋อี้ได้ หาเพชรนิลจินดาได้ หาผลไม้ทุกชนิดได้ หากกล้วย อ้อย เผือก มันได้ แต่รู้หรือเปล่าว่านั่นเป็นมหาภูตรูป มหาภูตรูปไม่ได้อยู่ข้างนอก โต๊ะ เก้าอี้ กล้วย อ้อย แท้ที่จริงแล้วเป็นมหาภูตรูปนั่นเอง แต่โดยเป็นภาวะที่ใคร ๆ ก็คิดไม่ถึงว่าเป็นมหาภูตรูป เพราะปกติธรรมดาอย่าลืมยึดถือสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นต้น ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด

ให้ไปหากระเป๋า หาได้ แต่บอกให้ไปหามหาภูตรูป หาได้ไหม หรือว่ากล้วยปอกเปลือกออกแล้ว ก็ยังเป็นเนื้อกล้วย ไหนมหาภูตรูป ก็หาไม่เจออีก ใช่ไหมที่เปลือกกล้วยเป็นมหาภูตรูปหรือเปล่า สิ่งอยู่ข้างใน หาไม่เจอ เพราะเห็นว่าเป็นเปลือกกล้วย หรือเห็นว่าเป็นเนื้อกล้วย หรือเห็นว่าเป็นกล้วย แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นมหาภูตรูป

ถ้าไม่ได้ฟังเรื่องของมหาภูตรูป ไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน จะรู้ไหมว่า มหาภูตรูปเป็นมหาภูตรูป เพราะยอมเข้าใจว่าเห็นคน รู้จักคน ไม่ใช่รู้จักมหาภูตรูป

สภาพธรรมที่ปรากฏ ที่เป็นรูป จะปราศจากมหาภูตรูปไม่ได้ มีปรากฏอยู่มองไป เห็นเป็นเจดีย์ เห็นเป็นวัด ก็คือมหาภูตรูป แต่คิดไม่ถึงว่าเป็นมหาภูตรูป เข้าใจว่า เป็นเจดีย์ เป็นวัด เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ใหญ่โต เป็นภูเขาสูง

ใหญ่ ปรากฏโดยความเป็นรูปที่ใหญ่โต ก็เป็นมหาภูตรูป แต่เมื่อไม่รู้ว่าเป็นมหาภูตรูป ก็หามหาภูตรูปไม่เจอ ไม่ว่าจะข้างนอกหรือข้างใน แม้แต่ที่ร่างกายเป็นมหาภูตรูป แท้ๆ แต่เคยเข้าใจใหม่ว่า นี่มหาภูตรูปเท่านั้น แต่เข้าใจว่า เป็นร่างกายของเรา เป็นหัวใจของเรา เป็นแขนของเรา เป็นส่วนต่างๆ ของเรา ไม่เคยคิดว่า เป็นมหาภูตรูป ทั้งข้างนอกและข้างใน ไม่เห็น หาไม่เจอ เพราะปัญญาไม่รู้ลักษณะของมหาภูตรูป ตามความเป็นจริง

ข้อความใน **อภฺรฺรฺสาณิ** อุปมาลักษณะของมหาภูตรูปอีกว่า

อุปมาเหมือนมหาภูตะ กล่าวคือ ยักษ์ผู้หญิง ก็เพราะปิดบังความที่ตัวมัน น่ากลัวไว้ด้วยสีส้น ทรวดทรง และการเยื้องกรายอันน่าชื่นใจ ลวงล่อสัตว์ทั้งหลาย ฉันทใด แม้มหาภูตรูปนี้ก็เหมือนฉันทนั้นแหละ ปิดบังลักษณะตามสภาพซึ่งต่างเป็น ความหยาบคาย เป็นต้น (สภาพของมหาภูตรูปเป็นลักษณะที่กระด้าง เวลาที่เป็น ลักษณะของปฐวีธาตุ) ของตนไว้ ด้วยผิวพรรณอันน่าชื่นใจ ด้วยทรวดทรงแห่ง องค์กาย (คือ อวัยวะ สันฐาน ส่วนสัดส่วนต่างๆ) อันน่าชื่นใจ และด้วยการเยื้องย่าง มือเท้า กระดิกนิ้ว และยักคิ้วอันน่าชื่นใจ ในสระแห่งหญิงและชาย เป็นต้น ไว้ แล้วลวงล่อคนเขาไม่ให้เห็นสภาวะของตนเลย รูปจึงชื่อว่า มหาภูตะ แม้เพราะมัน เหมือนกับมหาภูตะ คือ ยักษ์ผู้หญิง ด้วยอรรถว่า ลวงล่อ ด้วยประการฉะนี้

นี่คือข้อความในอรรถกถา และมีข้อความที่แสดงต่อไปว่า ลวงล่ออย่างไร คือ

ตัวมหาภูตรูปเอง มิใช่เป็นสีเขียวเลย ก็แสดงอุปาทายรูปเป็นสีเขียว มิใช่เป็น สีเหลืองเลย ก็แสดงอุปาทายรูปเป็นสีเหลือง มิใช่เป็นสีแดงเลย ก็แสดงอุปาทายรูป เป็นสีแดง มิใช่เป็นสีขาวเลย ก็แสดงอุปาทายรูปเป็นสีขาว เพราะฉะนั้น รูปจึงชื่อว่า มหาภูตะ เพราะมันเป็นเหมือนกับมหาภูตะ คือ เล่นกล

รู้จักมหาภูตรูปหรือเปล่า ถ้าให้ไปหามหาภูตรูป ก็จะไปเอาสีแดงมาให้ สีเขียว มาให้ แต่มหาภูตรูปเองไม่มีสีเลย ปฐวีธาตุมีลักษณะที่แค้นแข็ง ขณะนี้สิ่งใดที่ปรากฏ เป็นลักษณะที่แค้นแข็ง นั่นเป็นลักษณะของปฐวีธาตุ ไม่เขียว ไม่เหลือง ไม่แดง ไม่ขาว แต่เวลาที่ปรากฏให้เห็นทางตา สิ่งปรากฏไม่ว่าจะเป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็น

อาหารต่าง ๆ เป็นดอกไม้ต่าง ๆ ที่มีลักษณะอ่อนหรือแข็งเวลาที่จับ ก็ปรากฏเป็นสีอันวิจิตรต่าง ๆ ทางตา ซึ่งสีอันวิจิตรต่าง ๆ ทางตา แยกออกจากมหาภูตรูปไม่ได้ เป็นรูปที่ปรากฏทางตา แต่ไม่ใช่มหาภูตรูป

ตัวมหาภูตรูปเอง ไม่มีสีอะไรเลย พอใจไหมในมหาภูตรูปซึ่งไม่มีสี ทางตา พอใจสี หรือว่าพอใจมหาภูตรูป ทางตาพอใจสี ใช่ไหม สีต่าง ๆ ที่น่ายินดีน่าพอใจ เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ตัวมหาภูตรูปเอง ไม่ใช่สี ไม่ใช่รูปารมณ์ แต่มีอุปาทายรูปปรากฏเป็นสีอันวิจิตรต่าง ๆ เพราะฉะนั้น จึงอุปมาเหมือนกับนักเล่นกล เวลากระทบทางตาให้ทราบว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏที่จักขุปสาท แต่ว่าขณะที่เป็นอกุศลพอใจ สังสมสันดาน ซึ่งยากเหลือเกินที่จะละได้ เพราะว่าเป็นไปอย่างละเอียด และแผ้วเบา

วันนี้มีใครรู้สีกว่า มีอกุศลประเภทโลภะมาก ๆ บ้างไหม น้อยหรือมาก แต่โลภะอย่างเบาบางรู้ไหมว่า เกือบตลอดเวลา ทันทีที่ลืมตา วันนี้จิตโลภะบายแถมขึ้นเริ่มแล้ว สังสมสันดานของความพอใจแล้ว และยังปรารถนาให้เป็นอย่างนั้นอยู่เรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น การละกิเลสยากจริง ๆ ไม่ใช่เรื่องที่จะเข้าใจว่า จะละได้โดยรวดเร็ว หรือว่าโดยไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

แต่การฟังธรรมจะเกื้อกูลได้ ท่านผู้ฟังเคยลองสังเกตไหมว่า ถ้าวันไหนท่านฟังธรรมมาก ๆ ที่เมืองไทยรายการธรรมทางวิทยุก็มีมาก เกือบจะตลอดเวลา ถ้าท่านเป็นผู้ฟังที่พิจารณาประโยชน์ที่จะได้รับจากการฟังธรรม ซึ่งก็มีธรรมหลายระดับ ล้วนแต่เกื้อกูล ถ้าพิจารณาแล้ว ก็เป็นไปในทางที่จะให้เป็นกุศลประการต่าง ๆ และส่วนใหญ่ถ้าเป็นไปในเรื่องของทาน ในเรื่องของศีล ก็เป็นธรรมที่ถูกต้อง แต่ถ้าเป็นไปในเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา ท่านผู้ฟังจะต้องพิจารณาใคร่ครวญด้วยดี เพื่อที่จะได้อบรมเจริญปัญญาได้ถูกต้องจริง ๆ และไม่ควรถิ่นที่จะละเลยการฟังธรรมขั้นอื่น ๆ ด้วย ซึ่งในขณะที่มีการฟังธรรม มีการพิจารณาธรรม สติเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจ

บ้าง ในขณะที่จิตผ่องแผ้ว ซึ่งต่างกับเวลาที่กุศลจิตไม่เกิด หรือสติปัฏฐานไม่เกิด แต่ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน จึงสามารถรู้สภาพของจิตได้ว่า สภาพของจิตซึ่งเป็นกุศลต่างกับสภาพของจิตที่เป็นอกุศล

ผู้ที่ยังมีอกุศลอยู่ ผู้ที่ยังมีปัจจัยให้อกุศลจิตเกิด อดไม่ได้ที่จะตื่นมาแล้วรู้สึกสบายใจสำหรับบางท่าน และสำหรับบางท่าน บางวาระ บางกาลตื่นมาแล้วก็หงุดหงิด ซึ่งก็แล้วแต่ว่าการสะสมที่ไวภูมิจิต จะมนสิการให้วิถิจิตที่เกิดขึ้นเป็นอกุศลประเภทใด หรือว่าเป็นกุศล

ถ. พูดถึงเรื่องรูป ๓ อาทิตยก่อน ผมอยู่ที่ลำปาง สนทนากับพระรูปหนึ่ง ท่านถามว่า รูปนั้นมีไหม ผมบอกว่า ไม่มี ท่านถามอีกว่า ที่นั่งอยู่นั้นคืออะไร ผมบอกว่า เป็นอาการของมหาภูตรูปและอุปาทายรูป ท่านก็ถามอีกว่า อาการของมหาภูตรูปและอุปาทายรูปเป็นรูปใช่ไหม ผมบอกว่า ใช่

แค้นนี้แหละ ท่านสรุปว่า เมื่ออาการของมหาภูตรูปและอุปาทายรูปเป็นรูป สติจะตั้งไว้ที่รูป ระลึกที่รูป รู้ที่รูปไม่ได้หรือ ผมก็ไม่รู้จะตอบท่านว่าอย่างไร ก็ขอลาถามอาจารย์ว่า รูปนั้นเป็นอาการของมหาภูตรูปและอุปาทายรูป ใช่ไหม และอาการของมหาภูตรูปและอุปาทายรูปเป็นรูป ใช่หรือไม่ใช่

ส. อาการของมหาภูตรูป คือ อาการที่เบา อาการที่อ่อน อาการที่ควรแก่การทำงาน แต่ไม่ใช่ท่านั่ง ท่านอน ทำยืน ทำเดิน

ถ. ถ้าอย่างนั้น อาการของรูป ก็เป็นสติปัฏฐานได้

ส. สติของใครจะระลึกอาการเบา อาการอ่อน อาการควรแก่การทำงานของมหาภูตรูปได้ ถ้าสติไม่ระลึกลักษณะของมหาภูตรูปก่อน เพราะอาการที่เบา อาการที่อ่อน อาการที่ควรแก่การทำงาน ไม่ใช่แยกออกจากมหาภูตรูป เพราะฉะนั้น เวลาที่มหาภูตรูปปรากฏที่กาย อย่าลืมว่า กายวิญญูธรรมเป็นสภาพที่รู้ลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหวของมหาภูตรูปที่กระทบที่กายปสาท แต่ความเบา ความอ่อน ความควรแก่การทำงานของรูป ปรากฏทางมโนทวาร ไม่ใช่ทางปัญจทวาร

เพราะฉะนั้น ไม่มีใครสามารถที่จะเอาสติไปตั้งที่อาการเบา อาการอ่อน อาการควรแก่การงานลอย ๆ โดยที่ไม่รู้ลักษณะของมหาภูตรูป

ถ. วิการูปทั้ง ๓ เป็นรูป สติก็ตั้งอยู่ที่รูป ที่นามได้

ส. ได้ แต่จะต้องรู้ว่า มหาภูตรูปปรากฏที่ไหน และวิการูป คือ ลักษณะที่เบา ที่อ่อน ที่ควรแก่การงานของมหาภูตรูป รู้ได้ที่ไหน ไม่ใช่แยกจากมหาภูตรูป

ถ. ใช่ อุปาทายรูปทั้งหมดต้องอาศัยมหาภูตรูปเกิด ความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงาน มีจริง เพราะฉะนั้น ถ้าความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงานเกิดขึ้นเมื่อไร สติก็จะรู้ได้

ส. โดยไม่แยกจากมหาภูตรูป เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่ทำนั่ง ทำนอน ทำยืน ทำเดิน อย่าลืมว่า เมื่อไม่แยกจากมหาภูตรูป ต้องมีลักษณะของมหาภูตรูปปรากฏ และเมื่อนทวารวิถีจิตจึงจะรู้ลักษณะที่เบา ที่อ่อน ที่ควรแก่การงานของมหาภูตรูปที่ปรากฏ ต่อจากทางปัญจทวาร หรือทางกายทวาร

ถ. มหาภูตรูปปรากฏ แต่ไม่ได้ใส่ใจในมหาภูตรูป ไปใส่ใจในวิการูป ไม่ได้หรือ

ส. วิการูปลอย ๆ มีไม่ได้

ถ. วิการูปลอย ๆ มีไม่ได้ ใช่ แต่มหาภูตรูปมีอยู่ ไม่ได้ใส่ใจ

ส. เพราะฉะนั้น มหาภูตรูปจะไม่ปรากฏหรือ ในเมื่อมหาภูตรูปไม่ได้แยกกับวิการูป เมื่อไม่ได้แยกจากวิการูป จะมีลักษณะของวิการูปปรากฏลอย ๆ โดยลักษณะของมหาภูตรูปไม่ปรากฏได้หรือ

ปัญญาต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง จึงจะไม่เข้าใจคลาดเคลื่อน เพราะเวลาที่ลักษณะของมหาภูตรูปปรากฏ มหาภูตรูปที่ไม่มีลักษณะที่เบา ไม่มีลักษณะที่อ่อน ไม่มีลักษณะที่ควรแก่การงานก็อย่างหนึ่ง แต่มหาภูตรูปที่มีวิการูป เป็นลักษณะที่เบา ที่อ่อน ที่ควรแก่การงาน ก็อีกอย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้น การรู้ลักษณะของสภาพธรรมต้องรู้ตรงตามความเป็นจริง คือ ไม่แยกกัน แยกกันไม่ได้ จะมีการรู้วิการูปลอย ๆ โดยไม่มีมหาภูตรูปปรากฏไม่ได้

แต่ว่าลักษณะของมหาภูตรูปนั้นปรากฏที่กายทวาร ซึ่งทางมโนทวารวิถิจิตเกิดต่อ
รู้มหาภูตรูปนั่นเอง แต่ว่าทางมโนทวารวิถิจิตยังสามารถรู้ความละเอียดของมหาภูตรูป
ที่ปรากฏว่า มหาภูตรูปนั้นมีลักษณะที่เบา ที่อ่อน ที่ควรแก่การงาน ต่างจาก
มหาภูตรูปอื่นซึ่งเคยรู้ สติเคยระลึก ที่ไม่มีลักษณะที่เบา ที่อ่อน ที่ควรแก่การงาน
และขณะนั้นไม่มีท่าทาง ไม่มีรูปนัง ไม่มีท่าทางยืน ไม่มีท่าทางนอน ไม่มีท่าทางเดิน
เพราะลักษณะของมหาภูตรูปที่ประกอบด้วยvikararupปรากฏ

๔๖๓

ถ. ตรงนี้ก็น่าคิด จริงอยู่ วิการูปทั้ง ๓ จะแยกออกจากมหาภูตรูปไม่ได้

ส. ลองเปรียบเทียบกับไตรลักษณ์ การเกิดขึ้นและดับไป ไม่ว่าจะเป็นรูป ปรากฏทางตา มี และไม่มี คือ ดับไป เสียงที่ปรากฏทางหู มี และไม่มี คือ ดับไป การเกิดดับเป็นลักษณะของรูปธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นปรากฏให้รู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก แต่ว่าลักษณะเกิดนั่นเอง เป็นลักษณะเกิดของรูปหนึ่งรูปใดที่เกิด ฉะนั้น วิการูปก็ไม่ได้แยกไปจากมหาภูตรูป เพราะฉะนั้น จะไปรู้ลักษณะของ วิการูปลอย ๆ ก็เหมือนกับการไปคิดว่า สภาพธรรมเกิดดับ โดยที่ไม่สามารถจะบอกได้ว่า รูปใดเกิด รูปใดดับ หรือว่านามใดเกิด นามใดดับ

เมื่อจะพูดถึงลักษณะของรูปที่เกิด ก็ต้องเป็นรูปชนิดหนึ่งชนิดใดเกิด เมื่อจะพูดถึงลักษณะของนามที่เกิด ก็ต้องเป็นนามลักษณะหนึ่งลักษณะใดเกิด ฉะนั้น เมื่อจะพูดถึงวิการูป คือ ความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงานของมหาภูตรูป ก็ต้องมีลักษณะของมหาภูตรูปปรากฏ แต่ว่าประกอบด้วยความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงาน ซึ่งแยกกันไม่ได้

ถ. ตรงนี้ ฟังแล้วยังงง ๆ

ส. อะไรเกิด ถ้าเสียงเกิด เสียงดับ ไม่ใช่สภาพธรรมที่ไม่เกิดและจะมีการเกิดขึ้นแล้วดับไป แต่ต้องมีลักษณะว่า เสียงเกิด เสียงดับ กลิ่นเกิด อะไรดับ กลิ่นดับ รสเกิด อะไรดับ รสดับ ฉะนั้น เวลาที่มหาภูตรูปเกิด ประกอบด้วยวิการูป

ถ. มหาภูตรูปก็ดับ พร้อมทั้งวิการูป

ส. ไม่ใช่ทำนอง ทำนอน ทำยืน ทำเดิน มหาภูตรูปเป็นมหาภูตรูป

ถ. ผมไปพบพระสูตร ๆ หนึ่ง พระผู้มีพระภาคสอนบุคคลให้บรรลุเป็นพระอนาคามี และจึงสอนพระอนาคามีคนนั้นทำฌาน มีในทมิฬกาย ท่านสอนให้พระอนาคามีคนนั้นทำอภิญญาทั้ง ๖ และท่านก็บรรลุอภิญญาทั้ง ๖ ด้วย

ส. แต่ก่อนไม่เคยบรรลุหรือ

ถ. แต่ก่อนไม่บรรลุ บรรลุเป็นพระอนาคามีแล้ว ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม พระผู้มีพระภาคก็สอนให้ท่านซึ่งเป็นปริพาชกเจริญสมณะและวิปัสสนาให้ยิ่งขึ้น

ส. พระพุทธเจ้าจะสอนให้บรรลุอรหัตตมรรค อรหัตตผล หรือว่าจะสอนให้ทำฌาน

ถ. สอนทั้งหมด สอนให้ทำฌานจนกระทั่งทำอิทธิฤทธิ์ จนกระทั่งวิชาสุดท้าย คือ อาสวกัณขญาณ สอนทั้งหมด และคนนั้นก็บรรลุทั้งหมดด้วย

ส. ถ้าอย่างนั้น พระอนาคามีทั้งหลาย ก็บรรลุอิทธิฤทธิ์และอรหัตตมรรค อรหัตตผลทั้งหมด

ถ. ก็แล้วแต่ ถ้าคนนั้นไม่ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และพระผู้มีพระภาคไม่ได้สอน เขาอาจจะไม่ทำก็ได้

ส. และสมัยนี้ล่ะ

ถ. พุดถึงเฉพาะองค์นี้ องค์นี้เข้าไปทูลถาม

ส. สมัยนี้ล่ะ จะเอาอย่างไร

ถ. สมัยนี้ ก็เอาทั้ง ๒ อย่าง

ส. ได้ไปเฝ้าแล้วหรือ

ถ. ก็ท่านแสดงไว้

ส. และตรัสให้เจริญแล้วหรือ ถ้าเช่นนั้นพระอรหันต์สุกขวิปัสสกะทั้งหลาย อยู่ที่ไหน

ถ. ถ้าเขาไม่ทำฌาน เขาก็ต้องบรรลุเป็นพระอรหันต์สุกขวิปัสสกะได้

ส. ดีกว่าเป็นพระอนาคามีใหม่ เป็นพระอรหันต์กับพระอนาคามี อะไรจะดีกว่ากัน

ถ. ปัญญาพระอรหันต์สูงกว่า

ส. เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นพระอนาคามีแล้ว ควรจะปฏิบัติอะไร

ถ. ปฏิบัติทั้ง ๒ อย่าง

ส. ถ้าไม่ได้ทั้ง ๒ อย่าง

ถ. อย่างเดียวก็ยังมี

ส. ถ้าไม่ได้ทั้ง ๒ อย่าง เอาอย่างเดียว เอาอะไร

ถ. ขอให้ได้เถอะ ดีทั้งนั้น

ส. อะไร

ถ. ทำอิทธิฤทธิ์ได้ก็ดี หรือจะรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจธรรมเป็นพระอรหันต์ก็ดี

ส. พระอนาคามีทั้งหลาย ท่านคิดอย่างนี้หรือเปล่า

ถ. ไม่ใช่

ส. เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะต้องใคร่ครวญธรรมมากจริง ๆ มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งกล่าวว่า ท่านเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน แต่วันหนึ่ง ๆ สติปัฏฐานก็เกิดน้อย นี่เป็นความจริง และท่านผู้นั้นก็กล่าวว่า จะเสียหายอะไร ถ้าจะไปเจริญสมถภาวนา นาคิดใหม่

ถ. นาคิด ก็ไม่น่าจะเสียหาย เพราะสมถภาวนาก็เป็นกุศลขั้นสูง

ส. แต่ขอให้คิดถึงชนวนวิถิจิต ช้องเสพอกุศลมากมายเท่าไร ไม่ว่าจะเป็น โภสมุขจิต โทสมุขจิต โมหมุขจิต มานะ ทิฏฐิ อิสสา มัจฉริยะ อกุศลทั้งหลายที่เกิดขึ้นและกีดดับไป และการที่จะดับอกุศลเหล่านั้นได้ทั้งหมด ด้วยสมถะหรือว่าด้วยปัญญา

ในเมื่อวันหนึ่ง ๆ สติปัฏฐานไม่ได้เกิด ก็เลยคิดว่าจะไปทำสมถะ ใช้คำว่าเจริญ หรือทำสมถะ จะเสียหายอะไร แต่อย่าลืมว่า ที่สติปัฏฐานไม่เกิด เพราะขาด

ปัจจัยที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม และที่ว่าการเจริญสมณะ ผิดหรือถูก ท่านไม่พูดถึง ท่านกล่าวว่า สมมติว่าถูกก็แล้วกัน คือ สมมติว่าถูก แต่จริง ๆ แล้วที่จะให้ถูก ท่านผู้ฟังควรที่จะพิจารณาว่า ลักษณะของจิตที่สงบต้องปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ ประกอบด้วยสัมปชัญญะที่จะรู้ลักษณะของจิตในขณะนี้ว่า เป็นกุศลหรืออกุศล จึงจะค่อยสงบขึ้นได้ แต่ท่านกลับกล่าวว่า ช่างเถอะ ข้อปฏิบัตินั้นไม่ต้องกล่าวว่า ผิดหรือถูก ให้สมมติว่าถูก

แต่อย่าลืมว่า การอบรมเจริญสมณภาวนา ไม่ใช่เรื่องวันเดียว สองวัน ไม่ใช่เรื่องเดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง อาจจะเป็นตลอดชีวิต ก็ยังไม่สามารถที่จะบรรลุถึงอุปปาสนาสมาธิ หรืออัปปนาสมาธิได้ ไม่ใช่เรื่องเล่น ๆ ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ จะต้องอาศัยการเจริญอบรม

สติปัฏฐานก็ต้องอาศัยการเจริญอบรม แต่เพราะเหตุใดจึงไม่คิดถึงประโยชน์ของการอบรมเจริญสติปัฏฐาน เมื่อรู้ว่าสติปัฏฐานเกิดน้อย แต่ต้องการที่จะเจริญสมณะ และเวลาที่ชักใช้ไล่เลียงท่าน ท่านก็บอกว่า สงบแล้วสติปัฏฐานจะได้เกิด เป็นความหวังที่เลื่อนลอย ทำไม่ถึงคิดว่าสติปัฏฐานจะเกิดเวลาที่สงบแล้ว ในเมื่อไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติในชีวิตประจำวัน สติไม่มีกำลังพอที่จะไประลึกได้ในขณะนั้นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

และเวลาที่ต้องการจะสงบ และก็รู้ว่าจะต้องอบรมนาน ในระหว่างที่อบรมที่จะให้สงบ สติปัฏฐานไม่ได้เกิดเลย แต่ถ้าวิริยะ แทนที่จะเป็นวิริยะที่จะให้สงบ เป็นวิริยะที่จะศึกษาพร้อมสติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ สติปัฏฐานย่อมค่อย ๆ เจริญขึ้น จนกว่าจะมีกำลัง และเมื่อมีกำลังแล้ว ไม่ว่าจะเป็นความสงบขึ้นใด สติปัฏฐานสามารถเกิดระลึกได้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

การอบรมเจริญปัญญาเป็นเรื่องละเอียด ซึ่งข้อแรกจะต้องละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน และในขณะที่ต้องการให้สงบ จะด้วยการท่องบ่นหรือว่าจะด้วยการกระทำอย่างไรก็ตาม ในขณะนั้นยังไม่พอใจในความสงบขึ้นนั้น ต้องการให้สงบขึ้นอีก ๆ เพราะสติปัฏฐานยังไม่เกิดขึ้น เมื่อเข้าใจว่าต้องให้สงบเสียก่อน สติปัฏฐานจึงจะเกิด เวลาที่สงบชนิดหนึ่ง สติปัฏฐานยังไม่เกิด ก็ต้องการให้สงบกว่านั้น

เพื่อที่จะให้สติปัฏฐานเกิด แต่สติปัฏฐานก็ยังไม่เกิด ก็ต้องการให้สงบมากกว่านั้นอีก เพื่อที่จะให้สติปัฏฐานเกิด ซึ่งสติปัฏฐานก็ยังไม่เกิด เพราะสติปัฏฐานเป็นเรื่องละเอียด ด้วยการอบรมเจริญ การศึกษา การพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามปกติตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น อย่าหวังว่า เมื่อสงบแล้วสติปัฏฐานจะเกิด แต่ไม่ว่าจะสงบถึงขั้นไหน สติปัฏฐานย่อมเกิดได้ ถ้าได้อบรมเจริญสติปัฏฐานจนมั่นคงแล้ว

เรื่องของสมถภาวนา ไม่ใช่เรื่องของวันหนึ่งหรือ ๒ - ๓ ชั่วโมง หรือเดือนหนึ่งที่จะสงบจริง ๆ ต้องหลายวัน หลายอาทิตย์ หลายเดือน หลายปี และอาจจะตลอดทั้งชาตินี้ เพราะฉะนั้น ในระหว่างนั้น วิริยะแทนที่จะเพียรเพื่อให้สงบ แต่เป็นวิริยะที่เป็นสัมมาวิยาโม ศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นการอบรมเจริญสังสมสันดานที่ชวนวิถิ ซึ่งสามารถที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท เพราะความสงบไม่ว่าจะเป็นขั้นอุปจารสมาธิหรือว่าอัปปนาสมาธิ ขั้นรูปฌานต่าง ๆ ถึงขั้นอรุณฌาน ก็ไม่สามารถรู้ความจริงว่า ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

อย่าลืม การช่องเผลอที่ละเล็กทีละน้อย แทนที่จะอบรมเจริญสติที่ชวนวิถิ ซึ่งเป็นสติปัฏฐาน เวลาที่อกุศลจิตเกิด ไม่ชอบอกุศล ก็ไปพยายามทำให้สงบ แทนที่อกุศลจิตจะเกิดเพราะอาศัยการฟังเรื่องมหาภูตรูป ๔ เป็นนักเรียนกล และเรื่องของจิตประการต่าง ๆ เรื่องของวิถิจิตทั้งหมด และต่อไปก็เป็นเรื่องของปัจจัยต่าง ๆ

ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยละเอียด เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน สัตว์ บุคคล หรือว่าเพื่อให้ไปทำความสงบ

ธรรมเป็นประโยชน์ต่อพุทธบริษัท เพราะว่าขณะที่ท่านผู้ฟังกำลังฟัง ชวนวิถิ กำลังสังสมสันดานที่เป็นกุศล เพื่อที่จะปรุงแต่งให้สติปัฏฐานเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และปัญญาจะเจริญขึ้นที่ละเล็กทีละน้อย เวลาที่มีการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ นี่เป็นการสังสมสันดานที่ชวนวิถิฝ่ายกุศล

ถ. การสังสมสันดาน พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ในเรื่องของการเจริญสมถภาวนาในชีวิตประจำวัน จุดประสงค์ในการเจริญสมถะเพื่อจะให้กุศลจิตเกิดแทนอกุศล

ฐ. นี่ถูกต้อง เพราะเหตุไรจึงทรงแสดงมรณสติ เพราะถ้าหลงลืม โลภะก็เกิด แต่เวลาที่ทรงแสดงมรณสติ ไม่ใช่เพื่อให้ถึงอุปจารสมาธิ แต่เมื่อระลึกถึงความตายแล้ว เป็นปัจจัยให้สติปัญญาเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้บุคคลทั้งหลายเจริญสมถะและวิปัสสนาอย่าลืมด้วยว่า สมถะขั้นไหน

เวลาที่เกิดโทสมูลจิต สติจากการฟังพระธรรมโดยนัยประการต่าง ๆ ที่ได้ทรงแสดงไว้ มีปัจจัยเกิดระลึกได้ เป็นกุศล สงบ พอไหมแค่นั้น ที่สติปัญญาจะศึกษารู้ลักษณะนั้นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน หรือว่ายังไม่พอ จะต้องไปทำให้สงบอีก มากกว่านั้น

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจจุดประสงค์ที่ทรงแสดงเรื่องการเจริญสมถวิปัสสนาว่า เพื่อประโยชน์อะไร เพื่อให้บรรลุฉานจิต หรือว่าเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ถ้าในภพชาติใดไม่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม ไม่มีโอกาสได้เข้าใจเรื่องการอบรมเจริญสติปัญญา อาจจะเป็นโอกาสที่จะได้เจริญสมถภาวนาเท่านั้น แต่ในภพชาติใดที่มีโอกาสอบรมเจริญสติปัญญา ทำไมจะละทิ้งโอกาสที่จะเจริญสติปัญญา ซ่องเสพ สังสมสันดานที่ชวนวิถิเวลาที่ระลึกถึงลักษณะของอ่อนหรือแข็งที่กำลังปรากฏ ชวนวิถิสังสมสันดานที่เป็นกุศล

นี่เป็นหนทางเดียวที่จะอบรมเจริญปัญญา จนกว่าจะสามารถมีปัจจัยให้ปัญญาที่เป็นวิปัสสนาญาณเกิดขึ้น ทางตลอดประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ณ. พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้พระอนาคามีทำฌานจนกระทั่งได้อิทธิฤทธิ์ และได้บรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยวิชชา ๓ แต่พระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงทั่วไป เมื่อพระผู้มีพระภาคทราบทราบถึงอินทรีย์ของสัตว์โลกทั้งหลายว่า บุคคลใด

สามารถบรรลุสมาบัติขั้นต่าง ๆ สามารถทำอิทธิฤทธิ์ พร้อมทั้งอินทรีย์บารมีแก่กล้า บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ พระองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นปฏิบัติทั้งหมด จนกระทั่งผลสุดท้าย บริพาชกคนนี้ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งวิชา ๓ พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้ พระอริยบุคคลทำตามมีจริง ๆ ในพระสูตร

ส. ถ้าท่านผู้ฟัง ท่านหนึ่งท่านใดสามารถที่จะเป็นพระอรหันต์ได้ ระหว่างที่ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ท่านจะทำอะไรก็ไม่ขัดข้อง ถ้าท่านสามารถจะบรรลุถึงความ เป็นพระอรหันต์ได้ แต่ถ้าท่านยังไม่มีปัจจัยที่จะบรรลุถึงความ เป็นพระอรหันต์ ควรจะ อบรมปัญญาซึ่งเกิดยาก

สติปัฏฐานทุกท่านก็กล่าวว่าเกิดยาก แต่ว่าไม่ใช่สุดวิสัยที่จะเกิด และไม่ใช่ว่า ให้ท่านทอดทิ้งหน้าที่ว่า เมื่อเกิดยาก ก็แล้วแต่ว่าจะเกิดเมื่อไร แต่การฟังธรรมจะ อุปการะเกื้อกูล เป็นปัจจัยให้เห็นคุณประโยชน์ และให้รู้ว่สติปัฏฐานเป็นอนัตตา เมื่อ มีปัจจัยจากการฟัง เข้าใจ และเห็นประโยชน์ ก็จะฟังมากขึ้น พิจารณามากขึ้น สติก็ จะค่อย ๆ เกิด แต่อย่าหวังมากกว่า จะให้เกิดนานอย่างนั้น นานอย่างนี้ แต่ว่าเมื่อสติ เกิดแล้ว ประโยชน์ คือ ศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น เพิ่มขึ้น ซึ่งทุกท่านต้องตรงต่อตัวเองตามความเป็นจริงว่า เพิ่ม หรือว่ายังไม่เพิ่ม ถ้า ยังไม่เพิ่ม ก็ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมบ่อย ๆ เนือง ๆ

เพราะฉะนั้น การพูดเรื่องการเจริญสติปัฏฐานบ่อย ๆ ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง ก็เพื่อเป็นปัจจัยที่จะให้เกิด สติปัฏฐานเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่เพื่อไปทำอย่างอื่น เพราะสติปัฏฐานเกิดยาก ถ้าท่านไปทำ อย่างอื่น มีใครที่สติปัฏฐานจะเกิดบ้างไหม พักไว้ก่อน หมดเลย ไม่มีทางที่สติจะ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง และการที่ ท่านจะไปทำความสงบ ผิดหรือถูก นี่เป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องพิจารณา มิฉะนั้นแล้วจะเป็นการสั่งสมสันดานที่เป็นทิฏฐิ ความเห็นผิด ถือเอาลักษณะของ อกุศลเป็นกุศล และยังเพิ่มความยากแก่การที่จะละคลาย หรือว่าดับกิเลสเป็นสมุจเฉท

๔๖๔

ถ. ที่ผมกล่าวว่า ปริพาชกคนนั้นเป็นพระอนาคามี ก็ด้วยการคิดเอา

สุ. ตอนเป็นพระอรหันต์ ถูกต้องใช่ไหม

ถ. ตอนเป็นพระอรหันต์ พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้แจ่มแจ้งว่า ปริพาชกนั้นเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยวิชา ๓ แต่ตอนที่เป็นพระอนาคามี ผมไม่แน่ใจ จะขออ่านให้อาจารย์ฟังว่า ใช่หรือไม่ใช่ ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ มหาวัจจโคตตสูตร ข้อ ๒๖๐

ก็ท่านวัจจโคตรอุปสมบทแล้วไม่นาน คือ อุปสมบทได้กึ่งเดือน เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง แล้ว กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผลสามเปื้องต่ำที่กำหนดไว้เท่าใด ที่บุคคลพึงบรรลุ ด้วยญาณของพระเสขะ ด้วยวิชาของพระเสขะ ผลนั้นทั้งหมดข้าพระองค์บรรลุแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมที่ยิ่งขึ้นไปแก่ข้าพระองค์เถิด.

ข้อความนี้ทำให้ผมคิดว่า ท่านพยากรณ์ตัวท่านเองว่า เป็นพระอนาคามี ต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร วัจจะ ถ้าเช่นนั้นเธอจงเจริญธรรมทั้งสอง คือ สมถะและวิปัสสนาให้ ยิ่งขึ้นไปเถิด ดูกร วัจจะ ธรรมทั้งสอง คือ สมถะและวิปัสสนานี้ เธอเจริญให้ ยิ่งขึ้นไปแล้ว จักเป็นไปเพื่อแทงตลอดธาตุหลายประการ.

ดูกร วัจจะ เธอ นั้นเพียงจักหวังว่า เราพึงบรรลุอิทธิวิธีหลายประการ คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ...

สุ. ขอประทานโทษ สมมติว่าท่านผู้ฟังกำลังอยู่ในที่นั้นด้วย หรือว่า พระธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดงแล้วในกาลครั้งนั้น ก็ยังคงแสดงต่อพุทธบริษัทในครั้งนี้

เพราะฉะนั้น ก็เสมือนว่า ท่านผู้ฟังกำลังรับฟังพระธรรมโดยตรงจากพระโอษฐ์ และท่านผู้ฟังทุกท่านจะเหมือนกับปริพาชกวัจจโคตรหรือเปล่า

เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ ซึ่งท่านผู้ฟังจะต้องพิจารณาว่า แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ในสมัยที่เป็นกาลสมมติ ยังรุ่งเรื่องด้วยพระอรหันต์ที่ประกอบด้วยปฏิสัมภิทา อภิญญา อิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ในสมัยที่เป็นกาลสมมติ พระผู้มีพระภาคก็ยังทรงแสดงว่า พระอรหันต์ที่เป็นสุขวิปัสสกะมีมากกว่าพระอรหันต์ที่ประกอบด้วยฌานและอิทธิปาฏิหาริย์ ปฏิสัมภิทา อภิญญาต่าง ๆ และพระอนาคามีก็มีมากกว่าพระอรหันต์ พระสกทาคามี ก็มีมากกว่าพระอนาคามี พระโสดาบันก็มีมากกว่าพระสกทาคามี

นี่ก็แสดงให้เห็นตามความเป็นจริงของกาลสมัย ในสมัยนี้ซึ่งท่านผู้ฟังกำลังเจริญสติปัฏฐานเพื่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบัน ท่านจะเป็นพระโสดาบันที่ประกอบด้วยฌาน หรือว่าจะเป็นพระโสดาบันที่ไม่ประกอบด้วยฌานในยุคนี ในสมัยนี้

และอย่าลืมว่า การที่ท่านผู้ฟังคิดว่า ท่านจะไปทำความสงบ ในชีวิตวันหนึ่ง ๆ สักก็ขณะจิต ก็ชั่วโม่ง แต่ขณะนี้ มีสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแท้ ๆ ซึ่งสติสามารถที่จะระลึกได้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน โดยไม่ต้องไปทำขึ้น ซึ่งปัญญาสามารถที่จะเห็นสภาพที่เป็นอนัตตาไม่ว่าจะเป็นการเห็น การได้ยิน หรือ กุศล อกุศลต่าง ๆ ที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ที่จะละความยึดถือว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้

ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ตามปกติตามความเป็นจริง และหวังว่าสติปัฏฐานจะเกิดเวลาที่สงบ เป็นไปไม่ได้

ต้องเข้าใจจุดประสงค์ที่ทรงแสดงเรื่องการเจริญสมถะและวิปัสสนาว่า ถ้าทราบใดที่สติไม่เกิดระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นอกุศล และปล่อยให้อกุศลเจริญขึ้น ย่อมเป็นการยากที่จะดับอกุศล

เพราะฉะนั้น สมถะ คือ ขณะใดก็ตามที่อกุศลเกิดขึ้น สติระลึกได้แล้วละ ขณะนั้นเป็นสมถะแล้ว เป็นกุศลแล้ว เช่น เวลาที่โกรธ ผูกโกรธ ขณะนั้นไม่ใช่กุศลจิต

สติไม่ได้ระลึกว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่เศร้าหมอง ชุ่มมัว และก็สังสมสันดานที่เป็นอกุศลเพิ่มขึ้น ๆ ยากแก่การที่จะดับเป็นสมุจเฉท แต่อาศัยการฟัง สติระลึกได้ เป็นกุศลขณะใด ขณะนั้นสงบ เป็นสมถะ

ไม่ใช่ทำให้ไปทำอย่างอื่น แต่ให้ฟังพระธรรม จนกระทั่งมีปัจจัยที่กุศลจิตจะเกิด เป็นกุศลขณะใดก็สงบในขณะนั้น และอย่าลืมว่า ไม่ได้ทรงแสดงให้เพียงเจริญสมถะ แต่ทั้งสมถะและวิปัสสนา เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ คือ การเจริญวิปัสสนา และไม่ใช่ให้เพียงแต่เจริญวิปัสสนาโดยไม่ให้เห็นว่า อกุศลเป็นอกุศลแล้วละ แต่เมื่ออกุศลเกิด ขณะใด สติระลึกได้ เป็นกุศลขณะใดก็เป็นสมถะขณะนั้น แต่ละขั้น และถ้าเป็นสติปัฏฐาน ก็เป็นวิปัสสนาซึ่งพร้อมทั้งสมถะด้วย

ถ. ผมยังไม่เข้าใจเรื่องวิถิ ผมสงสัยว่า ในปัญจทวารวิถิ ตอนที่เห็นชวนจิต เป็นกุศลหรืออกุศล อารมณ์ยังเป็นปรมาัตถ์อยู่หรือเปล่า

ส. ยังเป็นปรมาัตถ์อยู่ คือ ถ้าเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา รูปที่ปรากฏยังไม่ดับไป ถ้าเป็นเสียงที่ปรากฏทางหู เสียงจริง ๆ ที่กระทบโสตทวารยังไม่ดับไป ถ้าเป็นทางจมูก กลิ่นยังไม่ดับ ยังไม่ใช่การนึกถึงกลิ่น ยังไม่ใช่การนึกถึงเสียง ยังไม่ใช่การนึกถึงสี แต่กลิ่นที่กระทบกับฆานปสาท หรือว่าเสียงที่กระทบกับโสตปสาท หรือว่ารูปที่กระทบกับจักขุปสาทยังไม่ดับ ถ้าเป็นทางลิ้น รสที่กำลังกระทบกับชีวหาปสาทยังไม่ดับ ถ้าเป็นทางกาย โผฏฐัพพะ คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวที่กำลังกระทบกับกายปสาทยังไม่ดับ จึงกล่าวว่า เป็นปรมาัตถ์ เป็นรูปที่กำลังกระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ยังไม่ถึงมโนทวารวิถิ เพราะฉะนั้น เป็นปรมาัตถ์ เป็นรูปที่ยังไม่ดับ

ถ. ผู้ที่เจริญสติ ถ้ามีสติเกิดขึ้นระหว่างนี้ ก็ถือว่า กำหนดเอาปรมาัตถ์เป็นอารมณ์ได้อยู่

ส. ใช่ รูปธรรมกับนามธรรมเกิดดับเร็วมาก ขณะที่ผ่านไปแล้ว ก็ดับหมด ลื่นไปทั้งนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น เวลาที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ปัจจุบัน ไม่ใช่โดยขณะ คือ สำหรับจิตดวงหนึ่ง หรือขณะที่เกิดขึ้น

ขณะหนึ่ง แบ่งเป็นขณะย่อยหรืออนุขณะได้ ๓ คือ อุปาทกขณะ ขณะที่เกิด จิตขณะ ขณะที่ตั้งอยู่ ยังไม่ดับไป กังคขณะ ขณะที่ดับ

การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่ใช่การรู้ขณะจิตโดยอุปาทกขณะ จิตขณะ หรือ กังคขณะ ฉันทใด การที่ลักษณะของรูปกำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แม้ว่าเป็นปรมาัตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่มีจริง แต่ก็เกิดดับสืบต่อกันอยู่เรื่อย ๆ ในขณะที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานในขั้นต้น สติเกิดขึ้น ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีลักษณะจริง ๆ ที่ปรากฏ ไม่ใช่การนึกคิดถึงเสียงซึ่งไม่ปรากฏ หรือว่าการนึกคิดถึงรูปที่ไม่ได้ปรากฏ หรือว่าการนึกถึงกลิ่นที่ไม่ได้ปรากฏ แต่ไม่ใช่หมายความว่า รูปนั้นจะไม่ดับ รูปดับและก็เกิดอีก มีการเกิดดับสืบต่อ

ถ. ระหว่างปัญจทวารวิธีกัมมโนทวารวิธี ถ้าวิธิต่างปัญจทวารเกิดจนถึง ตทาลัมพนะ จนถึงภวังค์ มโนทวารวิธีจะเกิดต่อจากนั้นทันที หรือต้องมีอะไรคั่น

ส. โดยปกติ มโนทวารวิธีจิตเกิดขึ้นต่อทันที คือ หลังจากที่เกิดเป็นภวังค์ หลายขณะแล้ว ภวังคเจตสิกก็เกิดขึ้นและดับไป ภวังคุปัจเฉทะเกิดขึ้นและดับไป ซึ่ง ภวังคเจตสิกและภวังคุปัจเฉทะยังไม่ใช่วิธีจิต ต่อจากนั้น มโนทวารวิธานะจึงเกิดขึ้น จำพึงถึงอารมณ์ซึ่งเพ็งกระทบทางปัญจทวารและดับไป จากนั้นชวนวิธีก็นำขึ้น ถ้าเป็นอารมณ์ที่ชัดเจน ตทาลัมพนวิธีก็นำขึ้นต่อจากชวนวิธี

เพราะฉะนั้น การรู้อารมณ์ทางมโนทวารวิธี จึงมีเพียง ๓ วิธีย่อย ๆ คือ มีอาวัชชนวิธี ๑ ชวนวิธี ๑ ตทาลัมพนวิธี ๑ น้อยกว่าทางปัญจทวารวิธี เพราะรูป ไม่ได้กระทบจริง ๆ

ถ. แต่ทางมโนทวารวิธี ตั้งแต่ภวังคเจตสิกไปจนถึงชวนะ จะเกิดซ้ำอีกหลาย ๆ ครั้งได้หรือเปล่า

ส. ได้ แต่ต้องมีภวังค์คั่น

ถ. มโนทวารวิธีรับรู้อารมณ์ต่อจากทางปัญจทวารวิธีแล้ว พอสุดกระแสของมโนทวารวิธี ก็ต้องเป็นปัญจทวารวิธี

ส. เป็นภวังคจิตก่อน คั่นทุกครั้ง และอาจจะเป็นมโนทวารวิถีหลายวิถี ก่อนที่จะถึงปัญจทวารวิถีใหม่

ถ. อย่างนั้นกว่าจะทราบว่าเป็นบัญญัติ คือ เป็นสัตว์ บุคคล เป็นเรา เป็นเขา เป็นสิ่งของอะไรต่าง ๆ นี้ แสดงว่าทางปัญจทวาร ไม่มีโอกาสที่จะทราบเลย ตั้งแต่จักขุทวารวิถี โสททวารวิถี ฆานทวารวิถี ชิวหาทวารวิถี กายทวารวิถี ไม่มีทางที่จะทราบบัญญัติอารมณ์เลย

ส. ใช่

ถ. จะต้องมโนทวารวิถีเกิดขึ้นหลาย ๆ ครั้ง

ส. ใช่

ถ. แต่สามัญบุคคล เห็นอะไรก็รู้ว่าเป็นอะไร เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นสิ่งของ

ส. ใช่ แสดงให้เห็นว่า จิตเกิดดับรวดเร็วมาก

ทางจักขุทวารวิถี จักขุวิญญาณเกิดขึ้นทำทสฺสนกิจ ขณะเดียวเท่านั้นและดับไป ต่อจากนั้นเป็นสัมปฏิจฉันนะ สันตึระณะ โภกฺขุพฺพนะ ชวนะ ตทาลัมพนะ หมตฺตวิธิตฺตของจักขุทวารวิถี และก็ เป็นภวังคจิตเกิดคั่นมาก จากนั้นเป็นมโนทวารวิถีเกิดขึ้น รับรู้สิ่งที่ทางปัญจทวารวิถีเพ็ญรู้แล้วดับไปก่อน และกว่าจะถึงปัญจทวารวิถี ซึ่งเป็นจักขุทวารวิถีอีกครั้งหนึ่ง มีจักขุวิญญาณเกิดขึ้นทำทสฺสนกิจ เห็นอีกครั้งหนึ่งในช่องว่างนั้นมีจิตเกิดดับมากทีเดียว แต่ก็ยังปรากฏเสมือนว่า ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ การเห็นไม่ได้ดับไปเลย ไม่รู้ว่าจักขุวิญญาณแล้ว เพราะทันทีที่เกิดกระทำกิจเห็นแล้วก็ดับไป แต่ขณะนี้เหมือนไม่ปรากฏว่าการเห็นดับเลย

ถ. โภกฺขุพฺพนะเมื่อทำหน้าที่ทางปัญจทวาร เป็นโภกฺขุพฺพนะ แต่ถ้าทำหน้าที่ทางมโนทวาร จะต้องเป็นมโนทวาราวชฺชนะ อย่างนั้นใช่ไหม

ส. จิตที่ทำอวชฺชนกิจทางมโนทวารมี ๑ ดวง คือ มโนทวาราวชฺชนจิต และจิตที่ทำโภกฺขุพฺพนกิจทางปัญจทวาร ก็เป็นจิตที่เป็นมโนทวาราวชฺชนจิตประเภทนั่นเอง แต่เวลาที่กระทำกิจโภกฺขุพฺพนะทางปัญจทวาร ไม่ใช่ทำอวชฺชนกิจ ทำโภกฺขุพฺพนกิจ

ถ. อาศัยอารมณ์เป็นเครื่องแบ่ง

ส. อาศัยกิจ อาศัยทวาร และอาศัยอารมณ์ที่ต่างกัน เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า จิตดวงเดียวเวลาที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ก็ทำกิจหนึ่ง เช่น ถ้าเป็นทางปัญจทวารวิถี เมื่อสันติธรรมจิตดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นทำวิภูษิตพณกิจ แต่จิตที่กระทำวิภูษิตพณกิจทางปัญจทวารนั่นเอง เป็นจิตประเภทเดียวกับที่กระทำอวัชชนกิจทางมโนทวาร คนหนึ่งมีหน้าที่หลายอย่างได้ไหม หรือว่าทำหน้าที่อย่างเดียว

ถ. ทำหน้าที่หลายอย่าง

ส. อยู่บ้านก็ทำหน้าที่อย่างหนึ่ง เวลาไปทำงานที่กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ก็กระทำหน้าที่แต่ละหน้าที่ไป ทำครัว และก็ยังทำสวน ได้ไหม

เพราะฉะนั้น จิตประเภทที่ทำวิภูษิตพณกิจทางปัญจทวาร เมื่อกระทำวิภูษิตพณกิจทางปัญจทวารแล้ว เวลาที่มโนทวารวิถีจิตเกิด จิตประเภทนั้นก็กระทำอวัชชนกิจทางมโนทวาร มโนทวารอวัชชนจิตจึงมีกิจ ๒ อย่าง คือ วิภูษิตพณกิจทางปัญจทวาร และอวัชชนกิจทางมโนทวาร แต่ไม่ใช่ดวงเดียวดวงกันนั้นกลับฟื้นคืนมากระทำกิจ เป็นจิตแต่ละดวงซึ่งเกิดขึ้นและดับไป และก็เกิดขึ้นเป็นจิตดวงใหม่ กระทำกิจและดับไป ทุกขณะใหม่ทั้งนั้น

ถ. จิตที่เจริญสติปัฏฐาน คือ ทางมโนทวารเท่านั้นใช่ไหม

ส. ที่ชวนวิถี ที่เป็นกุศลขณะ ซึ่งเกิดได้ทั้ง ๖ ทวาร

ถ. ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบายให้ชัดเจนว่า จิตที่เจริญสติปัฏฐานอย่างถูกต้องสมบูรณ์แบบแต่ละขั้น ๆ ของวิถีจิตนั้น เป็นเหตุเป็นผลกันอย่างไร ถ้าเข้าใจอย่างนี้ได้ ผมก็จะเข้าใจเรื่องสติปัฏฐานอย่างดี

ส. สติปัฏฐานเป็นการอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ซึ่งตามปกติตามความเป็นจริง จิตเกิดขึ้นทีละขณะ กระทำกิจของจิตแต่ละประเภท แต่ละขณะ เวลาที่ยังไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการกระทบสัมผัส ไม่มีการคิดนึก ไม่มีการฝัน

ขณะนั้นไม่ใช่วิถิจิต เป็นภวังคจิต ไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่ชวนวิถิ เจริญสติปัฏฐานไม่ได้ เพราะในขณะนั้นเป็นวิปากจิต

เพราะฉะนั้น เวลาที่นอนหลับสนิทจริง ๆ สติไม่ได้เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่เวลาที่เป็นวิถิจิต คือ ขณะใดก็ตามที่มีการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นจักขุทวารวิถิจิตแต่ละขณะ เริ่มตั้งแต่ปัญจทวารารวชชนจิตเป็นวิถิจิต จักขุวิญญาณเป็นวิถิจิต สัมปฏิจฉันนะเป็นวิถิจิต สันตึระณะเป็นวิถิจิต โวภูฏัพพะนะเป็นวิถิจิต ชวนะเป็นวิถิจิต ซึ่งชวนะตามที่ได้ทราบแล้วว่า เป็นกุศลหรืออกุศลสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ กุศลและอกุศลจิตไม่มี เป็นกิริยา

เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นกุศลชวนวิถิ ก็แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลประเภทใด ซึ่งยากเหลือเกินที่จะมีใครสามารถแบ่งแยกวิถิจิต ทางตาและทางใจซึ่งต่อกัน

เมื่อจักขุทวารวิถิจิตดับไปหมดแล้ว ภวังคจิตเกิดขึ้นหลายขณะ และมโนทวารวิถิก็เกิดขึ้น รู้อารมณ์เดียวกับจักขุทวารวิถิที่ดับไป ถ้าจักขุวิญญาณเห็นรูปใด มโนทวารวิถิก็มีรูปนั้นแหละเป็นอารมณ์แม้ว่าไม่เห็น อย่าลืม มีรูปนั้นเป็นอารมณ์แม้ว่าไม่เห็น

จักขุวิญญาณ เป็นจิตประเภทเดียว ดวงเดียวที่ทำทสฺสนกิจ คือ เห็นจริง ๆ เมื่อดับไปแล้ว สัมปฏิจฉันนะ สันตึระณะ โวภูฏัพพะนะ ชวนะซึ่งเป็นกุศลหรืออกุศล หรือตทาลัมพนจิต ก็รู้อารมณ์คือสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่ไม่เห็น ฉันทิ เวลาคือ มโนทวารวิถิจิตเกิดต่อจากจักขุทวารวิถิจิต มโนทวารวิถิจิตตั้งแต่มนทวารารวชชนจิต กิติ หรือว่าชวนวิถิจิตที่เป็นกุศลหรืออกุศลกิติ และตทาลัมพนะซึ่งเกิดต่อจากชวนวิถินั้น ก็รู้ปารมณที่จักขุทวารวิถิเพิ่รู้รู้ตนเอง แม้ว่าจะไม่เห็น

เพราะฉะนั้น จิตที่กระทำกิจรู้อารมณ์ทางมโนทวาร สามารถที่จะรู้อารมณ์ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา จักขุทวารวิถิจิตดับไปหมดแล้ว ภวังคจิตเกิดต่อ มโนทวารวิถิจิตก็เกิดขึ้น รู้ปารมณที่จักขุทวารวิถิจิตรู้รู้ตนเอง

๔๖๕

ส. ถ้าเป็นวิธีจิตทางหู เมื่อโสตทวารวิจิตร คือ ตั้งแต่ปัญจทวารารวชชนจิต โสตวิญญูณ สัมปกิจฉันนจิต สันตึรณจิต โวกุฐัพพนจิต ชวนจิต และตทาลัมพนจิต ดับไปหมดแล้ว วิธีจิตดับหมดแล้ว ภาวจิตเกิดต่อคั่นมากหลายขณะ จากนั้น มโนทวารารวชชนจิตเกิดขึ้นรำพึงถึงเสียงซึ่งโสตทวารวิจิตรเพ็ญรู้แล้วก็ดับไปเป็นอารมณ์ และชวนจิตทางมโนทวารวิจิตร ตทาลัมพนะทางมโนทวารวิจิตรก็เกิดขึ้น รู้เสียงซึ่งทาง โสตทวารวิจิตรเพ็ญรู้แล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้จะมีใครทราบความเกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็วของทาง จักขุทวารวิจิตร ภาวจิต และมโนทวารวิจิตร หรือว่าทางโสตทวารวิจิตรที่ดับไป มีภวังค์คั่น และมโนทวารวิจิตรก็รู้เสียง ซึ่งทางโสตทวารวิจิตรเพ็ญรู้แล้วก็ดับไป

การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามปกติ ตามความเป็นจริง เมื่อตามความเป็นจริง ก่อนที่สติจะเจริญขึ้น เห็นด้วยและยังไม่ ปรากฏว่าดับ ก็มีการได้ยิน และก็ยังมีการคิดนึก รู้ความหมายของเสียงที่ได้ยินด้วย แสดงให้เห็นว่า จิตเกิดดับสืบต่อกันเร็วมาก เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานเกิดขึ้นระลึกถึง ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาที่กำลังเห็นก็ได้ โดยที่ไม่ต้องนึกถึงว่า ขณะนี้เป็น ปัญจทวารวิจิตร หรือว่าเป็นมโนทวารวิจิตร ไม่จำเป็นต้องคิด เพราะถ้าคิดในขณะนั้น กำลังรู้คำ รู้เรื่อง รู้ชื่อ รู้สมมติบัญญัติ ไม่ใช่เป็นการมนสิการ พิจารณา น้อมที่จะรู้ สภาพของสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่กำลังปรากฏ และสามารถจะ ปรากฏได้เฉพาะทางตาในขณะที่กำลังเห็น

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานไม่มีชื่อ ไม่มีบัญญัติเข้าไปคิดนึกคั่น หรือแทรก แต่ก็ห้ามไม่ได้อีก เช่น ในขณะที่กำลังเห็นนี้ สติอาจจะระลึกถึงหนึ่ง รู้ว่า มีสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ ยังไม่รู้อะไรมาก แต่รู้ว่าขณะนี้ มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จริง ๆ แต่ก็แสดงถึงขณะที่มีสติเกิดขึ้น จึงจะระลึกได้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา มี

ต้องอาศัยการระลึกอีก และพิจารณาน้อมที่จะรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งขณะนั้นไม่ใช่เป็นการนึกถึงว่า จักขุวิญญาณดับไปแล้ว สัมปฏิจฉันจะเกิดต่อ สันตிரณะเกิดต่อ โวภูมัพพะเกิดต่อ ชวนะขณะนี้กำลังเป็นกุศล ไม่ใช่อย่างนั้นเลย

เวลาที่สติเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏเพื่อที่จะรู้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่เห็น ต้องแยกให้ออก นี่คือการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม และในขณะนั้นไม่ใช่การนึกว่า ขณะนี้เป็นกุศลจิตทางมโนทวารที่กำลังรู้ และจะตัดวิถีจิตทางปัญจทวารที่เป็นกุศลออกไป ไม่ใช่อย่างนั้น

มหากุศลจิตเกิดได้ทั้ง ๖ ทวาร ในขณะที่กำลังเห็น เป็นมหากุศลจิตที่ประกอบด้วยสติพร้อมด้วยสัมปชัญญะที่รู้ลักษณะของรูปที่กำลังปรากฏได้ สืบต่อกันทั้งทางมโนทวารวิถีและทางปัญจทวารวิถี เพราะไม่ใช่ขั้นคิดนึก แต่เป็นขั้นที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าสภาพธรรมนั้นจะปรากฏจริง ๆ ทางมโนทวารวิถี ซึ่งหมายความว่า มโนทวารวิถีต้องปรากฏ

ถ. เราจะรู้นามและรูปโดยความเป็นปรมาตถ์ ขณะที่รู้นามหรือรูป ขณะนั้นเป็นวิถีจิตเดียวรู้ หรือว่าเปลี่ยนวิถีใหม่ขึ้นมารู้ใหม่

สุ. หลายวิถี ไม่ใช่วิถีเดียว วิถีจิตหนึ่งทีคิดว่า ๗ ขณะมาก ความจริงดับไปอย่างรวดเร็วเหลือเกิน

ถ. ที่กำลังรู้ของจริงที่กำลังปรากฏอยู่ต่อหน้าต่อตานี้ จะเป็นวิถีไหน

สุ. การอบรมเจริญปัญญาต้องตามลำดับขั้น ฟังดูแล้วเหมือนกับว่าต้องการที่จะเจาะจงเป็นวิถี ๆ ไป แต่ความจริงแล้ว การอบรมเจริญปัญญาขอเพียงขั้นที่จะให้รู้ว่า ลักษณะของนามธรรมนั้นเป็นสภาพรู้เท่านั้นจริง ๆ ยังไม่ต้องไปถึงวิถีไหน ๆ เพียงแต่ให้สติระลึกศึกษาและรู้จริง ๆ ว่า ลักษณะของนามธรรมซึ่งเกิดขึ้นนั้นเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เพียงเท่านั้น เพียงให้เข้าถึงลักษณะแท้ ๆ ของนามธรรม ขอให้เข้าใจให้ชัดเจนว่า นามธรรมนั้นเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้

ในขณะที่กำลังเห็น เวลานี้ก็ผ่านไปหมดแล้ว ใช่มั้ย ถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ มีใครสามารถรู้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาไม่ใช่สภาพรู้ แต่สิ่งที่ปรากฏทางตาปรากฏเพราะมีสภาพรู้ที่กำลังเห็น เมื่อฟังและพิจารณาเข้าใจปัญญะแล้ว สติยังจะต้องเริ่มระลึกจนกว่าจะรู้ว่า ชาติรู้ที่กำลังเห็น ที่เป็นแต่เพียงธาตุรู้ เป็นสภาพรู้เท่านั้น จริง ๆ เป็นอย่างไร

ถ. การที่รู้ว่าเป็นตัวตน ผมเข้าใจว่า ไปถึงมโนทวารวิถี คือ คิดถึงรูปร่างที่เก็บไว้ในใจ คือ นำมาเปรียบเทียบ พอเห็นปั๊บ อันนี้กับของเก่าเหมือนกัน ก็เลยรู้ว่า คนนี้ชื่อนี้ สิ่งนี้ชื่ออย่างนั้น จึงเรียกกันถูก การเจริญสติปัฏฐานเป็นเช่นเดียวกันกับอย่างนี้ได้ไหม เพียงแต่ละภาวะที่เคยจำเป็นตัวตน กลับเป็นปรมาตถ์ขึ้นมาแทนตัวตน ในขณะที่นั้นหรือเปล่า เป็นลักษณะนี้หรือเปล่า

ส. ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานย่อมรู้ว่า สติเกิด หรือว่าหลงลืมสติ และผู้ที่เจริญสติปัฏฐานย่อมรู้ว่า เมื่อสติเกิดแล้ว สำเนียง สังเกต น้อมพิจารณาที่จะรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ ขณะหนึ่ง หรืออาจจะหลาย ๆ ขณะ หลายวัน หลายเดือน หลายปี หรือว่าบางวัน บางเดือน บางปี ก็ไม่ได้ระลึกอย่างนี้เลย แล้วแต่สติจะเกิดหรือไม่เกิด และไม่ใช่เพียงศึกษารู้ลักษณะของสภาพสิ่งที่กำลังปรากฏเท่านั้น ยังจะต้องน้อมระลึกถึงธาตุรู้ สภาพรู้ ที่กำลังรู้ คือ กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ นี่คือการอบรมเจริญสติปัฏฐานที่จะรู้ลักษณะจริง ๆ

ไม่ต้องไปห่วงกังวลถึงวิถีจิตอะไรทั้งสิ้น แต่ฟังเพื่อให้เข้าใจว่า ลักษณะของสภาพธรรมไม่ใช่ตัวตนอย่างไร เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว และการเกิดสืบต่อของสภาพธรรมใหม่ ทั้งนามธรรมและรูปธรรม ปิดบังการดับไปของนามธรรมและรูปธรรม จึงทำให้ไม่เห็นว่าเป็นนามธรรมและรูปธรรมนั้นเกิดขึ้นและดับไป ๆ เพราะฉะนั้น จึงฟังเพื่อให้เข้าใจ เพื่อเป็นปัจจัยให้สติระลึก และในที่สุดก็จะเริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม และเป็นรูปธรรม

ไม่ต้องห่วงกังวลถึงปัญหทวารวิถี มหากุศลจิตเกิดที่ขณะ ระลึกถึงลักษณะของรูป และเมื่อถึงมโนทวารวิถีก็แล้วแต่ว่า จะระลึกถึงลักษณะของรูปที่ปรากฏ หรือว่า

ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ ชาติรู้ ตามปกติ ตามธรรมดา ไม่ต้องห่วงกังวลว่าถึงวิधिไหน เพราะวามหากุศลญาณสัมปยุตต์สามารถระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่ปรากฏได้ทั้ง ๖ ทวาร

เวลานี้ก็สืบต่อกันอยู่ ถ้าสติของใครจะเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นแข็ง อ่อน เสียง สี กลิ่น รส หรือว่านามธรรมที่เห็น สภาพรู้เสียง สภาพรู้กลิ่น รู้แข็งที่กำลังปรากฏ ก็เป็นมหากุศลจิตซึ่งเกิดสืบต่อกันได้ทั้ง ๖ ทวาร โดยที่ไม่จำเป็นต้องแยก

ถ. รูปารมณมีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิต ซึ่งทางปัญจทวารวิธินับตั้งแต่อดีตภวังค์จนกระทั่งถึงตทาลัมพะได้ ๑๗ ขณะ รูปารมณก็ดับไปแล้ว และภวังคจิตก็เกิดขึ้นนับไม่ถ้วน หลังจากนั้นมโนทวารวิธิจึงเกิดขึ้นรับอารมณ์ต่อจากทางปัญจทวาร ถ้าสติระลึกถึงในขณะนั้น ยังชื่อว่า ปัจจุบันอารมณ์ หรือยังเป็นปรมัตถอารมณ์หรือเปล่า

ส. ปัจจุบัน และปรมัตถด้วย แต่ไม่ใช่โดยขณะ โดยสันตติ โดยการสืบต่อ เพราะยังไม่ดับไป ยังปรากฏอยู่ ยังไม่ดับในที่นี้หมายความว่า ยังมีเกิดดับปรากฏอยู่ที่จริงแล้ว ๑๗ ขณะ โดยอายุของรูป รูปนั้นดับไปหมดแล้ว แต่ก็มีรูปเกิดอีก ๑๗ ขณะดับไป และก็มีรูปเกิดอีก ๑๗ ขณะ ดับไป จึงปรากฏให้เห็นเป็นลักษณะของรูปนั้น

ที่ใช้คำว่า ปัจจุบัน มีความหมายหลายอย่าง ในความหมายนี้หมายความว่า ปัจจุบันสันตติ โดยการสืบต่อ ไม่ใช่เมื่อวานนี้ เมื่อปีก่อน เมื่อเดือนก่อน

ถ. รูปารมณเกิดขึ้นอีก ทางมโนทวารก็ไม่ได้รับรูปารมณนั้น

ส. ถ้ากล่าวว่า ทางมโนทวารไม่ได้รับรูปารมณนั้นอีก ขณะนี้ท่านผู้ฟังเห็นแล้วจะต้องไม่มีการเห็นต่อไป ต้องขาดช่วง แต่นี่เห็นไม่ปรากฏว่าดับ และสิ่งที่ปรากฏซึ่งเป็นรูปารมณก็ไม่ปรากฏว่าดับ จะกล่าวว่า มโนทวารวิธียังไม่ได้รับต่อได้อย่างไร

ถ. รูปารมณจะต้องเกิดที่ปัญจทวารวิธีย์ สมมติว่า จักขุทวารวิธีย์เห็นรูปารมณ เมื่อรูปารมณเกิดขึ้น ๑๗ ขณะของจิต รูปารมณนั้นก็ดับไป ถ้ารูปารมณเกิดใหม่ รูปารมณที่เกิดใหม่นั้น จิตทางมโนทวารก็ไม่ได้รับรูปารมณใหม่นั้นแล้ว

ส. ถ้าเป็นปัญญาจริง ๆ จะประจักษ์ความเกิดดับ และรู้ว่า เวลาที่กำลังคิดนึกในขณะนั้น ไม่มีเสียง หรือว่าไม่มีสี รวมอยู่ในขณะของวิถิจิตที่กำลังคิดนึก

รูปารมณมีอายุ ๑๗ ขณะ และดับไป มโนทวารวิถิจิตรับรู้รูปารมณต่อจากปัญจทวารวิถิ เพราะฉะนั้น เวลาที่สติระลึกถึงลักษณะของรูปารมณ ที่จะปรากฏความขาดตอนระหว่างปัญจทวารวิถิและมโนทวารวิถิ คือ มโนทวารวิถิปรากฏ รูปที่ต่อจากปัญจทวารวิถิได้ ซึ่งยังถือว่าเป็นปัจจุบันอารมณ์ เพราะมีการเกิดดับสืบต่อกันอยู่

อย่างทางตาที่กำลังเห็น ขณะนี้เป็นปัจจุบันหรือเปล่า เวลาที่สติระลึก ได้ทั้ง ๖ ทวาร ไม่มีใครสามารถไปกั้นให้สติปัญญาฐานเกิดเฉพาะทางมโนทวารวิถิเท่านั้น ส่วนทางปัญจทวารวิถิไม่ให้เกิด ไม่มีใครสามารถกั้นการเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วมากของวิถิจิตได้ เพราะฉะนั้น เวลาระลึกถึงลักษณะของรูปารมณ ทางมโนทวารระลึกถึงรูปารมณ และทางปัญจทวารก็เห็นรูปารมณ สติก็ระลึกถึงลักษณะของรูปารมณที่ปรากฏทั้งทางปัญจทวารวิถิและทางมโนทวารวิถิ

ทางหู ก็เช่นเดียวกัน เสียงปรากฏในขณะนี้ ใครจะแยกว่า ปัญจทวารวิถิ และเสียงก็ดับไปใน ๑๗ ขณะ เพราะมโนทวารวิถิเกิดสืบต่อหลังจากที่ภวังค์คั่นแล้ว และมโนทวารวิถิก็รู้เสียงซึ่งทางโสตทวารวิถิเพิ่งได้ยินแล้วดับไป มีใครจะกั้นไม่ให้จิตเกิดดับอย่างนี้ และเมื่อสติระลึกถึงลักษณะของเสียง ย่อมระลึกถึงลักษณะของเสียงที่ปรากฏทั้งทางโสตทวารวิถิและทางมโนทวารวิถิ โดยที่ไม่แยกเหมือนกัน เพราะว่าเสียงเมื่อปรากฏทางปัญจทวารวิถิแล้ว ก็เป็นอารมณ์ของมโนทวารวิถิจิตต่อ

ถ. ปกติ ทางปัญจทวารวิถิ ทุกอย่างดูเหมือนจะเป็นตัวตนทั้งหมด ผมเข้าใจว่า ถ้าเป็นวิถิจิตของวิปัสสนา หรือวิถิจิตของปรมาตม วิถิจิตของปัญญา ทั้งมโนทวารวิถิและปัญจทวารวิถิจะต้องเป็นปรมาตม จะไม่มีตัวตนเข้าปะปนเลย ผมเข้าใจอย่างนั้น จะถูกหรือเปล่า

ส. เวลาที่สติปัญญาฐานเกิด คือ ขณะนั้นไม่หลงลืมที่จะพิจารณาลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ แต่ว่าความเป็นตัวตนจะมี หรือจะคัน หรือจะแทรก หรือจะประจักษ์ชัดนั้นแล้วแต่ขั้นของปัญญา เพราะขณะนี้อ่อนแอ มี สติสามารถที่จะเกิดระลึกถึง

ลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง รู้ลักษณะ แต่ยังไม่ใช้ปัญญาที่รู้ชัดในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และเกิดดับ

เห็นไหมว่า ต้องมีปัญญหลายชั้น ข้อสำคัญ ท่านผู้ฟังอย่าเข้าใจโดยซื่อ และเอาไปปะปนกับเวลาที่สติกำลังระลึก รู้ เช่น ลักษณะที่แข็ง ถึงสติจะไม่เกิด แข็งก็ปรากฏ เพราะฉะนั้น ในขณะที่แข็งปรากฏ ขั้นการฟังเห็นว่า เป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใด นี่ขั้นการฟัง รู้ว่าแข็งเป็นแข็ง แต่ปัญญาอบรมเจริญจนกระทั่งรู้ในปฐวีธาตุ ซึ่งไม่ใช่เรา ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งสิ้นหรือยัง

เพราะฉะนั้น อย่าเพิ่งรีบร้อน หรือว่าใจเร็วที่จะเอาปริยัติไปปนกับขณะที่สติระลึก รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะจะต้องศึกษาจนกระทั่งเป็นความรู้ที่สามารถแยกขาดสิ่งที่กำลังปรากฏจากนามธรรม ซึ่งเป็นสภาพรู้สิ่งที่กำลังปรากฏนั้น

เช่น ในขณะที่แข็งปรากฏ ถ้าเคยศึกษามาว่า ลักษณะที่แข็งเป็นรูปธรรม บางท่านอาจจะบอกว่า ไม่สงสัย เข้าใจแล้วว่าแข็งเป็นรูปธรรม ลักษณะที่แข็งต้องเป็นรูปธรรม แต่ว่าลักษณะที่รู้แข็ง ไม่ใช่แข็งอย่างไรในขณะที่แข็งกำลังปรากฏ สภาพรู้แข็งต่างกับแข็งที่กำลังปรากฏอย่างไรที่จะรู้จริง ๆ ว่า แข็งเป็นรูปธรรม

เหมือนกับทางตาที่กำลังเห็น รูปารมณเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็จะต้องเห็นเป็นคนหลาย ๆ คน เห็นเป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ที่จะให้เห็นว่าเป็นรูปารมณ เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ ยากที่จะเป็นได้โดยขั้นปัจจุภา แต่โดยขั้นวิจยาที่จะกล่าวตาม ก็แสนที่จะง่ายว่า สิ่งที่ปรากฏทางตามีจริง กำลังปรากฏ เป็นสภาพธรรมที่ไม่ปรากฏทางอื่น ไม่ปรากฏทางหู ไม่ปรากฏทางจมูก แต่ว่าเป็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

แต่ลักษณะของรูปารมณแท้ ๆ ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ปรากฏโดยสภาพที่เป็นรูปารมณ หรือว่าเพียงแต่กล่าวตามได้ว่า รูปารมณกำลังปรากฏ เพราะเป็นลักษณะของสภาพที่สามารถจะปรากฏทางตาเท่านั้น

การอบรมเจริญปัญญาต้องเป็นผู้ที่ตรง เพื่อที่จะได้อบรมเจริญปัญญาถูกต้องขึ้น และรู้ชัดในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมถูกต้องยิ่งขึ้นเป็นขั้น ๆ ถ้ายังเห็นว่า

เป็นคนหลาย ๆ คน เป็นวัตถุดิบของต่าง ๆ ก็หมายความว่า ที่เคยพูดและเคยเข้าใจ
ขึ้นการฟังว่า รูปารมณ์เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา
นั่นเป็นเพียงขั้นความเข้าใจที่เป็นปริยัติเท่านั้น เพราะฉะนั้น เวลาที่สติระลึก ต้องเป็น
ผู้ที่ตรง อุชุปุณฺณโน ต้องตรงจริง ๆ ว่า มีการน้อมรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏจนกระทั่ง
ประจักษ์จริง ๆ ว่า หาความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุดิบใด ๆ ในเพียงสิ่งที่ปรากฏ
ทางตาไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานต้องทั่วทั้ง ๖ ทาง เพราะทั้ง ๖ ทางซึ่ง
รวมกันติดกันแน่นทำให้เกิดสัญญา ความทรงจำในสังขาร ในรูปร่างของสิ่งที่ปรากฏ
ประกอบกับการรู้ความอ่อน ความแข็ง โดยการกระทบทางกาย ทำให้เชื่อมโยงทุกสิ่ง
ทุกอย่างรวมเป็นบุคคล เป็นสัตว์ เป็นวัตถุดิบต่าง ๆ ขึ้น ยากที่จะพลัดพรากให้
กระจัดกระจายออกให้เห็นว่า รูปารมณ์เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา และสิ่งที่อ่อนแข็ง
เวลากระทบสัมผัสก็เป็นแต่เพียงธาตุซึ่งไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา
ไม่ใช่เสียงที่ปรากฏทางหู ไม่รวมกันเหมือนอย่างแต่ก่อน เพราะฉะนั้น ปริยัติต้องอย่า
ปน อย่าคิดว่ารู้แล้ว

๔๖๖

ถ. สมมติว่าถือไมโครโฟนอันนี้แข็ง แต่รูปไมโครโฟนปรากฏทางใจว่า ลักษณะนี้ ขณะนี้เรากำลังระลึกว่าแข็ง ไม่ใช่รู้สภาพปรมาณู แต่รู้บัญญัติอารมณ์นี้เรียกว่า วิถีตัวตน หรือจะเป็นวิถีจิตอะไร ผมยังไม่เข้าใจ

สุ. เป็นมโนทวารวิถี

ถ. ถ้าหากเป็นปรมาณูตลอดสาย ขณะนั้นมโนทวารก็คงจะเป็นปรมาณู เช่นเดียวกับที่รู้ทางปัญจทวาร

สุ. ถ้าเป็นทางปัญจทวารวิถี จะไม่ปรากฏเป็นรูปร่างสัญญาณหนึ่ง สัญญาณใดที่สำคัญหมายยัดว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด

เวลานี้ที่กำลังเห็น คตินึกด้วยหรือเปล่า คตินึกก็มี เพราะฉะนั้น เมื่อปัญจทวารวิถีเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาแล้ว มโนทวารวิถีก็รู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ นี่เป็นเหตุที่จำได้ถึงรูปร่างสัญญาณของสิ่งที่ปรากฏ และแม้ไม่เห็น มโนทวารวิถีก็ยังนึกได้ถึงสิ่งที่เคยเห็น เพราะฉะนั้น มโนทวารวิถีจิตเกิดโดยที่ไม่มีปัญจทวารวิถีจิตเกิดก่อนได้ แต่ไม่ว่าปัญจทวารวิถีจิตวิถีใดเกิด ดับไปแล้ว ภาวค์คั่นแล้ว มโนทวารวิถีจิตต้องรับรู้อารมณ์นั้นต่อจากทางปัญจทวารวิถี เช่น ทางหู เวลาที่โสตทวารวิถีจิตเกิด และดับไปหมดแล้ว ภาวค์จิตคั่น มโนทวารวิถีจะจิตเกิดรับรู้เสียงที่โสตทวารวิถีเพิ่งได้ยินต่อ

เพราะฉะนั้น มโนทวารวิถีเกิดมากกว่าทางปัญจทวารวิถี ด้วยเหตุนี้การทรงจำรูปร่างสัญญาณของสิ่งที่เห็นทางตา การทรงจำเรื่องราวคำพูดต่าง ๆ ที่ได้ยินจากเสียงทางหู การทรงจำเรื่องราวของกลิ่นต่าง ๆ การทรงจำเรื่องราวของรสต่าง ๆ การทรงจำเรื่องราวของการกระทบสัมผัสต่าง ๆ จึงทำให้ทุกท่านเข้าใจไปว่า มีคนจริง ๆ มีสัตว์จริง ๆ มีวัตถุต่าง ๆ จริง ๆ เพราะทางมโนทวารวิถีเกิดมากกว่าทางปัญจทวารวิถี แม้ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ทางปัญจทวารวิถีไม่เกิด มโนทวารวิถีก็ยังเกิดได้มาก เช่น ในขณะที่ฝัน

ถ. ผมอ่านในพระไตรปิฎก กล่าวถึงสภาวะ เป็นรูปปรากฏทางกายที่แข็ง ผมก็จะนึกพระไตรปิฎกที่กำลังจับอยู่ นี่ ขณะนั้นภาวะที่แข็ง ความเป็นอนัตตาไม่ปรากฏ แต่เล่มพระไตรปิฎกไปปรากฏทางใจ คล้าย ๆ จะเห็นภาวะนี้อยู่แล้ว

ฐ. อย่าเอาคล้าย ๆ ดีกว่า อย่าไปรู้ชัดวิธีอะไรจนกว่าจะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละทวารก่อน

ที่จะต้องแยกลักษณะของนามธรรมรูปธรรมออกแต่ละทวาร แสดงให้เห็นว่าการอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมนาน และต้องเป็นการศึกษารู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทุกอย่างต้องตรงตามความเป็นจริง สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา ก็จะเพิ่มความรู้ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาว่าเป็นเพียงลักษณะที่มีจริง และเพียงปรากฏเท่านั้น นั่นเป็นทางตา ส่วนทางใจที่รับรู้ต่อก็สามารถที่จะนึกถึงรูปร่างสัณฐาน จดจำส่วนสัดต่าง ๆ ของสิ่งซึ่งต่างกัน ทำให้เกิดความทงจำว่า เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นได้

แสดงให้เห็นว่า การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ความรู้นั้นต้องประจักษ์แจ้งจริง ๆ ในความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลทางมโนทวารวิธี จึงจะเป็นการแยกขาด เพราะมโนทวารวิธีคั่นทุกปัญจทวารวิธี เมื่อจักขุทวารวิธีดับไปแล้ว มโนทวารวิธีเกิดต่อ จึงสามารถที่จะประจักษ์ความดับไปของรูปารมณได้ และรู้ว่าสภาพธรรมที่ปรากฏทางมโนทวาร เป็นแต่เพียงลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งไม่รวมกันทุกทวารจนกระทั่งเป็นสัตว์ เป็นบุคคลขึ้นได้

การศึกษาปริยัติธรรมมีประโยชน์ที่จะให้เห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมทั้งหลายโดยละเอียด ที่สติจะเริ่มระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏที่ละทวาร ที่ละทางจนกว่าปัญญาจะรู้ชัดในลักษณะของนามธรรมและในลักษณะของรูปธรรม แต่ต้องรู้ความต่างกัน มิฉะนั้นต้องรวมกัน เช่น ขณะที่แข็งปรากฏ ไม่ทราบว่าเป็นรู้แข็งหรือแข็ง เพราะฉะนั้น ก็ยังคงเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่ จนกว่าปัญญาจะรู้ชัดทางมโนทวารขณะนั้นจึงจะปรากฏว่า ไม่ใช่สิ่งใดทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงแข็งซึ่งเกิดดับ

สำหรับการที่จะเข้าใจเรื่องการสังสมสันดานตนเองโดยสามารถของชนวิธิต้องเข้าใจในเรื่องชาติของจิต ไม่ว่าจะได้นิได้ฟังเรื่องจิตประเภทใดก็ตาม ก็ควรที่จะทราบด้วยว่า จิตนั้นเป็นชาติอะไร

วิธิตจิตในขณะที่กำลังเห็นเป็นจักขุทวารวิธิต กำลังได้ยินในขณะนี้เป็นโสตทวารวิธิต กำลังได้กลิ่นเป็นฆานทวารวิธิต กำลังลิ้มรสเป็นชีวนาทวารวิธิต กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสเป็นกายทวารวิธิต และมโนทวารวิธิตที่กำลังคิดนึก กำลังรู้เรื่องต่าง ๆ ก็ควรที่จะได้ทราบวิธิตจิตทั้งหมดว่า เป็นจิตชาติอะไรด้วย

วิธิตจิตแรกทางปัญจทวารวิธิต แล้วแต่ว่าจะเป็นจักขุทวารวิธิต หรือโสตทวารวิธิต หรือฆานทวารวิธิต หรือชีวนาทวารวิธิต หรือกายทวารวิธิต ก็ต้องเกิดขึ้นทีละวิธิต และทีละขณะ เมื่อภวังคจิตดับไปแล้ว วิธิตที่ ๑ ทางปัญจทวาร คือ อารัมภณวิธิต ซึ่งได้แก่ปัญจทวารารัมภณจิต ๑ ดวง เป็นชาติกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบาก

ซึ่งข้อความใน **อรรถสาธิตี** แสดงลักษณะของจิตที่เป็นกิริยาจิตว่า

เป็นกิริยา คือ เป็นเพียงการกระทำ

ข้อความต่อไป แสดงลักษณะของกิริยาจิตที่ต่างกันโดยกิจว่า

ก็ในบรรดากิริยาจิตทุกดวงที่เดียว กิริยาจิตดวงใดไม่ถึงความเป็นขณะ กิริยาจิตดวงนั้นย่อมไม่มีผล เหมือนดอกไม้ล้ม

มาจากศัพท์ว่า วาตปฺปฬฺ ซึ่งมูลฎีกาแก้ว่า โฉมปฺปฬฺ หมายถึง ดอกไม้ที่ไร้ผล

ดอกไม้ซึ่งไร้ผลมีไหม ไม่ใช่หมายความว่า เมื่อมีดอกแล้วจะต้องมีผลเสมอไป และดอกไม้บางชนิดมีดอกจริง แต่ว่าเมื่อร่วงหล่นไปแล้วก็ไม่มีผล กิริยาจิตก็เช่นเดียวกัน กิริยาจิตดวงใดไม่ถึงความเป็นขณะ กิริยาจิตดวงนั้นย่อมไม่มีผล เหมือนดอกไม้ล้ม และกิริยาจิตที่ไม่ถึงขณะ คือ ไม่เป็นชนวิธิตจิตมี ๒ ดวง คือ ปัญจทวารารัมภณจิต ๑ ดวง เป็นอารัมภณจิต กระทำอารัมภณกิจทางปัญจทวาร และมโนทวารารัมภณจิต ๑ ดวง กระทำโวภูฏัพพนกิจทางปัญจทวาร และทำอารัมภณกิจ

ทางมโนทวาร ส่วนกิริยาจิตอื่นซึ่งถึงความเป็นชวนะ เป็นจิตของพระอรหันต์นั้น
ข้อความใน **อภฺรฺรฺสาลินี** อุปมาว่า

กิริยาจิตดวงใดถึงความเป็นชวนะ กิริยาจิตดวงนั้นก็ไม่มีผล เหมือนดอกของ
ต้นไม้ที่มีรากขาดเสียแล้ว จึงเป็นแต่เพียงการกระทำเท่านั้น เพราะเป็นไปด้วยอำนาจ
ให้สำเร็จกิจนั้น ๆ

เป็นการแสดงลักษณะที่ต่างกันของกิริยาจิตที่ไม่ถึงความเป็นชวนะ และที่ถึง
ความเป็นชวนะ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ก็มีกิริยาจิต แต่ว่ามีเพียง ๒ ดวง
เท่านั้น คือ ปญฺจทวาราวชชนจิตและมโนทวาราวชชนจิต กิริยาจิตอื่นทั้งหมด ซึ่ง
ต่อไปจะทราบว่ามกิดวง เป็นของพระอรหันต์ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น พระอรหันต์มีกิริยาจิตที่ไม่ถึงชวนะ ๒ ดวง คือ ปญฺจทวาราว
ชชนจิต และมโนทวาราวชชนจิต และมีชวณวิถีที่เป็นกิริยาจิตเท่านั้น เพราะ
พระอรหันต์ดับกุศลและอกุศลหมด จึงไม่มีชวณวิถีจิตที่เป็นกุศลและอกุศล

จิตทั้งหมดจำแนกออกได้เป็น ๔ ชาติ คือ เกิดเป็นกุศลประเภทหนึ่ง เกิดเป็น
อกุศลประเภทหนึ่ง เกิดเป็นวิบาก คือ เป็นผลของกรรมประเภทหนึ่ง เกิดเป็นกิริยา
เป็นเพียงการกระทำ ไม่ใช่ผลของกรรม และไม่ใช่กรรม คือ ไม่ใช่ทั้งกุศล ไม่ใช่ทั้ง
อกุศล และไม่ใช่วิบาก อีกประเภทหนึ่ง

ถ้าได้ทราบเรื่องชาติของจิตจะทราบว่า ขณะใดเป็นเหตุ ขณะใดเป็นผล
และขณะใดไม่ใช่เหตุ ไม่ใช่ผล

ปุถุชนมีจิต ๔ ชาติ คือ กุศล อกุศล วิบาก กิริยา

พระโสดาบันบุคคลมีจิต ๔ ชาติ คือ กุศล อกุศล วิบาก กิริยา

พระสกทาคามีมีจิต ๔ ชาติ คือ กุศล อกุศล วิบาก กิริยา

พระอนาคามีมีจิต ๔ ชาติ คือ กุศล อกุศล วิบาก กิริยา

แต่พระอรหันต์มีจิตเพียง ๒ ชาติเท่านั้น คือ วิบากและกิริยา

เมื่อปญฺจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว จักขุวิญญาณวิถีเกิดในจักขุทวารวิถี
เป็นชาติวิบาก เป็นผลของกรรมที่ทำให้เห็นสิ่งที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ ถ้าเป็นผล

ของกุศลกรรม จักขุวิญญูญาณก็เป็นกุศลวิบาก ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม จักขุวิญญูญาณก็เป็นอกุศลวิบาก

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าทุกคนจะมีจักขุปสาท แต่จักขุวิญญูญาณเห็นอารมณ์ ต่างกันตามกรรม ไม่มีใครทำให้ แต่กรรมของตนเองเป็นปัจจัยทำให้วิบาก คือ จักขุวิญญูญาณเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่น่าพอใจหรือสิ่งที่ไม่น่าพอใจ

ถ้าเป็นทางหู หลังจากที่ยัญญวาทราชชนจิตดับไปแล้ว โสตวิญญูญาณก็เกิดขึ้น ได้ยินเสียงเป็นชาติวิบาก แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลวิบากหรืออกุศลวิบาก

ทางจมูกก็เช่นเดียวกัน บางครั้งได้กลิ่นซึ่งไม่น่าพอใจ ขณะนั้นเป็น ฆานวิญญูญาณอกุศลวิบาก แต่ขณะที่ได้กลิ่นที่หอม น่าพอใจ ขณะนั้นเป็น ฆานวิญญูญาณกุศลวิบาก

ถ้าเป็นทางลิ้น ก็เช่นเดียวกัน ได้รสที่กลมกล่อม รสที่ประณีตในขณะใด ขณะนั้นเป็นชีวหาวิญญูญาณกุศลวิบาก ถ้าได้รสที่ไม่ประณีต เผ็ด ขม ชื่น ผาด ไม่น่าพอใจ ขณะนั้นชีวหาวิญญูญาณก็เป็นอกุศลวิบาก

ทางกายก็เช่นเดียวกัน มีการกระทบเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหวอยู่เสมอ ถ้าขณะใดกระทบสัมผัสสิ่งที่แข็งเกินไป กระด้าง แร่ ขณะนั้นเป็นอกุศลวิบาก ถ้าขณะใดกระทบสัมผัสสิ่งที่น่าพอใจ ขณะนั้นเป็นกุศลวิบาก

เพราะฉะนั้น ทวิปัญจวิญญูญาณ ๑๐ ดวง ได้แก่

จักขุวิญญูญาณ ๒ ดวง คือ กุศลวิบาก ๑ อกุศลวิบาก ๑

โสตวิญญูญาณ ๒ ดวง คือ กุศลวิบาก ๑ อกุศลวิบาก ๑

ฆานวิญญูญาณ ๒ ดวง คือ กุศลวิบาก ๑ อกุศลวิบาก ๑

ชีวหาวิญญูญาณ ๒ ดวง คือ กุศลวิบาก ๑ อกุศลวิบาก ๑

กายวิญญูญาณ ๒ ดวง คือ กุศลวิบาก ๑ อกุศลวิบาก ๑

ทวิปัญจวิญญูญาณ ๑๐ ดวง เป็นวิบาก

ถ. เรื่องของวิบากจิต พังดูแล้วคล้าย ๆ กับบังเอิญ หรือจงใจให้เกิดก็ได้ เช่น อยากจะดูอะไรสวย ๆ ก็ไปดูด้วยตัวเอง ได้เห็นของสวย ๆ อยากดมกลิ่นหอม ๆ

ก็ไปซื้อน้ำหอมดี ๆ มาดม อย่างนี้ก็เป็นกุศลวิบากตลอด ตั้งใจให้เป็นก็ได้ และอย่างที่ไม่ได้ตั้งใจ เช่น เราเดินผ่านร้านขายดอกมะลิ กลิ่นดอกมะลิหอม ๆ ก็โชยมา วิบากโดยที่ไม่ตั้งใจให้เกิดก็เกิดได้ ผมง่วง ๆ อยู่ อย่างคนมีเงิน เขาร้อน ก็ไปซื้อแอร์มาติด ภายวิญญานกระทบกับสิ่งที่พอใจ ถ้าเราเดินไป บังเอิญร้อนมาก ก็เข้าไปได้ร่มไม่รู้สีกว่า บางครั้งบังคับให้เกิดก็ได้

ส. ไม่ได้มีกรรมในอดีตที่ได้กระทำแล้วหรือ คิดถึงแต่ปัจจุบัน คล้าย ๆ กับอยู่ในอำนาจบังคับบัญชา เป็นตัวเราที่จะทำได้ แต่ขอให้ย้อนนึกไปถึงว่า ไม่มีกรรมในอดีตบ้างหรือ ปราศจากกรรมที่ได้กระทำแล้วหรืออย่างไรจึงกล่าวว่า สามารถที่จะได้รูป ได้เสียง ได้กลิ่น ได้รสตามปรารถนาได้

ถ. คล้าย ๆ กับบังคับให้เกิดได้ หรือโดยบังเอิญ โดยธรรมชาติก็ได้

ส. เพราะว่าไม่รู้ปัจจัยของจิตแต่ละขณะที่จะเกิดขึ้น

ถ. อยากกินผลไม้อร่อย ๆ ก็ไปซื้อ มังคุดกิโละ ๑๐ กว่าบาทก็อร่อยแล้ว บังคับให้เกิดก็ได้ หรือโดยที่เราบังเอิญเดินไป มีเพื่อนมาเลี้ยงเรา

ส. ดูเสมือนว่าเกิดมาโดยปราศจากกรรมในอดีต จึงมีความเป็นตัวตนที่สามารถจะกระทำอย่างนั้นก็ได้ อย่างนี้ก็ได้ แต่อย่าลืมว่า กรรมในอดีตมีมากมาย นับไม่ถ้วนที่กระทำแล้ว และไม่ใช่ว่าแต่กุศลกรรมอย่างเดียว หรือไม่ใช่ว่าแต่อกุศลกรรมอย่างเดียว เพราะฉะนั้น เมื่อมีทั้งกรรมในอดีตที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง เมื่อได้ปัจจัยที่จะเกิดขึ้นเป็นผลของกรรมใด วิบากประเภทนั้นก็เกิดขึ้น อย่าลืม เมื่อได้ปัจจัยของกรรมใดที่จะให้วิบากประเภทใดเกิดขึ้นทางทวารไหน วิบากนั้นก็เกิดขึ้นทางทวารนั้น แต่ไม่ใช่เรา

ตั้งแต่ปฏิสนธิ บังคับได้ไหม ปฏิสนธิบังคับไม่ได้ ฉันทใด ทุกขณะที่เกิดขึ้นก็มีเหตุปัจจัยที่จะให้เกิด ฉันทนั้น เพราะเมื่อปฏิสนธิเกิดขึ้นเป็นวิบาก เป็นผลของกรรม และยังมีกรรมในอดีตที่พร้อมจะให้ผลอีกตลอดในชีวิตนี้ และในชาติต่อ ๆ ไปด้วย ไม่ใช่ว่าไม่ได้กระทำกรรมไว้เลย มีกรรมพร้อมที่จะให้วิบากจิตเกิดในชาตินี้ และในชาติต่อ ๆ ไปด้วย

เพราะฉะนั้น การศึกษาเรื่องของจิตโดยละเอียดเป็นเหตุที่จะให้เข้าใจได้ว่า
ขณะใดเป็นผลของกรรมที่ได้กระทำแล้ว และขณะใดเป็นกรรมซึ่งเป็นเหตุที่จะให้
เกิดผลข้างหน้า นี่เป็นประโยชน์ของการรู้เรื่องชาติของจิต ซึ่งต้องไม่สับสน

เวลาที่จักขุวิญญาณเห็นเป็นวิบากจิต เวลาที่โสตวิญญาณได้ยินเป็นวิบากจิต
แล้วแต่ว่าจะเป็นวิบากของกรรมใด เมื่อกรรมใดได้ปัจจัยพร้อมที่จะให้วิบากเกิดขึ้นทาง
ไหน วิบากก็เกิดขึ้นทางนั้น

มีมังคุดเน่าบ้างหรือเปล่า หรือว่าอร่อยทั้งหมด

ถ. ดีก็ไม่ทั้งหมด เนื่อก็กินไม่หมด แต่ก็ได้กินแต่สิ่งที่ดี ๆ

ส. โดยที่ไม่เข้าใจเหตุปัจจัยเลยว่า ทำไมชีวหาวิญญาณจึงได้ลิ้มรสนั้น
ถ้าไม่มีกรรมในอดีตแล้ว จะไม่มีทางที่จะได้ลิ้มรสอย่างนั้น

ข้อความใน **อัฐสาลินี** ใน **นิกเขปกัณฑ์** **ติกนิกเขปกถา** กล่าวถึงวิบากว่า

วิบากที่ถึงขณะแล้ว ชื่อว่าเกิดขึ้นแล้ว ที่ยังไม่ถึงแต่ย่อมจะถึงโดยแน่นอน ก็มี

เพราะฉะนั้น วิบากมี ๒ อย่าง เช่นเดียวกับกรรมที่มี ๒ อย่าง คือ กรรมที่มีผล
แน่นอน ๑ และกรรมที่มีผลไม่แน่นอน ๑

วิบากมี ๒ อย่าง คือ วิบากแห่งกรรมซึ่งได้โอกาสแล้ว หมายความว่า กรรมได้
กระทำแล้ว ที่ถึงขณะแล้ว ๑ ที่ยังไม่ถึง ๑ ซึ่งวิบากที่ยังไม่ถึง ได้แก่ วิบากแห่งกรรมที่
มีผลแน่นอน แต่ว่ายังไม่ถึง

๔๖๗

เวลาที่เห็นสิ่งใดแล้ว ขณะนั้นจักขุวิญญาณเกิดขึ้น เป็นวิบากที่ถึงแล้ว เวลาที่อยากจะรับประทานอาหารอร่อย อยาก แต่ยังไม่มืขิวหาวิญญาณเกิดขึ้น เวลาที่ขิวหาวิญญาณลิ้มรสอร่อยที่อุตส่าห์ติดตามแสวงหา ขณะนั้นเป็นวิบากที่ถึงขณะแล้ว คือ เกิดขึ้นแล้ว ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย แล้วแต่กรรม และแล้วแต่ประเภทของวิบากด้วย เพราะฉะนั้น ทำให้คิดว่า จะต้องได้รับรสอร่อยแน่ โดยลืมนึกถึงเหตุในอดีตว่า มีอดีตกรรมซึ่งเป็นกรรมที่จะให้ผลแน่นอน แต่ว่ายังไม่ถึง หรือว่าเป็นกรรมที่มีผลไม่แน่นอน

อย่างคนที่ทำอนันตริยกรรม ฆ่ามารดาบิดา มีผลแน่นอนที่จะต้องเกิดในนรก แต่เมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ ก็ยังไม่ต้องตกนรก ยังไม่ปฏิสนธิในนรก แต่เมื่อจุติจิตของชาตินี้เกิดขึ้นและดับไป ปฏิสนธิจิตในอบายภูมิ ในนรก ต้องมีแน่นอน ซึ่งระหว่างที่ยังไม่จุติ เป็นกรรมที่ให้ผลแน่นอน แต่ยังไม่ถึง เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทั้งหมด อย่าคิดว่าปราศจากกรรมในอดีต อย่าคิดว่า มีตัวตนที่ความสามารถจะเห็นอะไรก็ได้ ได้ยินอะไรก็ได้ ได้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัสอะไรก็ได้ แต่ทุกขณะที่เกิดแล้วให้ทราบว่า เป็นเพราะกรรมทำให้เกิดวิบากนั้น และเป็นวิบากที่ถึงขณะแล้วในขณะที่เกิดขึ้น

สำหรับทวิปัญญาทวารวิถีจิตทั้ง ๑๐ เป็นวิบาก เกิดขึ้นขณะเดียว กระทำกิจของตน ๆ และดับไป สัมปฏิจฉันนจิตที่เกิดต่อก็เป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรมกรรมเดียวกับที่ทำให้เห็น หรือได้ยิน หรือได้กลิ่น หรือลิ้มรส หรือรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ในขณะนั้น เพราะรูปนั้นยังไม่ดับ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นทวิปัญญาวิญญาณหรือสัมปฏิจฉันนก็เป็นวิบาก คือ เป็นผลของกรรมอันเดียวกันที่ทำให้ได้รับอารมณ์นั้น เมื่อสัมปฏิจฉันนจิตดับไป สันตริณวิถีจิตที่เกิดต่อก็เป็นวิบากจิต โดยนัยเดียวกัน เมื่อสันตริณวิถีจิตดับไป โวภูฐัพพนจิต คือ มโนทวารารวชชนะจิตที่กระทำกิจโวภูฐัพพนะ

ทางปัญจทวาร เป็นกิริยาจิต ไม่ใช่ผลของกรรม และไม่ใช่กรรม คือ ไม่ใช่ทั้งกุศล อกุศล และวิบาก

ถ. การสะสม กับกรรม เหมือนกันหรือเปล่า

ส. การสะสมละเอียดกว่า เพราะสังสมอุปนิสัยด้วย และสังสมกรรมด้วย

ถ. แยกกันได้ใช่ไหม

ส. กรรมเป็นกุศลกรรมมถ ๑๐ และอกุศลกรรมมถ ๑๐ ถ้าเป็นกรรมก็ทำให้วิบากเกิดขึ้น ถ้ายังไม่ถึงกรรมก็สะสมเป็นอุปนิสัยต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นเหตุให้กระทำกรรมต่าง ๆ แต่ในขั้นนี้เพียงให้ทราบว่า วิถีจิตใดเป็นชาติใด เพื่อที่จะได้ทราบว่า วิถีไหนเป็นผลของกรรม วิถีไหนเป็นตัวกรรม คือ เป็นกุศลหรืออกุศล หรือว่าเป็นเหตุให้เกิดผลข้างหน้า และวิถีไหนไม่ใช่ทั้งกุศล อกุศล และวิบาก

ถ. แต่สรุปแล้ว การสังสมก็ดี กรรมก็ดี เป็นปัจจัย

ส. เป็นเหตุที่จะให้เกิดผลข้างหน้า

จะเห็นได้ว่า วิถีตั้งแต่ปัญจทวาราวชชนะจนถึงโงฐัพพะนั้น เป็นเพียงวิบาก และกิริยา ซึ่งไม่น่าจะมีความสำคัญอะไร เพราะวิบากจิตเกิดขึ้นเพราะกรรม เมื่อได้เหตุได้ปัจจัยพร้อมที่จะเกิดขึ้นก็เกิด แต่วิบากจิตไม่สามารถเป็นเหตุให้วิบากข้างหน้าเกิด เพราะฉะนั้น ที่ท่านผู้ฟังมีการเห็นสิ่งที่น่าพอใจ ไม่น่าพอใจ ก็เพียงชั่วขณะหนึ่ง ๆ เท่านั้นเอง ซึ่งการเห็นชั่วขณะหนึ่ง ๆ ไม่เป็นปัจจัยที่จะให้เกิดวิบากข้างหน้าอีก ก็ไม่มีความสำคัญอะไร เพราะไม่ว่าจะเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ก็เป็นเพียงผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว ไม่ใช่เหตุที่จะให้เกิดผลอีกข้างหน้า

เพราะฉะนั้น ความสำคัญอยู่ที่วิถีต่อไป คือ ชวนวิถี ซึ่งจะเป็นกุศลหรืออกุศล สำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ แต่สำหรับพระอรหันต์นั้น ดับกุศลและอกุศลทั้งหมด เพราะฉะนั้น ก็เป็นกิริยา ไม่เป็นเหตุให้เกิดผล

แต่สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ควรที่จะได้เห็นการสังสมสันดาน คือ การสืบต่อของชนวนวิถีในวันหนึ่ง ๆ ว่ามีความสำคัญ ว่าในชาติต่อไปท่านจะเป็นคนที่มีอริยาศัยอุปนิสัยอย่างไร และจะได้รับผลของกรรมอะไร

เวลาที่มีการเห็นครั้งหนึ่ง ๆ โภภะพพณวิธิดับไป ส่วนใหญ่เวลาที่สติปัฏฐานไม่เกิด เวลาที่ทานกุศลไม่เกิด เวลาที่ศีลกุศลไม่เกิด หรือว่าความสงบของจิตไม่เกิด ก็เป็นอกุศล เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สังสมสันดานอกุศลบ่อย ๆ เนือง ๆ เพราะฉะนั้น ในชาติต่อไปก็ทราบได้ว่า ท่านจะเป็นบุคคลที่โลภะมากหรืออโลภะมาก โทสะมากหรืออโทสะมาก โมหะมากหรืออโมหะมาก

ซึ่งการสังสมก็เป็นไปอย่างละเอียดมากโดยที่ไม่รู้สึกเลย ดังที่ได้ทราบแล้วว่า ในชีวิตประจำวันนี้ ขณะที่เป็ันทานกุศลวันหนึ่ง ๆ มีไหม ศีลกุศลวันหนึ่ง ๆ มีไหม สมณะ ความสงบของจิตวันหนึ่ง ๆ มีไหม สติปัฏฐานวันหนึ่ง ๆ มีไหม ทุกท่านทราบเอง เมื่อชนวนวิถีซึ่งเป็นกุศลไม่เกิด ชนวนวิถีซึ่งเป็นอกุศลก็เกิด

เพราะฉะนั้น ทุกท่านชินกับอกุศลชนวนวิถีจนไม่รู้สึกว่าเป็นอกุศล เพราะเป็นอกุศลอย่างบาง อย่างเบา อย่างละเอียดจนไม่รู้สึก ในขณะที่มีการเห็นและมีความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสีสันต่าง ๆ เช่น เห็นดอกไม้สวย ๆ ความจริงไม่ได้ปราศจากมหาภูตรูป ๔ ต้องมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ถ้าเพียงแต่จะรู้ว่าขณะนั้นเป็นแต่เพียงมหาภูตรูปเท่านั้น ก็จะทำให้ละคลายความติด ความยินดีพอใจในสีสันที่ปรากฏได้บ้าง เพราะมหาภูตรูปเองไม่มีสี แต่มหาภูตรูปมีอุปาทายรูป คือรูปที่เกิดร่วมด้วย ปรากฏให้เห็นเป็นสีต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ความพอใจในดอกไม้ ไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ชนิดหนึ่งชนิดใดที่มีสีสันสวยงาม ให้รู้ว่าขณะนั้นเป็นความเพลิดเพลิน ความติด ความพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งแท้ที่จริงเป็นเพียงมหาภูตรูป แต่อุปาทายรูปทำให้ปรากฏเป็นสีเขียวบ้าง สีเหลืองบ้าง สีแดงบ้าง เป็นสีต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจ โดยไม่รู้ตัวเลยว่า ขณะนั้นเป็นอกุศล เพราะพอใจในสีสันของอุปาทายรูปที่เกิดร่วมกับมหาภูตรูป ซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นสีสวย ๆ งาม ๆ ทางตา

วันนี้มากไหม ชิน ไม่รู้สึก ไม่เห็นว่าเป็นโทษ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด

เพราะฉะนั้น การรู้ชาติทั้ง ๔ ของจิตเป็นประโยชน์แก่การที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เพื่อรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริง

ถ. ผมอยากทราบว่า ผู้ที่เจริญจนกระทั่งได้ฌาน ชีวิตปกติประจำวัน เขาเจริญอย่างไร เขามีการสำรวม หรือว่าใจเขาเป็นอย่างไร

ส. ต้องอ่านพระไตรปิฎก จึงจะรู้ชีวิตของแต่ละท่าน ที่ท่านถึงฌานชั้นต่าง ๆ และก็เสื่อม

ถ. ในพระไตรปิฎกผมก็เจอ แต่จำชื่อไม่ได้ ที่ไปปราบพญานาค หรือภูที่มีพิษร้าย และชาวบ้านถวายเหล้าที่มีสีแดงเหมือนท่านกพิราบ ท่านก็เมา นอนอย่างน่าเกลียด พระพุทธองค์ก็ตรัสว่า ใช้ไม่ได้ เป็นโมฆบุรุษ อย่างนี้เขาก็ยังทำ แต่ก็ได้ฌาน

ส. เป็นชีวิตจริงในพระไตรปิฎก ซึ่งได้แสดงแล้วว่า ความสงบไม่ใช่ธรรมที่ดับกิเลสได้ เป็นแต่เพียงระงับได้เท่านั้นเอง แต่ดับกิเลสไม่ได้

ความสงบของคนอื่นจะรู้ทำไม แต่ความสงบของท่านเองควรที่จะรู้ว่า ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นท่านที่สงบ เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ใช่กุศล ไม่สงบ

ถ. ก็เขาเจริญมากเหลือเกิน สงบจนได้นิมิต ได้ฌานที่แนบแน่น อยากจะทราบว่า ก่อนที่เขาจะสำเร็จ ชีวิตประจำวันเขาปฏิบัติขนาดไหน ปฏิบัติอย่างไร อย่างพวกเราส่วนมากอกุศลเกือบจะทั้งวัน ทำอย่างไรเราจะเป็นอย่างเขาบ้าง

ส. ชวนวิถีต่างกัน ทำให้การสะสมต่างกัน ทำให้เป็นบุคคลที่อัธยาศัยต่างกัน ผู้ที่ไม่ได้มีอัธยาศัยสะสมมา แต่อยากจะทำสมาธิภาวนา ก็ไม่ได้หมายความว่า ทุกท่านจะถึงอัปปนาสมาธิที่เป็นฌานจิต ย่อมขึ้นอยู่กับ การสะสมของชวนวิถี เพราะฉะนั้น เมื่อต้องการอะไร ก็ให้รู้ว่า จะต้องเริ่มอบรมสะสมที่ชวนวิถีบ่อย ๆ เนือง ๆ ไม่ใช่ชาตินี้ชาติเดียว ไม่ใช่ทุกคนที่เริ่มเจริญสมาธิภาวนาจะถึงอัปปนาสมาธิได้ทุกคน ไม่ใช่อย่างนั้น ก็เหมือนกับ ไม่ใช่ทุกคนจะเจริญสติปัฏฐาน และจะถึงความเป็นพระอรหันต์

ถ. อยากจะทราบจุดเริ่มต้นให้ถูกต้องก่อน และค่อยเป็นค่อยไป ทำนองนั้น

ส. เริ่มสงบ

ถ. ปฏิบัติอย่างไร จึงจะเริ่มสงบ

ส. อย่าลืม นี่คือการที่จะฟังธรรมให้เข้าใจ ซึ่งการฟังเป็นวิริยารัมภภา เพราะรู้ว่า ถ้าไม่ฟังก็เป็นโอกาสเป็นปัจจัยที่อกุศลจะเกิดมากมายเพราะไม่รู้ว่ ทุกครั้งที่เห็นและกุศลไม่เกิดนั้น อกุศลก็สั่งสมสันดานตนแล้ว โดยเป็นโลภมูลจิตบ้าง โทสมูลจิตบ้าง โมหมูลจิตบ้าง และเมื่อสั่งสมมาก ๆ เข้า การที่จะดับ จะละ ก็ย่อมยาก เพราะฉะนั้น เมื่อรู้อย่างนี้ จึงเป็นผู้ที่ไม่ประมาท

ถ. การสั่งสมอย่างนี้ รู้สึกว่าลำบาก และกินเวลานาน อย่างผมอ่านเจอ เมื่อคืนนี้ว่า ถวายผลไม้แก่พระพุทธเจ้าครั้งเดียวก็ได้รับพุทธพยากรณ์ว่า ผู้นี้ต่อไปก็ ักป ๆ ข้างหน้าจะได้เป็นพระอรหันต์ ด้วยผลกรรมนี้ครั้งเดียว ทำไมง่ายอย่างนั้น ผมอ่านแล้วยังสงสัยอยู่ บางคนก็ถวายดอกไม้บ้าง อะไรบ้าง ก็ได้รับพยากรณ์ ตามที่ อ่านดูเหมือนเขาไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน เพียงแต่ทำบุญครั้งเดียวก็ได้รับพยากรณ์ว่า ต่อไปข้างหน้าจะบรรลุอย่างนี้ ๆ ผมสงสัยว่าจะเป็นไปได้หรือ

ส. ผู้ที่เข้าใจเรื่องการอบรมเจริญสติปัฏฐานแล้ว ชีวิตประจำวันของท่าน ไม่ได้แยกกับการเจริญสติปัฏฐาน ไม่ว่าท่านจะเป็นพ่อค้าวาณิช ไม่ว่าท่านจะประกอบ อาชีพใด ๆ ท่านที่เป็นแม่บ้าน พ่อบ้าน หรืออะไรก็แล้วแต่ เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญ สติปัฏฐาน เช่น ขณะนี้ทุกท่านกำลังฟังธรรม จะต้องให้บอกกำกับไปด้วยไหมว่า เวลานี้ท่านผู้นี้กำลังเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ระลึกรู้ลักษณะของกาย หรือว่า ท่านผู้นั้นกำลังเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในพระไตรปิฎกจะต้องบอกไหม ในเมื่อ รู้อยู่แล้วว่า สติปัฏฐานเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี หรือว่าท่านวิสาขามหาอุบาสิกา หรือว่าปุณณทาสี ทุกท่านไม่ได้แยกสติปัฏฐานออก จากชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะกล่าวว่า เมื่อไปตลาดก็เจริญ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือเวทนานุปัสสนา- สติปัฏฐาน ก็เป็นปกติอยู่แล้ว หรือว่าเมื่อทำอาหาร ก็ไม่จำเป็นจะต้องบอกว่า คนนี้ กำลังเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คนนั้นกำลังเป็นกายานุปัสสนา

และไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวว่า ในพระชาติต่าง ๆ ของพระผู้มีพระภาคนั้น ทรงบำเพ็ญสติปัฏฐาน เพราะไม่ว่าจะเป็นโชติปาละมานพ หรือไม่ว่าจะเป็นชาติหนึ่งชาติใดของพระองค์ก็ตาม ถ้าไม่ใช่ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาทุกชาติ ๆ จะสามารถตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ไหม

เพราะฉะนั้น เวลากล่าวถึงประวัติของพระสาวก ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวว่า ท่านเจริญสติปัฏฐาน ในขณะที่ท่านกำลังซื้อ กำลังขาย กำลังบริโภคอาหาร หรือว่า กำลังประกอบกิจการงานอะไร แต่เวลาที่ท่านบรรลุคุณธรรมแล้ว ท่านกล่าวว่า ท่านบรรลุในขณะไหน ขณะกำลังล้างเท้า ขณะกำลังทำอาหารอยู่ในครัว หรือว่ากำลังดับตะเกียง เป็นชีวิตประจำวัน แต่ว่าก่อนนั้นจะต้องบอกใหม่ว่า พอพลิกตัวก็เจริญสติปัฏฐานระลึกถึงลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรม กำลังพูด กำลังสนทนา ในเมื่อเป็นสติปัฏฐานก็ทราบอยู่แล้วว่า ไม่ว่าจะเป็นการนั่ง นอน ยืน เดิน พุด นิ่ง คิด ประกอบกิจการงานต่าง ๆ

ถ. ถ้าไม่เจริญสติปัฏฐาน เป็นไปไม่ได้

ส. เมื่อเป็นไปไม่ได้ ก็ไม่มีอะไรน่าสงสัย ทุกท่านก็ต้องเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานทั้งนั้น เวลาถวายเป็นดอกไม้ สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้ไหม

ถ. บางคนถวายเป็นครั้งเดียว ก็ได้รับพยากรณ์ถึงความสุขบนสวรรค์ก็ชาติ ๆ

ส. ขอประทานโทษ มีใครบ้างที่ในสังสารวัฏกุศลจิตเกิดครั้งเดียว แล้วแต่พระผู้มีพระภาคจะทรงพยากรณ์ผลของกรรมใดในกรรมหลาย ๆ กรรมที่บุคคลหนึ่งได้กระทำ เมื่อยกกรรมหนึ่งขึ้นพยากรณ์ก็ไม่ได้หมายความว่า บุคคลนั้นมีแต่เพียงกุศลกรรมเดียวเท่านั้นที่ได้กระทำแล้ว กุศลกรรมอื่นมากมาย แต่ไม่ได้ทรงยกขึ้นพยากรณ์

อย่าลืม ขณะที่ไม่ใช่วິถีจิต คือ ในขณะที่เป็นภวังคจิต ปฏิสนธิจิตของชาตินี้เกิดขึ้นและดับไปแล้ว จุตติจิตของชาตินี้ก็ยังไม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เป็นภวังคจิต ขณะนั้นไม่ใช่วิถีจิต และเวลาที่เป็นภวังคจิต เป็นวิบากจิต ไม่ใช่ขวนวิถิ

เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้สั่งสมสันดานตน และวันนี้ก็ใกล้จะถึงภวังคจิตระยะยาวนาน ซึ่งเป็นขณะที่นอนหลับสนิท ไม่ได้สั่งสมชวนวิถิ แต่ในช่วงของวันนี้ทั้งหมด ชวนวิถิที่เกิดขึ้น เป็นอกุศลชวนะ หรือกุศลชวนะ น่าคิดใช่ไหม เพราะจุดจิตจะเกิดเมื่อไรได้ทั้งสิ้น

เวลาที่จุดจิตเกิดและดับไป ทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้ในภพนี้ ในชาตินี้ เพราะฉะนั้น ท่านย่อมทราบว่ายอภัยที่ท่านสะสมมาในวันนี้ไม่ได้สูญหายไปไหน แต่สะสมสืบทอดอยู่ในจิตทุก ๆ ขณะ

นี่เป็นวิริยารัมภภาทที่จะทำให้เป็นผู้ที่ไม่ประมาทในการเจริญกุศล เพราะย่อมเห็นโทษของอกุศลซึ่งเกิดที่ชวนวิถิ และก็สั่งสมอยู่เรื่อย ๆ

ยังเหลือวิถิจิตอีกวิถิหนึ่ง คือ ตทาลัมพนวิถิ เป็นวิบาก แต่มีความต่างกับวิบากอื่น เพราะรับอารมณ์ต่อจากชวนวิถิ แต่ไม่ใช่ผลของชวนวิถิ กรรมที่ได้กระทำแล้วดับไป จะให้ผลเป็นขณะต่อไปทันทีไม่ได้ นอกจากโลกุตตรกุศลเท่านั้น

ท่านที่ทำกุศลแล้ว ชวนวิถิเกิดแล้ว ตทาลัมพนวิถิเกิดต่อเป็นวิบาก แต่ไม่ใช่เป็นผลของชวนวิถิที่ดับไป เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า กรรมไม่ให้ผลทันทีที่ดับลงไป ถ้าเป็นโลกียกรรม เฉพาะโลกุตตรกุศลเท่านั้นที่เป็นอกาลิโก คือ เมื่อมรรคจิตดับไป จิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้ นอกจากผลจิต ซึ่งมีนิพพานเป็นอารมณ์เช่นเดียวกับมรรคจิต

๔๖๘

ตทาลัมพนวิถิจิต มีความละเอียดมาก เพราะแล้วแต่ปฏิสนธิจิตว่า ปฏิสนธิด้วยจิตดวงใด ประกอบด้วยปัญญา หรือว่าไม่ประกอบด้วยปัญญา

เพราะฉะนั้น จิตที่เกิดขึ้นกระทำตทาลัมพณิกก็มีมากน้อยตามประเภทของปฏิสนธิจิต ถ้าเป็นปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นมหากุศลชั้นยอดเยี่ยม ก็มีวิบากที่กระทำตทาลัมพณิกได้มาก และวิบากจิตที่กระทำตทาลัมพณิกนั้น รับอารมณ์ตามขณะ แล้วแต่ว่าขณะที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้นจะมีเวทนาอะไร เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล ตทาลัมพณจิตคือ วิบากจิต ก็มีหลายประเภทซึ่งจะเกิดขึ้นตามชนวนวิถิ

เป็นเรื่องละเอียด ซึ่งท่านผู้ฟังจะพิจารณาได้ประกอบกับการเจริญสติปัฏฐานว่า ขณะใดสติสามารถจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพจิตใด ตามที่ได้ทราบลักษณะของจิตแล้ว ประการที่ ๑ ที่ว่า เป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ ไม่ว่าจะทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ขณะเห็น รู้แจ้งสิ่งที่ปรากฏทุกอย่างจนสามารถที่จะรู้ว่า สิ่งที่ปรากฏเป็นอะไร ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายก็เช่นเดียวกัน ๒

อรรถของจิตประการที่ ๒ ที่ว่า สังสมสันดานด้วยสมรรถของขณะ ก็ได้ทราบเรื่องของวิถิจิตต่าง ๆ พอที่จะรู้ว่า ในขณะที่กำลังเห็นเป็นวิถิจิต แล้วแต่ว่าสติจะระลึกรู้จิตที่เป็นชาติวิบากที่เห็น หรือว่าชาติกุศล อกุศลประการต่าง ๆ ที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. ชื่อของวิถิจิต ทำไมต่างกับชื่อของจิต คือ จิตโดยพิสดารแล้วมีถึง ๑๒๑ ดวง หรือ ๑๒๑ ประเภท ไม่มีชื่อว่า อตติภวังค์ ภวังคเจตนะ ภวังคูปัจเจตนะ จนถึงตทาลัมพณะ ชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ไม่มีในจิตทั้ง ๑๒๑ ประเภท ทำไมเป็นอย่างนั้น

สุ. โดยกิจ จิตทำกิจใด ก็เรียกชื่อของจิตที่ทำกิจนั้นโดยกิจ เหมือนอย่างคนที่ทำนา ก็เรียกว่าชาวนา จะชื่ออะไรก็ได้ ใช้ใหม่ ชาวนาแต่ละคนก็มีชื่อของตนเอง

แต่ขณะใดที่ทำนา ก็ชื่อว่าชาวนา ขณะใดที่ร้องเพลง ก็ชื่อนักร้อง เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่กิจการงานว่า ขณะนั้นกระทำการอะไร

ถ. หมายความว่า เป็นกิจของจิต เช่น ภวังคจิต ก็กระทำการเป็นภวังค์ บางคนศึกษาแล้วถึง ในเมื่อจิตทั้งหมดโดยพิสดารมี ๑๒๑ ประเภท ทำไมไม่มีชื่อ ภวังค์ และจิตทั้งหมดโดยย่อมี ๘๙ จำแนกโดยชาติ มี ๔ ชาติ ถ้าจำแนกโดยภูมิ มี ๓ ภูมิ

ส. ยังไม่กล่าวถึงภูมิ จะกล่าวถึงภูมิเมื่อถึงอรรถของจิตประการต่อไป ที่กล่าวถึงชาติในขณะที่กล่าวถึงวิถิจิต ก็เพื่อที่จะให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณา ได้เห็น ความสำคัญว่า เวลาที่จิตรู้อารมณ์เป็นวิถิจิต ไม่ใช่เป็นแต่กุศลหรืออกุศลเท่านั้น แต่ว่าวิถิจิตที่รู้อารมณ์ครั้งหนึ่ง ๆ วาระหนึ่ง ๆ นั้น มีทั้งจิตที่เป็นชาติกุศล ชาติอกุศล ชาติวิบาก และชาติกิริยา อย่างรวดเร็ว

ขณะเห็นวาระหนึ่ง คือ ครั้งหนึ่ง แม้จิตจะมี ๔ ชาติ แต่วาระหนึ่ง ๆ มีเพียง ๓ ชาติ คือ กิริยาจิต วิบากจิต และกุศลจิต หรือกิริยาจิต วิบากจิต อกุศลจิต เพราะ กุศลและอกุศลเกิดพร้อมกันในวาระเดียวกันไม่ได้

เวลาที่รู้ ว่า จิตมีจำนวนเท่าไร อะไรบ้าง ยังต้องรู้ถึงกิจการงานของจิตแต่ละ ประเภทที่รู้ชื่อว่า จิตชื่อนั้นกระทำการอะไรในขณะไหนด้วย และเรียกชื่อของจิตที่ กระทำการนั้นตามกิจ เช่น ขณะที่เกิดเป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรม แล้วแต่ว่าจะเกิด ในสุคติภูมิหรือว่าในทุคติภูมิ ถ้าเกิดในทุคติภูมิ ในอบายภูมิ เป็นผลของอกุศลกรรม เพราะฉะนั้น อกุศลวิบากจิตทำกิจปฏิสนธิ แต่อกุศลวิบากที่ไม่ได้กระทำกิจปฏิสนธิก็มี ไม่ใช่ว่าเป็นอกุศลวิบากแล้วจะต้องทำปฏิสนธิกิจทุกดวง สำหรับอกุศลวิบากใดที่ทำกิจ ปฏิสนธิก็ชื่อว่า ปฏิสนธิจิต และอกุศลวิบากใดทำกิจภวังค์ก็ชื่อว่า ภวังคจิต

จักขุวิญญาณทำปฏิสนธิกิจไม่ได้ ทำภวังคกิจไม่ได้ แต่ว่าทำทสสนกิจได้ จึง ชื่อว่าจักขุวิญญาณ เพราะเป็นจิตที่รู้แจ้งทางตา ก็เรียกชื่อตามประเภทของจิตและกิจ

น่าสงสัยไหมว่า ทำไมจิตจึงมี ๔ ชาติ ไม่ใช่ ๕ ชาติ เพราะมีจิตที่เป็นกุศลชาติ ๑ อกุศลชาติ ๑ แต่วิบากมีชาติเดียว และกิริยาอีก ๑ ชาติ เป็น ๔ ชาติ

บางท่านอาจจะสงสัยว่า ทำไมไม่มี ๕ ชาติ ในเมื่อเหตุมี ๒ คือ ชาติกุศล เป็นเหตุหนึ่ง ชาติอกุศลเป็นเหตุหนึ่ง เพราะฉะนั้น ชาติวิบากก็ควรจะมี ๒ ด้วย คือ มีอกุศลวิบากชาติหนึ่ง กุศลวิบากชาติหนึ่ง แต่ตามความเป็นจริงที่จิตมี ๔ ชาติ ก็เพราะเหตุว่า วิบากจิตเองไม่ชื่อว่า เป็นธรรมชาติเลย ปานกลาง หรือประณีต

สำหรับจิตที่เป็นกุศลและอกุศล ต่อไปจะทราบว่า มีประเภทต่าง ๆ มากมาย เช่น ต่างกันโดยกรรม กรรมทางตาก็มี ทางหูก็มี ทางจมูกก็มี ทางลิ้นก็มี ทางกายก็มี ทางใจก็มี ต่างกันโดยความเป็นขั้นหยาบก็มี ต่างกันโดยความเป็นขั้นศีลก็มี ต่างกันโดยความเป็นขั้นการอบรมเจริญปัญญา เช่น ขั้นฟังธรรม ขั้นแสดงธรรม ขั้นอบรมเจริญปัญญาที่เป็นสมถะและสติปัฏฐานคือวิปัสสนาก็มี และยังต่างกันโดยทวาร เช่น กระทำโดยกาย หรือว่ากระทำโดยวาจา หรือว่ากระทำโดยใจ และยังต่างกันด้วย อริยดี คือ สัมปยุตตธรรมหรือเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ธรรมชาติที่เป็นเหตุ คือ กุศลและอกุศลมีประเภทต่าง ๆ มากมาย แต่ว่าความต่างทั้งหลายเหล่านั้นไม่มีในวิบากจิตที่จะให้ประกอบด้วย ทาน ศีล เป็นบุญกิริยาวัตถุต่าง ๆ เพราะวิบากเป็นธรรมที่ไม่มีวิบาก วิบากเองเป็นเพียงผลของกรรมที่ได้กระทำแล้ว ซึ่ง มีโอกาสปัจจัยที่จะให้เกิดขึ้นรู้อารมณ์ต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย นั้นเป็นผลของกรรม ตัววิบากเองเป็นผลของกรรม ซึ่งไม่มีวิบาก เพราะวิบากไม่ทำให้เกิดวิบาก

เห็นในขณะนี้ เป็นวิบากจิต เกิดแล้วเพราะอดีตกรรมเป็นปัจจัย แต่การเห็นจะ ทำให้เกิดวิบาก คือ ให้เกิดการเห็นอีกไม่ได้

ขณะที่กำลังได้ยิน ขณะที่กำลังรู้เสียง เป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรมที่ทำให้ เกิดการได้ยิน แต่ว่าโสทวิญญาณที่ได้ยินเสียงจะทำให้เกิดวิบากข้างหน้าไม่ได้

เพราะฉะนั้น วิบากไม่ทำให้เกิดวิบาก และไม่สามารถที่จะยังกายวาจาให้ไม่ ประกอบด้วยกรรม เช่น กรูณา มุทิตา หรือว่าวีรติซึ่งเป็นสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะได้

วิบากไม่ถือว่าเป็นธรรมชาติที่เลว ธรรมชาติที่ปานกลาง ธรรมชาติที่ประณีต แต่ว่าวิบากแห่งกรรมเลวจัดเป็นเลว วิบากแห่งกรรมปานกลางจัดเป็นปานกลาง วิบากแห่งกรรมประณีตจัดเป็นประณีต เพราะฉะนั้น วิบากเป็นแต่เพียงธรรมซึ่งเป็นผลของเหตุที่เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล แต่ตัววิบากเองไม่ถือว่าเป็นธรรมชาติเลว ปานกลาง ประณีต และไม่เป็นเหตุที่จะให้เกิดวิบาก

ถ. จิตทั้งหมดมี ๔ ชาติ อยากทราบว่า ชาติอะไรได้แก่จิตที่ดวง

สุ. ยังไม่กล่าวถึง เวลาที่ศึกษาจิตประเภทใดต่อไปข้างหน้าจะแสดงว่า จิตนั้น ๆ เป็นชาติอะไร แต่เท่าที่กล่าวถึง เช่น ปฏิสนธิจิตเป็นชาติวิบาก ภวังคจิตเป็นชาติวิบาก อาวัชชนจิตเป็นชาติกิริยา ชวนวิถี สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ก็เป็นกุศลหรืออกุศล และตทาลัมพณะเป็นชาติวิบาก

นี่เป็นวิถีจิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางมโนทวาร คือ ทางใจ เป็นมโนทวารวิถี ถ้าเป็นทางปัญจทวาร วิถีจิตแรก คือ อาวัชชนวิถีจิตเป็นกิริยาจิต ทวิปัญจวิญญาณ-วิถีจิตเป็นวิบากจิต สัมปฏิจฉันนจิตเป็นวิบากจิต สันตীরณจิตเป็นวิบากจิต โวภูฐัพพ-จิตเป็นกิริยาจิต ชวนวิถีเป็นกุศลหรืออกุศล และตทาลัมพณวิถีจิตเป็นวิบากจิต

ถ. ตทาลัมพณะ ต่างกับทวิปัญจวิญญาณที่เป็นวิบากจิตอย่างไร

สุ. ต้องคิดถึงกิจของจิตจึงจะเข้าใจ จักขุวิญญาณทำกิจเห็น สัมปฏิจฉันนะไม่เห็น แต่รับอารมณ์ คือ รู้อารมณ์ต่อจากจักขุวิญญาณ สันตীরณะพิจารณาอารมณ์ต่อจากสัมปฏิจฉันนะ โวภูฐัพพณะกำหนดชวนวิถีที่จะเกิด และชวนวิถีที่เกิดก็เสพหรือเล่นไปในอารมณ์ ส่วนตทาลัมพณะเกิดขึ้นรับรู้อารมณ์ต่อจากชวนะ

จิตที่ทำตทาลัมพณกิจมีถึง ๑๑ ดวง แล้วแต่ปฏิสนธิจิตว่า ปฏิสนธิจิตของใคร เป็นจิตดวงใด สามารถที่จะมีจิตเกิดขึ้นกระทำความตทาลัมพณกิจได้ก็ดวง ปฏิสนธิจิตมีความสำคัญมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ตลอดชีวิตของบุคคลนั้น กรรมใดสามารถที่จะให้ผลแค่ไหน ขึ้นไหน

ถ้าปฏิสนธิจิตเป็นวิบากของกุศลกรรมอย่างยอดเยี่ยม ย่อมมีวิบากจิตหลายดวงที่จะกระทำความตทาลัมพณกิจต่อจากชวนวิถี แต่ถ้าวิบากจิตของใคร ไม่ใช่ผลของกุศล

กรรมชั้นยอดเยี่ยม ก็จะมีวิบากจำนวนน้อยที่จะกระทำตทาลัมพณกิจต่อจากชวนวิถิ เพราะฉะนั้น เรื่องของตทาลัมพณะ ไม่ควรที่จะกล่าวถึงในตอนนี้

เวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น เป็นวิบากจิต ต่อจากนั้นเป็นภวังค์ และต่อจากนั้นไป จะมีการเห็นบ้าง การได้ยินบ้าง การได้กลิ่นบ้าง การลิ้มรสบ้าง การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสบ้าง เป็นวิบาก หลีกเลียงไม่ได้ ต้องแสวงหาวิบากใหม่ ลองคิดดู

ถ. ถ้าชวนะเป็นกุศล ตทาลัมพณะก็ต้องเป็นกุศลวิบาก หรือถ้าชวนะเป็นอกุศล ตทาลัมพณะก็ต้องเป็นอกุศลวิบาก ใช่ไหม

ส. อารมณเป็นอิฐฐารมณ ชวนะเป็นกุศล ตทาลัมพณะไม่มีปัญหาเลย ต้องเป็นกุศลวิบาก

ถ. ผมสงสัยว่า ชวนะเนื่องกับตทาลัมพณะอย่างไร

ส. เวลาที่ได้ยิน จะเป็นเสียงที่ดีหรือไม่ดีก็จบเรื่องของอดีตกรรม เพราะทำให้วิบากเกิดขึ้นแล้ว ก็หมดเรื่อง แต่ชวนวิถิ เวลาที่เห็นครั้งหนึ่ง ได้ยินครั้งหนึ่ง เป็นกุศลหรืออกุศล นี่เป็นเหตุที่จะทำให้เกิดผลข้างหน้า

เพราะฉะนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องรู้ชาติของวิถิจิตว่า วิถิจิตใดเป็นชาติอะไร เพื่อที่จะรู้ว่า วิถิจิตใดเป็นวิบากก็เป็นเพียงขณะที่เกิดรับผลของอดีตกรรม ไม่เป็นเหตุให้เกิดวิบากอีก

วิบากจิตทั้งหมดเป็นผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำมาแล้ว จักขุวิญญาณเป็นวิบากจิต สัมปฏิจฉันนะเป็นวิบากจิต สันตึรณะเป็นวิบากจิต ตทาลัมพณะเป็นวิบากจิต เพราะฉะนั้น จึงต้องรู้ความละเอียดว่า ขณะใดเป็นวิบาก ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล และขณะใดเป็นกิริยา เพื่อที่จะไม่หลงปรารภนายึดมั่นในสิ่งที่ปรากฏแล้วหมดไป

จะเห็นสิ่งที่ดีสักเท่าไร เพชรนิลจินดา แก้วแหวนเงินทอง สีสันวันฉณะที่น่าพอใจสักเท่าไร จักขุวิญญาณซึ่งเป็นวิบากเกิดแล้วก็ดับไป สัมปฏิจฉันนะเกิดแล้วก็ดับไป สันตึรณะเกิดแล้วก็ดับไป ตทาลัมพณะเกิดแล้วก็ดับไป เท่านั้นเอง ดับจริง ๆ

แต่เพราะไม่รู้ว่าเป็นสิ่งซึ่งเกิดดับ เพราะถึงแม้ว่าความชราจะปรากฏกับรูป แต่นามธรรมไม่เคยปรากฏว่าชรา ไซ้ไหม

แต่รูปบางรูป ใครเห็นความชราบ้าง เช่น เพชร มีใครเห็นความชราของเพชรบ้าง เมื่อไม่เห็นความชราของเพชร เห็นที่ไรก็ยังคงพอใจในแสงสีของเพชร และกำหนดราคาของความพอใจไว้ด้วยว่า มีความพอใจในเพชรนั้นสูงต่ำแค่ไหน ถ้าราคาสูงมากก็แสดงว่า โลภะสูงมากตามกำลังของโลภะ ถ้าราคานิดหน่อยก็แสดงว่า โลภะกำหนดราคาตามความพอใจในวัตถุนั้นเพียงเล็กน้อย ซึ่งความชราของเพชรไม่ได้ปรากฏ แต่ความชราของรูปร่างกายของสัตว์บุคคลปรากฏ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เป็นรูปสี่สัณฐานที่น่าพอใจ จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นเป็นวิบาก สัมผัสจิตนั้นเป็นวิบาก สันตிரณะเป็นวิบาก ตทาลัมพะเป็นวิบาก และทั้งหมด ไม่มีการเห็นสิ่งนั้นจนกว่า วิถีจิตจะเกิดอีก

เพราะฉะนั้น ควรจะรู้ว่า วิบากจิตทางตา เห็นขณะใดเป็นผลของอดีตกรรม พร้อมทั้งวิบากจิตซึ่งเป็นวิถีอื่น ๆ ด้วย

ทางหู ได้ยินเสียงที่น่าพอใจ ไม่น่าพอใจ ก็เพียงชั่วขณะที่วิบากจิตเกิดขึ้นเป็นวิถีจิตได้ยินเสียงนั้น และดับหมดจริง ๆ แต่ว่ากุศลและอกุศลมีปัจจัยที่จะเกิด มีความพอใจ ไม่น่าพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายมากมาย ที่ว่ามาก ก็คือเกิดอีก และเกิดอีก ๆ

โดยชั้นของการฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ไม่สามารถที่จะดับอกุศลได้ทั้ง ๆ ที่รู้ว่า เป็นเพียงจักขุวิญญาณ การเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นวิบากเป็นผลของอดีตกรรม แต่ก็ยังมีความพอใจ คือ โลภะ ไม่ให้เกิดไม่ได้ในขณะที่เห็นสิ่งที่พอใจ เพราะฉะนั้น จึงต้องเข้าใจธรรมที่ปรากฏให้ถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อจะได้อบรมเจริญปัญญาถึงขั้นประจักษ์แจ้งสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ซึ่งการรู้ธรรมโดยละเอียด เห็นโทษของอกุศลมากขึ้น จะทำให้อบรมเจริญกุศลยิ่งขึ้นทุกชั้น เพราะรู้ตัวว่าเป็นผู้ที่มีกิเลสมากเหลือเกิน

๔๖๔

ทุกอย่างเป็นของท่านผู้ฟังในขณะที่วิถิจิตเกิดเท่านั้นเอง แต่ถ้าวิถิจิตไม่เกิด ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เช่น ในขณะที่นอนหลับสนิท แม้ว่าจะยังไม่สิ้นชีวิต ขณะนั้นก็ไม่มีเฉื่อย ไม่มีความอาลัยอาวรณ์ ไม่มีความผูกพันในสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น แม้แต่ในขั้นซึ่งเคยยึดถือว่าเป็นเราหรือว่าเป็นตัวตน ในขณะนั้นก็ไม่มี เพราะวิถิจิต ไม่ได้เกิดขึ้นรู้อารมณ์ใด ๆ ยังไม่ทันจะสิ้นชีวิต ก็ยังขาดความสัมผัส ความเกี่ยวข้องกับ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสในวันหนึ่ง ๆ ได้ ในขณะที่ยังนอนหลับสนิท

เพราะฉะนั้น ทำไม่ถึงไม่ตัดแม้เฉื่อยเวลาที่มีการเห็น ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด ๆ ทางตา ได้ยินเสียงใด ๆ ทางหู ได้กลิ่นใด ๆ ทางจมูก ลิ้มรสใด ๆ ทางลิ้น หรือกระทบ สัมผัสสิ่งใด ๆ ทางกาย ซึ่งเป็นทางที่จะทำให้กุศลลดน้อยลง เพราะรู้ว่าสภาพธรรม ปรากฏเพียงชั่วขณะที่วิถิจิตเกิดขึ้นเท่านั้น

เมื่อจิตใดเกิดขึ้นแล้วดับไป จิตนั้นก็ดับจริง ๆ รูปใดเกิดขึ้นแล้วดับไป รูปนั้นก็ดับจริง ๆ รูปที่ปรากฏทางตาเมื่อครู่นี้ดับหมดจริง ๆ จิตเห็นเมื่อครู่นี้ดับหมดจริง ๆ เสียงที่ปรากฏทางหูดับหมดจริง ๆ ได้ยินก็ดับหมดจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เกิดขึ้นและดับไปจริง ๆ แต่ตราบใดที่ยังไม่ ประจักษ์ความเกิดดับจริง ๆ ก็ยังไม่เข้าถึงอรรถของความหมายของคำว่า ดับ เพราะ ไม่ประจักษ์การดับ เช่น เวลานี้จะพูดถึงการดับไปของจักขุวิญญาณ ของสัมปฏิจ- ฉันทะ ของสันตติระณะ ของโงฐัพพะนะ ของชวณะ ของตทาลัมพะนะ ก็ยังไม่ประจักษ์ ความดับ

จะพูดถึงการดับไปของสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็ยังไม่ประจักษ์การดับ เพราะฉะนั้น จึงต้องอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งสามารถประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของ นามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ

แต่ถึงแม้ว่าปัญญาขั้นนั้นยังไม่เกิด การฟังพระธรรมและการพิจารณาให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องละเอียดยิ่งขึ้น ก็จะทำให้เกิดเป็นปัจจัยให้สังขารชั้นอุปการะแห่งสติปัญญามีการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับ และศึกษาจนกระทั่งเข้าใจลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย

มีข้อความใน **อัฐสาลินี** ที่แสดงลักษณะของธรรมที่เป็นอดีต ที่ล่วงไปแล้ว ใน **อดีตติกะ** ซึ่งเป็นคำอธิบายอดีตธรรม หมายความว่าธรรมที่ล่วงไปแล้วหรือดับไปแล้ว ซึ่งมีหลายพยัญชนะ คือ

คำว่า ล่วงไปแล้ว คือ ล่วงไปแล้ว ๓ ขณะ ทั้งขณะที่เกิด ขณะที่ตั้งอยู่ และขณะที่ดับ

จิตมีอายุที่สั้นมาก เล็กน้อยเหลือเกิน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ขณะที่เกิด ไม่ใช่ขณะที่ตั้งอยู่ ไม่ใช่ขณะที่ดับ ขณะที่ตั้งอยู่ไม่ใช่ขณะที่เกิด ไม่ใช่ขณะที่ดับ ขณะที่ดับไม่ใช่ขณะที่เกิด ไม่ใช่ขณะที่ตั้งอยู่ เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดขึ้นและกำลังตั้งอยู่ ยังไม่ถือว่าเป็นอดีตสำหรับฐิติขณะ แต่สำหรับอุปาทนขณะเป็นอดีตแล้ว

เวลาที่ศึกษาต่อไปในเรื่องของรูปจะทราบว่า รูปเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เกิดทุกขณะของจิต คือ ทั้งอุปาทนขณะ ฐิติขณะ และภังคขณะ ส่วนรูปที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน เกิดพร้อมกับจิต คือ ที่อุปาทนขณะของจิต เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าในขณะที่แตกต่างกัน ๓ ขณะของจิต คือ ในอุปาทนขณะ มีรูปที่เกิดเพราะจิตเกิดด้วย มีรูปที่เกิดเพราะกรรมเกิดด้วย ในภังคขณะ มีแต่รูปที่เกิดเพราะกรรมเท่านั้นเกิดขึ้น

จิตเกิดดับอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ขณะทั้ง ๓ ก็หมดไปอย่างรวดเร็วด้วย แต่ธรรมใดที่เป็นอดีต หมายความว่า คำว่า ล่วงไปแล้ว คือ ล่วงไปแล้ว ๓ ขณะ ไม่มีเหลือ ทั้งอุปาทนขณะ ฐิติขณะ และภังคขณะ หมดไป ๆ ทุกขณะ ถ้าสติปัญญานไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่รู้ ก็จะไม่ประจักษ์ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว

คำอธิบายต่อไปมีว่า

คำว่า ดับแล้ว คือ ถึงความดับแล้ว

เหมือนไฟดับ ไข่มุขดับแล้ว ไม่มีอีก หมดจริง ๆ หายไปจริง ๆ ดับแล้วจริง ๆ

คำว่า ปราศไปแล้ว คือ ถึงความปราศไปแล้ว หรือไปปราศแล้ว

เหมือนคนตายใหม่ ปราศไปแล้ว หรือไปปราศแล้ว ไม่เหลือเลย นั่นคือลักษณะของความดับ

คำว่า แปรไปแล้ว คือ ถึงความแปรไป ด้วยการละปกติ

ปกติ คือ มี แต่แปรไปด้วยการละปกติ คือ ไม่มี

คำว่า อัสตงคตแล้ว ด้วยอรรถว่า ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ กล่าวคือ ความดับ

คำว่า อพุกตฤคตาทา ที่แปลว่า ถึงความดับสูญแล้ว ทรงเพิมบทด้วยอุปสรรค

ถ้าใช้คำว่า ดับ ก็จะชินกับคำว่า ดับ เพราะฉะนั้น ต้องเพิมบทด้วยอุปสรรค คือ ให้รู้ว่าถึงความดับสูญแล้ว ไม่เหลือจริง ๆ จะคิดว่ามีอะไรที่เหลืออยู่เวลานี้ เป็นความเข้าใจผิด เพราะสิ่งที่ดับแล้ว สูญแล้วจริง ๆ

คำว่า เกิดขึ้นแล้วปราศไป คือ บังเกิดแล้วปราศไป

ไม่ใช่ว่าไม่มี มี เพราะเกิดขึ้น แต่ว่าเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ปราศไป คือ หมดไป สูญจริง ๆ ไม่เหลือเลย

ธรรมส่วนที่ล่วงไปแล้วเหล่านั้น อะไรบ้าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ได้แก่ ธรรมที่เป็นสังขารธรรม คือ ชันธ์ทั้ง ๕ รูปชันธ์ รูปทุกชนิดที่เกิดขึ้นและดับไป เวทนา ความรู้สึกทุกชนิดเกิดขึ้นและดับไป สัญญา ความจำทุกชนิดเกิดขึ้นและดับไป สังขาร เจตสิกซึ่งปรุงแต่งเป็นกุศล เป็นอกุศล เป็นโลภะ เป็นโทสะ เป็นอริสสา เป็นมัจฉริยะ เป็นปัญญา เป็นวิริยะ ทุกอย่าง เกิดขึ้นและดับไป วิญญาณ สภาพที่รู้แจ้งอารมณ์เกิดขึ้นและดับไป

ยังอาลัย ยังยึดถือ ยังผูกพันอยู่กับชันธ์ไหนบ้าง ในเมื่อทุกชันธ์เกิดและดับไป ๆ สูญไปด้วย ไม่ใช่ดับแล้วจะมีเหลือ แต่ว่าดับสูญไป ปราศไป

เพียงขั้นการฟัง ดับกิเลสไม่ได้ ไซ้ใหม่ ยังอยู่เต็ม เพราะฉะนั้น จึงต้องฟังให้เข้าใจ เป็นสังขารขันธปรุ้งแต่งให้สติระลึกรู้สิ่งที่ได้ยิน ได้ฟัง และเข้าใจจนกว่าจะประจักษ์ลักษณะที่เกิดขึ้นและดับไป จึงจะละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์บุคคล ตัวตนได้

ยังไม่ต้องถึงขณะที่ตาย ในชั่ววันหนึ่ง ๆ เคยชอบสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ยึดถือว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา เป็นสมบัติของเรา แท้ที่จริงทุกอย่างเกิดขึ้นปรากฏขณะที่เป็นวิถิจิตเท่านั้นเอง และสภาพธรรมใดที่เป็นวิปากจิต ก็เป็นผลของกรรม ใครจะมีบ้านเรือน ทรัพย์สมบัติ เสื้อผ้าอาภรณ์มากมายอย่างไร ประณีตสวยงามอย่างไร วิปากจิตซึ่งเป็นผลของอดีตกรรมก็เกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และไม่ยั่งยืนเลย เพียงชั่วขณะที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ๆ ซึ่งไม่มีใครรู้ว่า กรรมใดจะให้ผลในขณะต่อไป เพราะว่าทุกคนมีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมในอดีตที่ได้กระทำแล้ว พร้อมทั้งว่ามีปัจจัยที่จะทำให้กรรมใดให้วิปากใดเกิดขึ้น วิปากนั้นก็เกิดขึ้น ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง เท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น นี่เป็นวิริยารัมภกถา ที่จะทำให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และน้อมศึกษาพิจารณาจนกว่าจะรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงนามธรรมหรือรูปธรรมแต่ละลักษณะที่กำลังปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

พอที่จะเป็นปัจจัยให้ชวนวิถิที่เป็นกุศลเพิ่มขึ้นได้ใหม่ ในเมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรม แต่ถ้าไม่ฟังเลย ไม่รู้ว่าขณะใดเป็นผลของอดีตกรรม เป็นวิปาก ขณะใดเป็นชวนวิถิที่จะสั่งสมสันดานที่เป็นกุศลหรืออกุศล ผู้นั้นก็ย่อมจะไม่เห็นโทษของอกุศล ไม่มีการอบรมเจริญกุศล สังสารวัฏฏ์ก็ต้องยืดยาวต่อไป และอกุศลจิตเกิดมากหรืออกุศลจิตเกิดมาก เพราะฉะนั้น ผลข้างหน้าจะเป็นกุศลวิปากหรือว่าอกุศลวิปาก ซึ่งทุกท่านย่อมสามารถพิจารณารู้ธรรมที่เกิดกับตัวท่านได้ตามความเป็นจริง

สำหรับอรรถ คือ ความหมาย ที่เป็นลักษณะของจิตที่ได้กล่าวถึงแล้ว คือ
ประการที่ ๑ จิตเป็นสภาพรู้แจ้งอารมณ์

ย่อมจะเกื้อกูลให้สติเกิดระลึกรู้ลักษณะของจิตในขณะที่กำลังเห็น หรือกำลัง
ได้ยิน หรือกำลังได้กลิ่น หรือกำลังลิ้มรส หรือกำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางกาย
ลักษณะต่าง ๆ ว่านั่นเป็นจิต ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพที่รู้แจ้งสิ่งที่ปรากฏนั้น ๆ ได้

ประการที่ ๒ ชื่อว่าจิต เพราะสังสมสันดานของตนด้วยสามารถชวนวิถิ

ทุกท่านจะทราบได้ว่า ท่านมีอุปนิสัยอย่างนี้ เพราะท่านสะสมโลภะมาก หรือ
ว่าโทสะมาก หรือว่าโมหะมาก หรือว่าสะสมโลภะแรง โทสะอ่อน โมหะอ่อน ซึ่งทำให้
แต่ละบุคคลมีอัธยาศัยต่าง ๆ กัน

และประการต่อไป คือ

ประการที่ ๓ ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรม กิเลส สังสมวิบาก

ถ้าทราบเรื่องของวิถิจิต คงจะเข้าใจความหมายที่เป็นสังสารวัฏฏ์ได้ เพราะ
ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรม กิเลส สังสมวิบาก

ที่ทุกท่านกำลังสังสมชวนวิถินี้ ไม่สูญหายไปไหน แม้ว่าจิตจะเกิดขึ้นและดับไป
แต่การดับของจิตดวงก่อนเป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จิตดวงต่อไป
ที่เกิดก็สังสมทุกอย่างของจิตดวงก่อน เนื่องจากเกิดเพราะจิตดวงก่อนเป็นปัจจัย
เพราะฉะนั้น ชวนวิถิจิตที่สังสมสันดานก็ย่อมจะเป็นปัจจัยให้เกิดวิบาก

สังสารวัฏฏ์ ที่ท่านผู้ฟังเคยได้ยินได้ฟังก็มี กิเลสวัฏฏ์ กัมมวัฏฏ์ วิปากวัฏฏ์

กิเลสวัฏฏ์ วนเวียน กิเลสทั้งหลายเกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
ทางกาย ทางใจ สังสมสันดาน และเป็นเหตุให้กระทำกัมมวัฏฏ์ เมื่อมีกรรมซึ่งเป็นเหตุ
เป็นอกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นกายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ ไม่สูญหายไป
เพราะจะเป็นปัจจัยให้เกิดวิปากวัฏฏ์

เวลาที่วิบากเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ
ไม่ปราศจากกิเลสวัฏฏ์อีก เพราะมีความพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น เมื่อมีกิเลส ก็เป็นเหตุให้กระทำความที่เป็น
กุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดวิบาก เป็นกุศลวิบากบ้าง อกุศลวิบากบ้าง

ไม่รู้จบ ตราบใดที่ปัญญายังไม่เกิดขึ้นประจักษ์แจ้งในอริยสัจธรรม สังสารวัฏทั้ง ๓ คือ กิเลสวัฏ กัมมวัฏ วิปากวัฏ ก็จะต้องเกิดขึ้นวนเวียนอยู่เรื่อย ๆ

ท่านที่เคยอยากทราบเรื่องของปฏิจจสมุปปาตะ คือ ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น นี่คือเรื่องของกิเลสวัฏ กัมมวัฏ และวิปากวัฏ เริ่มตั้งแต่อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ เป็นกิเลสวัฏ กัมมวัฏ วิปากวัฏหรือยัง

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารในที่นี้ คือ ปุณฺณาสังขาร ได้แก่ กุศลกรรม อปุณฺณาสังขาร ได้แก่ อกุศลกรรม และอนเณชาสังขาร ได้แก่ อนุปกุศลกรรม

กรรมใดที่เนื่องกับรูปทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นกามาวจรกุศล เป็นกุศลที่เนื่องกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือรูปฌาน กุศลกรรมใดก็ตามซึ่งยังเนื่องกับรูป เป็นปุณฺณาสังขาร

เพราะฉะนั้น สังขารจึงมี ๓ โดยนัยของปฏิจจสมุปปาตะ คือ ปุณฺณาสังขาร ได้แก่ กุศลกรรมทั้งหลายที่เนื่องกับรูป อปุณฺณาสังขาร ได้แก่ อกุศลกรรม อนเณชาสังขาร ได้แก่ อนุปฌานกุศล ๔ เท่านั้น เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ได้แก่ ปฏิสนธิจิตในภูมิต่าง ๆ ตามเหตุของกรรมนั้น เป็นปฏิจจสมุปปาตะหรือเปล่า ปฏิจจสมุปปาตะไม่ได้อยู่ที่อื่น และไม่ได้อยู่ในหนังสือ

ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง คือ ในทุก ๆ ขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นทรงแสดงโดยนัยใด จะทรงแสดงโดยนัยของปรมัตถธรรม ๔ หรือว่าทรงแสดงโดยนัยของอริยสัจธรรม ๔ หรือว่าทรงแสดงโดยนัยของปฏิจจสมุปปาตะ ก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนั้นนั่นเอง

ถ. ปฏิจจสมุปปาตะ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่าเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง แต่ท่านพระอานนท์ได้ยินแล้วก็กล่าวว่า ปฏิจจสมุปปาตะที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าลึกซึ้ง ๆ ท่านพระอานนท์ก็รู้และเข้าใจดี ซึ่งท่านก็บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว ท่านรู้จริง ๆ ว่า ปฏิจจสมุปปาตะนี้อาศัยธรรมซึ่งกันและกันเกิดขึ้น ทำไมพระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับท่านพระอานนท์ว่า อานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เพราะเหตุใด

ส. รู้แค่ไหน ถ้ารู้เพียงแค่ว่ากิเลสวัฏฏ์เป็นปัจจัยให้เกิดกัมมวัฏฏ์ กัมมวัฏฏ์เป็นปัจจัยให้เกิดวิปากวัฏฏ์ และวิปากวัฏฏ์สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสวัฏฏ์อีก และกิเลสวัฏฏ์นั้นก็ปัจจัยให้เกิดกัมมวัฏฏ์อีก กัมมวัฏฏ์นั้นก็ปัจจัยให้เกิดวิปากวัฏฏ์อีก รู้แค่นี้ หรือว่ารู้ลึกซึ้งยิ่งกว่านี้อีก มีหลายชั้น หลายระดับ สำหรับความเข้าใจปัจจุสมุปปาตะ

ถ. ความรู้ของพระโสดาบัน จะต้องรู้มากกว่านี้

ส. แต่ยังไม่ถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ. ใช่ เพราะว่าปัจจุสมุปปาตธรรมเป็นความรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ผมสงสัยว่า อัครสาวก หรือมหาสาวก ก็ยังรู้ไม่หมดอย่างนั้นหรือ

ส. หมายความว่า ไม่สามารถที่จะรู้ละเอียดและลึกซึ้ง โดยทั่ว โดยตลอด เช่นเดียวกับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านผู้ฟังลองไล่ไปก็ได้จะรู้ว่า ความรู้ของท่านถึงที่สุดตรงไหน

เช่น ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรมหนึ่งกรรมเดียวเท่านั้นในบรรดากรรมนับไม่ถ้วนที่ได้กระทำมาแล้วในชาติก่อน ๆ ทั้งหมด แล้วแต่กรรมใดจะให้ผล ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ปฏิสนธิจิตนั้นเป็นผลของกรรมนั้น และกรรมนั้นเองที่เกิดขึ้น ก็เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย

ทุกท่านที่เกิด ปฏิสนธิจิตเกิด ในปฏิสนธิจิตนั้นจะปราศจากอวิชชาอันสงสัยไม่ได้ แม้ว่าจิตที่เป็นกุศลวิบากจิต ไม่มีโมหเจตสิกเกิดขึ้นกระทำการกิจการงาน เพราะเป็นกุศลวิบาก แต่อวิชชาไม่ได้ดับ ยังไม่หมด ยังสะสมเป็นพืชรื้อนอนอนเนื่องอยู่ในจิต ไม่ได้เกิดขึ้นกระทำการกิจการงาน แต่ว่ามีอนุสัยคือความไม่รู้ นอนเนื่องอยู่ในปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นกุศลวิบาก ถ้าเกิดในกามสุคติภูมิ

แต่อวิชชามาจากไหน

ลองไล่ความรู้ของท่านผู้ฟังไป จะสามารถรู้อย่างพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พอที่จะกล่าวว่า ปัจจุสมุปปาตะนั้นตื่นได้ไหม

พอไปถึงอวิชา ไม่ใช่ว่าท่านไม่สามารถจะรู้วิชา แต่อวิชาที่ท่านสามารถรู้ได้ คือ ขณะนี้ ไม่ใช่สาวไปจนถึงชาติก่อนโน้น ๆ ในอนันตชาตินับไม่ถ้วน แต่ว่าในขณะนี้เอง สามารถที่จะรู้ว่ามีอวิชา

๔๗๐

ขณะที่ไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่รู้ว่าเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ที่กำลังเห็น ขณะนั้นเป็นอวิชชา ถ้าไม่รู้ว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะนั้นเป็นอวิชชา

ด้วยเหตุนี้ ผู้ใดที่เกิดขึ้น ปฏิสนธิจิตจะต้องมีวิชชานุสัย แม้ว่าโมหเจตสิกไม่ได้เกิดกระทำการกิจการงานในขณะที่กุศลวิบากทำกิจปฏิสนธิ แต่เมื่อปฏิสนธิจิตเกิดแล้ว ขอให้ดูสภาพของเด็กที่ขณะจิตต่อ ๆ ไป เต็มไปด้วยอวิชชา และเมื่อเติบโตขึ้นมีการศึกษา มีการเล่าเรียน มีการประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ หมกม้วนหรือเปล่า ก็ยังคงไม่รู้เหมือนเดิม ถ้าไม่มีการศึกษาธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงโดยละเอียด ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าตัวเองนั้นมีอวิชชา คือ ไม่รู้ตัวว่า ไม่รู้อะไร เพราะเห็นก็เข้าใจว่า เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ โดยที่ไม่รู้ว่า แท้ที่จริงแล้วในขณะนั้นเป็นการไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เห็นและสิ่งที่ปรากฏทางตา

และเวลาที่มีอวิชชา ก็เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร มีการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง แม้ว่าไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจว่า โดยสภาพที่แท้จริงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ยังมีกรรม คือ การกระทำที่เป็นอกุศลบ้าง กุศลบ้าง

แต่ต้องพิจารณาโดยละเอียดว่า ขณะที่ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ ๑๐ ขณะนั้นเป็นเพียงอกุศลจิต ไม่ใช่อกุศลกรรม เป็นการสั่งสมสันดานที่ละเอียดที่ละน้อย เช่นเวลาที่เห็นในขณะนี้ และเกิดความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ แต่ว่าไม่ได้ล่วงทุจริตกรรมอะไรเลย ขณะนั้นก็เป็นอกุศลขวนะ ซึ่งสั่งสมสันดาน ถ้าโลภมูลจิตเป็นขวนวิถิเกิดขึ้น บุคคลนั้นย่อมจะมีความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นเกิดในภพไหนภูมิไหน เห็นอะไร ก็ย่อมยังมีความยินดีพอใจในสิ่งที่เห็นบ้าง ในเสียงที่ได้ยินบ้าง เป็นปกติวิสัย

แต่ว่าวิชชาะนั้น เป็นปัจจัยให้เกิดสังขารได้ ทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม
นี่เป็นชีวิตตามความเป็นจริงในขณะนี้ เป็นปฏิจาสมุปปาตะ เพราะฉะนั้น
ไม่ได้อยู่ในตำรา แต่ว่าอยู่ที่แต่ละขณะจิต

ถ. ... (ฟังไม่ชัด)

ส. ยากที่ใครจะรู้ลักษณะของจิตที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การศึกษาและการ
ปฏิบัติธรรม ต้องเป็นผู้ตรงในการอบรมเจริญปัญญา ถ้าความไม่รู้เกิดขึ้นก็ต้องยอมรับ
ว่า ยังเป็นความไม่รู้ว่าจะนั้นเป็นอะไร ไม่ใช่ลักษณะของปัญญา ซึ่งส่วนมากคนที่
จะทำสมาธิ เพราะไม่ชอบโทสะ

ทุกคนเวลาที่สนทนารธรรม จะมีคำถามที่ถามกันบ่อยเหลือเกินว่า ทำอย่างไรจะ
ไม่โกรธ แสดงให้เห็นว่า ไม่ชอบอกุศลประเภทโทสะ แต่ไม่มีใครถามว่า ทำอย่างไรจะ
ละโลภะ หรือว่าทำอย่างไรจะละโมหะ ไม่ได้สนใจในการที่จะอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้
ว่า พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงธรรมอะไร มุ่งหวังอย่างเดียว คือ
ทำอย่างไรจึงจะไม่เกิดโทสะ นั่นเป็นลักษณะของความต้องการ ที่ต้องการจะไม่มีโทสะ
เพราะไม่ชอบโทสะ แต่ผู้ที่ต้องการอบรมเจริญปัญญาเห็นว่า โทสะเป็นเพียงสภาพธรรมที่มี
ปัจจัยก็ต้องเกิดขึ้น เช่นเดียวกับโลภะ เช่นเดียวกับโมหะ เพราะฉะนั้น จึงสนใจใคร่
ที่จะศึกษาให้เข้าใจว่า พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงธรรมอะไร เพื่อให้เกิด
ปัญญา ความเข้าใจที่ถูกต้อง

มุ่งไปที่ปัญญา ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพราะรู้ว่าเมื่อปัญญา ความรู้ที่ถูกต้อง
เกิดขึ้น ความรู้นั้นจะละอกุศล แต่ถ้าทราบใดความรู้ไม่เกิดขึ้น อะไรจะละอกุศลได้

และอกุศลประเภทที่ไม่ต้องการ คือ โทสะ เมื่อไรจะถามว่า ทำอย่างไรจึงจะ
ละโลภะ ทำอย่างไรจึงจะละโมหะได้ คำถามเหล่านี้ไม่มีเลย ไม่ค่อยจะได้ยิน มีแต่
ถามว่า ทำอย่างไรจึงจะละโทสะ

เหมือนอย่างข้างบ้านที่ทำเสียงดัง ๆ มีเสียงดัง ๆ เกิดขึ้นไม่ชอบ ไม่อยากถูกรบกวน
เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ คือ ทำอย่างไรเสียงนั้นจะไม่รบกวน แต่ไม่หวังว่า
ทำอย่างไรจึงจะละโลภะ ถ้าเกิดชอบเสียงนั้นขึ้น หรือถ้าเกิดชอบความสงบ ความ

ปราศจากสิ่งยั่วยุ ทำอย่างไรจึงจะละโลภะ ทำอย่างไรจึงจะละโมหะ ไม่เคยคิดอย่างนี้ คิดแต่เฉพาะเวลาที่เกิดโทสะ เพราะฉะนั้น จะพ้นจากโลภะและโมหะได้อย่างไร เพราะว่าต้องการพ้นเพียงโทสะ ต้องการไม่มีเพียงโทสะ แต่เวลาที่อารมณ์ของโลภะเกิด ไม่ได้เดือดร้อนใจที่จะละ พอใจ และแสวงหาด้วย จริ่งโหม เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องที่ว่า ไม่ชอบโทสะ แต่ยังชอบและแสวงหาโลภะและโมหะ

ถ. ทำอย่างไร จึงจะไม่ให้เกิด

ส. ต้องฟังพระธรรม และเห็นโทษของอกุศลทั้งที่เป็นโลภะ โทสะ และโมหะด้วย

ถ. เกี่ยวกับสติสัมปชัญญะ ระวังรู้ลักษณะของรูปและนามหรือเปล่า

ส. ต้องเข้าใจว่า กุศลจิตต่างกับอกุศลจิต และต้องมีเหตุที่จะทำให้ต่างกันด้วย

ถ. ... (ฟังไม่ชัด)

ส. ถ้าขณะนั้นประกอบด้วยขันติ ความอดทนที่จะไม่เกิดอกุศล และประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ พิจารณา ระวังรู้ลักษณะของสภาพธรรม ขณะนั้นเป็นกุศลได้ แต่ว่าสติสัมปชัญญะต้องบริบูรณ์สมบูรณ์ที่จะรู้ว่า อกุศลจิตต่างกับกุศลจิต รู้ไหม ถ้าไม่รู้ จะสรุปรวมว่าเป็นกุศล ทั้ง ๆ ที่ยังไม่เป็นกุศลแต่ก็เข้าใจว่าเป็นกุศล เวลาไม่มีโทสะเท่านั้นก็คิดว่าเป็นกุศลแล้ว แต่ความจริงยังไม่ใช่กุศล เป็นโลภะ และเป็นโมหะได้

ต้องละเอียด และต้องตรง ผู้ที่จะละกิเลสถึงความเป็นพระโสดาบันบุคคลได้ ต้องตรง และต้องละเอียด หลอกตัวเองไม่ได้ แต่ว่าโลภะนี้หลอกได้ มายาทั้งหมด คือ โลภะนั้นเอง ความต้องการ ความปรารถนา

ปฏิเสธสมุปาทะ อย่าลืม จากวิญญูณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ อายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา พันโหม ปฏิเสธสมุปาทะ

และที่ทรงแสดงเรื่องของจิต ก็เป็นเรื่องของปฏิจสุมุปปาทะ เมื่อมีปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น คือ วิญญาณ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ถ้าไม่มีปฏิสนธิจิตที่เป็นวิญญาณ ที่เป็นวิบากจิต จิตอื่น ๆ ทั้งหมดจะเกิดติดตามต่อมาไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่ออวิชชาเป็นปัจจัยแก่สังขาร สังขารเป็นปัจจัยแก่วิญญาณ วิญญาณ คือ ปฏิสนธิจิต เป็นปัจจัยแก่นามธรรมและรูปธรรมที่เกิดพร้อมกัน ไม่ใช่เกิดภายหลัง

การศึกษาเรื่องของปฏิจสุมุปปาทะต้องละเอียดที่จะรู้ว่า เป็นปัจจัยที่เป็นปัจจุบัน หรือว่าเป็นปัจจัยที่เป็นอดีต เช่น ในขณะนี้ปฏิสนธิจิตดับไปแล้วพร้อมทั้งนามธรรมและรูปธรรม กล่าวคือ วิญญาณซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูปในขณะปฏิสนธิดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ

ขณะเห็น เป็นอายตนะ เป็นที่ประชุมของรูปธรรมและนามธรรม

ทางรู้อารมณ์มี ๖ คือ ทางตา ๑ ทางหู ๑ ทางจมูก ๑ ทางลิ้น ๑ ทางกาย ๑ ทางใจ ๑ ทุกท่านพิสูจน์ธรรมได้ในขณะที่ได้ฟัง

ทางรู้อารมณ์มี ๖ ทาง คือ ทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทางใจขณะที่คิดนึก

เพราะฉะนั้น ทางใจเป็นอายตนะหนึ่ง เป็นมนายตนะ แต่ไม่ใช่มีอายตนะเดียว คือ มนายตนะ แต่ว่าขณะที่เป็นปฏิสนธิจิต ขณะนั้นไม่รู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใดทั้ง ๖ ทาง เพราะปฏิสนธิจิตไม่ใช่วิจิตร จึงไม่รู้อารมณ์ของโลกนี้เลย แต่เมื่อจิตเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ จิตขณะใดก็ตามเกิดขึ้นเมื่อไหร่ ที่ไหนก็ตาม จิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ แต่อารมณ์ของปฏิสนธิจิตในชาตินี้ มีอารมณ์เดียวกับจิตก่อนจุติจิตของชาติก่อน เพราะฉะนั้น จึงไม่ต้องอาศัยทวาร เพราะไม่ได้รู้อารมณ์ใด ๆ ของโลกนี้

ขณะที่เป็นภวังคจิตก็เหมือนกัน นอนหลับสนิท เกี่ยวข้องอะไรกับโลกนี้เป็นใครในโลกนี้ ไม่มีเลย หหมด ในขณะที่เป็นภวังคจิตที่หลับสนิท ถ้าจุติจิตจะเกิดขึ้น ทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้ ปฏิสนธิจิตชาติหน้าเกิดต่อทันทีในภพอื่น หรืออาจจะเป็นในภพนี้ ในโลกนี้อีกก็ได้ แต่ไม่ใช่บุคคลก่อนอีกต่อไป เป็นบุคคลใหม่แล้ว

เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดในสวรรค์ ก็รู้อารมณ์ใหม่ทั้งหมด เป็นอารมณ์ของโลก สวรรค์ แต่ว่าปฏิสนธิจิตเองไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่รู้รส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึก ไม่รู้เรื่องใด ๆ ของโลกนั้นเลย เพราะไม่ใช่วิถิจิต

เวลาที่ทุกคนลืมตาตื่นขึ้น ก็เป็นบุคคลนี้ในโลกนี้ ทุกครั้งที่ตื่นขึ้นยังคงเป็น บุคคลนี้ในโลกนี้ ยังเห็นโลกนี้เหมือนโลกเก่า โลกเดิม ไซ้ใหม่ เคยอยู่ประเทศไหน บ้านไหน เมืองไหน มีญาติพี่น้องอย่างไร ก็คงเป็นประเทศนั้น โลกนั้น บ้านนั้น สมบัตินั้น ญาติพี่น้องนั้นอยู่ตนเอง ยังคงเป็นการรู้อารมณ์ของโลกนี้

แม้แต่เวลาคิดนึก ก็คิดนึกถึงอารมณ์ของโลกนี้ แม้แต่เวลาที่ฝัน ก็ฝันถึง อารมณ์ของโลกนี้ ยังคงเป็นเรื่องของโลกนี้ทั้งหมด เวลาที่เป็นวิถิจิต

เพราะฉะนั้น อายตนะต้องทราบด้วยว่า ไม่ได้กล่าวถึงตอนที่อวิชชาเป็นปัจจัย แก่สังขาร และสังขารเป็นปัจจัยแก่วิญญาณ ไม่ได้กล่าวถึงวิญญาณซึ่งเป็นปฏิสนธิจิต เพราะปฏิสนธิขณะ ไม่รู้อารมณ์ของโลกนี้เลย

ถ. ปฏิจจสมุปปาตนะนี้ จะทำอะไรไม่ให้มีรูปนาม

ส. โลกุตตรมรรคเกิดขึ้น

ถ. เมื่อไรจะถึงโลกุตตระ

ส. ถ้าไม่อบรมเจริญ ก็ไม่มีวันจะเกิดขึ้น

ถ. วิธีที่จะเจริญ เจริญอย่างไร

ส. เริ่มตั้งแต่ฟังธรรม

ถ. ก็เริ่มอยู่แล้ว

ส. เพราะฉะนั้น ก็ต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าวันหนึ่งวันใดโลกุตตรมรรคจะเกิดขึ้น

ถ. ถ้าผมตายไป เกิดชาติหน้า ปัจจัยก็จะเป็นอย่างนี้อีก

ส. ใครจะไม่ฟังธรรมได้ไหม ถ้าต้องการจะถึงโลกุตตรธรรม แม้แต่ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก หรือพระอริยะทั้งหลาย ทุกท่านเป็น พหูสูต คือ ผู้ที่ฟังมาก

ถ. ก็ต้องฟังกันต่อไป

ส. แน่นนอน จากอวิชชาซึ่งมีอยู่เป็นพื้น เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร การกระทำที่เป็นกุศลกรรมบ้าง อกุศลกรรมบ้าง ที่กำลังฟัง เป็นกุศลกรรม แม้ว่าจะยังไม่ได้ดับ อวิชชา ยังมีอวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร แต่อย่าสิ้นหวัง เพราะสามารถที่จะอบรมสังขารจนกระทั่งสามารถที่จะให้โลกุตตรมรรคเกิดขึ้น และดับปฏิจจสมุปปาตะได้ทั้งหมด แม้แต่อวิชชานุสัยก็ไม่มี

นี่เป็นหนทาง แต่อย่าลืมนะว่า ขณะที่ฟังไม่ใช่ว่าจะหมดอวิชชา

แต่ไม่ว่าจะเป็นปฏิจจสมุปปาตะ อย่าคิดว่าอยู่ในหนังสือ อย่าคิดว่าเป็นตำรา ถ้าจะเข้าใจธรรมหมวดหนึ่งหมวดใด คือ ที่กำลังปรากฏ ที่กำลังเกิด แล้วแต่ว่าจะเป็นขณะไหน ส่วนใด เช่น ถ้าเข้าใจเรื่องของวิญญานซึ่งเป็นปฏิสนธิจิต ก็ทราบได้ว่าเป็นชาติวิบาก เป็นผลของสังขารซึ่งเป็นผลของอวิชชา

ถ้าไม่มีอวิชชา สังขารก็ไม่มี ปฏิสนธิจิตก็ไม่มี วิญญานใด ๆ ก็ไม่มี แต่ที่กำลังมีวิญญานในขณะนี้ซึ่งเป็นวิบาก ย่อมเป็นผลของสังขาร แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลวิบาก หรือว่าอกุศลวิบาก และสังขารทั้งหมดเป็นผลของอวิชชา ตราบใดที่อวิชชายังไม่ดับ กรรมจะต้องเป็นกุศลหรืออกุศล ยังไม่ใช่กิริยาชวนวิถิ

ถ. ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันจะสามารถส่งสมไปในชาติหน้าได้ไหม อย่างบางคนในชาตินี้เก่งไปคนละอย่าง ไม่เหมือนกัน แสดงว่าความรู้ที่เรามีอยู่ในปัจจุบัน สามารถจะสะสมหรือส่งสมไปถึงชาติหน้า ใช่ไหม

ส. ใช่ นี่คือการส่งสมด้วยสามารถชวนวิถิ ไม่ใช่ขณะที่เป็นสัมปฏิจจันนวิถิ สันตிரณวิถิ โภจวิถิ พนวิถิ แต่ต้องเป็นในขณะที่เป็นชวนวิถิ

ทุกท่านในขณะนี้กำลังสั่งสมกุศลกรรม ซึ่งต่อไปจะเป็นผู้ที่ชำนาญ แต่จะต้องอบรมเจริญสติปัญญาด้วย และก็จะเป็นผู้ที่ชำนาญในการเจริญสติปัญญา เพราะได้สั่งสมอบรมเจริญขึ้นอยู่เรื่อย ๆ

ถ้าขณะนี้ผัสสะกระทบกับรูปารมณฺ์ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา และเป็นปัจจัยให้เกิดอะไรต่อจากนั้น เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดอะไร

ตัณหา นี่คือปัจจัยสมุปาทะ แต่การที่จะออกจากสังสารวัฏฏ์ แทนที่จะเป็นตัณหา ก็เป็นมหากุศลได้ และถ้าเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ปัญญาย่อมเจริญขึ้นจนกว่ามรรคจิตจะเกิดได้

แต่ให้ทราบไว้ว่า ตราบใดที่ยังไม่ใช่กุศล ซึ่งเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐาน กุศลอื่นทั้งหมดเป็นสังขารที่เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ คือ ปฏิสนธิ เพราะสังขารมี ๓ คือ ปุณฺณยาสังขาร ได้แก่ กุศลที่เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และกุศลที่เป็นไปในรูปฌาน อปุณฺณยาสังขาร ได้แก่ อกุศลกรรม และอเนญชาสังขาร ได้แก่ อรูปฌานกุศล สามารถที่จะอบรมเจริญความสงบอย่างมั่นคงถึงขั้นอรูปฌาน แต่ก็ยังเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ยังไม่ใช่เป็นการที่จะออกจากสังสารวัฏฏ์

เพราะฉะนั้น ทุกขณะเป็นปัจจัยสมุปาทะ รวมทั้งในขณะนี้ ก็ไม่ได้ปราศจากอวิชชา ไม่ได้ปราศจากสังขาร ไม่ได้ปราศจากผัสสะ ไม่ได้ปราศจากเวทนา ไม่ได้ปราศจากตัณหา

ถ. การอุปบัติขึ้นของเทพ ของพรหม มีภวังคจิตคั่นหรือเปล่า

ส. เวลาที่ปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ภวังคจิตเกิดต่อทันที จิตอื่นยังไม่สามารถที่จะเกิดต่อจากปฏิสนธิจิตได้ ไม่ว่าจะเป็นในภพไหน ภูมิไหนทั้งสิ้น

ถ. ในพระสูตรต่าง ๆ มักจะมีเรื่องเกี่ยวกับเทพ หรือพรหม เมื่อท่านอุปบัติขึ้น สามารถที่จะจำได้ว่า เมื่อเป็นมนุษย์นั้นได้ทำบุญอะไรมาบ้าง เกิดเป็นอะไร

ส. นั้นไม่ได้แสดงโดยวิถิจิต อย่างเวลานี้ถ้ากล่าวว่า ท่านผู้ฟังเห็น ท่านผู้ฟังได้ยิน ท่านผู้ฟังคิดนึก ไม่ได้พูดถึงวิถิจิตเลยว่า การที่วิถิจิตแต่ละวิถี แต่ละวาระจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีภวังคเจตนาเกิดขึ้น มีภวังคบุพเพทกเกิดต่อ และต่อจากนั้นเป็นกิริยาจิตที่เป็นอวิชชาจิต แล้วแต่ว่าจะเป็นทางปัญญาทวาร ก็เป็นปัญญาทวารอวิชชาจิต เกิดก่อนจิตเห็น หรือจิตได้ยิน เป็นต้น ถ้าเป็นทางใจก็เป็นมโนทวารอวิชชาจิต เกิดก่อนกุศลหรืออกุศลชวณะ

วิถีแรกต้องเป็นอวิชชานิจิต ซึ่งจะต้องเกิดหลังจากภวังคุปัจเฉทะดับไป ซึ่งภวังคุปัจเฉทะจะเกิดได้หลังจากที่ภวังคจลนระดับไป และภวังคจลนจะเกิดได้หลังจากที่ภวังค์ดับไป

ถ. รู้สึกว่า ยังสับสน ละเอียดยมาก จุติจิตดับแล้ว ปฏิสนธิเกิดสืบต่อ และภวังคจิตเกิดคัน

สุ. จนกว่าวิถีจิตจะเกิดขึ้น เมื่อวิถีจิตเกิดและดับไปหมดแล้ว จิตต่อจากนั้นก็เป็ภวังค์ จนกว่าวิถีจิตต่อไปจะเกิดขึ้น

ถ. ภวังคจิต ขณะตื่นนอนหลับ กับขณะที่เกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิต ต่างกันหรือเปล่า

สุ. ภวังคจิตทำกิจดำรงภพชาติ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ไม่ได้รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นภวังค์

ถ. อย่างภวังคจิตเวลานอนหลับ ยังพอจำได้ เมื่อวานนี้ทำอะไรบ้าง

สุ. ภวังคจิตจำไม่ได้ ที่จำได้นั้นไม่ใช่ภวังคจิต อย่าลืมนะว่า ภวังคจิตไม่ใช่มนโทวารวิถีจิต

ทางรู้อารมณ์มี ๖ ทาง คือ ทางตา ๑ ทางหู ๑ ทางจมูก ๑ ทางลิ้น ๑ ทางกาย ๑ ทางใจ ๑ เพราะฉะนั้น เวลาที่กำลังคิดนึกโดยไม่เห็น โดยไม่ได้ยิน โดยไม่ได้กลิ่น โดยไม่ได้ลิ้มรส โดยไม่รู้สิ่งทีกระทบสัมผัส เกิดคิดนึกขึ้น ในขณะนั้นเป็นจิตที่รู้อารมณ์ทางใจ เป็นมนโทวารวิถีจิต ไม่ใช่ภวังค์

